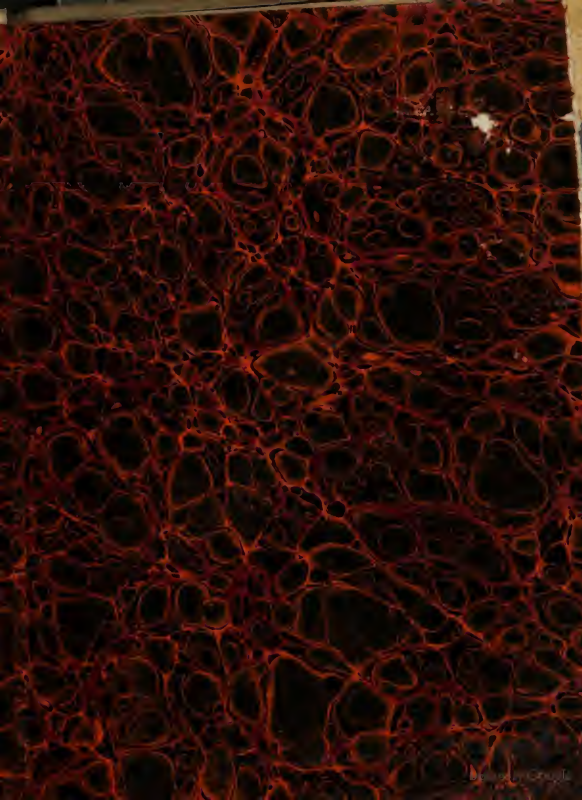

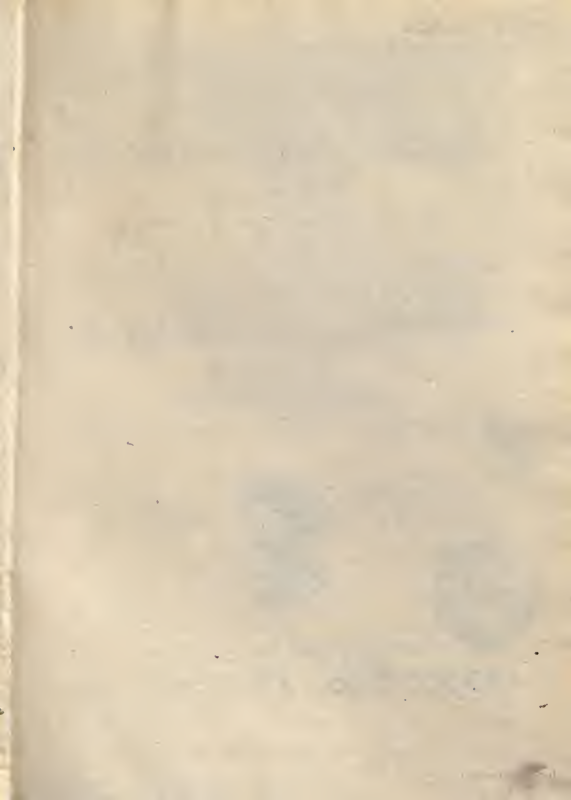
Ex Bibliotheca
majori Coll. Rom.
Societ. Jesu

IV. 7. 6.

5-13-8-12-

31.6.13

Esemplare integro

ANTIQUITATVM
ROMANARVM
PAVLLI. MANNVCCII
LIBER
DE. SENATV

Ad Ill.^{mum} & Excell.^{mum}
D. Iacobum Boncompagni
Ducem Sorae,
Marchionem Viniolae, &c.

ex Legato

Am. Cocim

CVM . PRIVILEGIO
VENETIIS. ∞ DXXCIA

ANTIQVITATVM

ROMANARVM

PVBLICARVM

LIBER

DE SENATV

D. Iacobi Boncompagni

Præfatus

Manuscriptum Vaticanum

VAT. MUSEI

VENERABILIS. ORD. XXCI

ILLVSTRISSIMO

ET. EXCELLENTISS.

IACOBO. BONCOMPAGNO

DVCI. SORAE

MARCHIONI. VINIOLAB

ET C.

*Vis erga Te parentis mei amor,
dum viueret, quanta in Te
obseruantia, quodnam stu-
dium exstiterit, plerique om-
nes norunt; omnium illius viri
similium amore, obseruantia,
studio dignissime, IACOBE
BONCOMPAGNE, Illustrissime; norunt, inquam, ex
amicis utriq. uestrum communibus fere omnes, itemq.*

(2 omnes

omnes ij, qui eius epistolam ad Te, qua suum Com-
mentarium in orationem Ciceronis pro Archia Tibi
προσέφωνσε, legere minime grauati sunt. Quamob-
rem haec pluribus commemorare, probareq. alijs
haudquaquam necesse existimo. Tantum hoc loco il-
lud, non Te ipsum, qui mei sensum de Te, propen-
sionemq. aduersus Te animi mirificam minime igno-
ras, uerum alios admonitos uelim; Si ego patris ut
fortunarum, sic quoque amicitiae, quae ei cum plu-
ribus fuit, hereditatem adij, quo iure non parua
mihi Tecum coniunctio intercedat necesse est, siq.
hanc coniunctionem tanto mihi usui, atque orna-
mento esse uoluisti, ut non mihi Maecenas, (nam
id nomen leuius mihi Tuis singularibus, ac prope
diuinis in me esse meritis uideatur) uerum, ut Au-
gustus Maroni, Deus aliquis appellandus sis, qui
me ab inferis paene reuocaris, Tua quidem certe sem-
per commemoranda liberalitate afflictum excitaris,
non ne ingratissimus omnium, atque omnis experts hu-
manitatis esse uidear, si, cum Tibi prope quidquid
sum secundum Deum opt. max. uni acceptum refer-
re debeam, non me, fortunasq. meas, ingenijq.
mei monumenta, uitamq. ipsam dicare uelim? Nam,
ut ea, quae mihi abs Te profecta sunt, quotidieq.
profiscuntur commoda, taceam, ex quibus maximam
rei

rei familiari, dignitati, ac laudi meae accessionem
fieri sentio, Tu mihi illius omnis auctor otij, quid-
quid illud est, quod ad litterarum studia confero, un-
de hauriam quae studiosis grata, atque utilia futu-
ra sint, Tuq. mihi facultatis illius largitor, qua
non meas solum, sed etiam alienas lucubrationes
typis mandare, & ad communem omnium utilita-
tem in lucem proferre possim. Quod si ego mea,
cur non item patris mei monumenta nondum edi-
ta in Tuo nomine prodire, Tibiq. nuncupari uelim?
qui, mihi Tecum ante institutam amicitiam ut quo-
ad possem officijs tuerer, eaq. mihi nihil carius, ni-
hil honestius, nihil ad omnia mea studia, atque ad
omnem uitam praeclarius esse ducerem, sapissime
admonebat. Ego igitur, qui illas tantum non po-
stremas uoces, praecepta, inquam, illa postremae
eius uoluntatis, quae ut pie, sancteq. coli a nobis,
ac seruari debeant, tam multa a Sapientibus cau-
entur, religiose ad hunc usque diem seruarim, & co-
luerim, atque in amicitia, & unius Tui patroci-
nio omnia posuerim, in posterum a me ipso desci-
scam? Dii meliora. Quid igitur? Interpretatione
usus sum, ut puto, fideli, ut ex uerbis patris
mentem conijcerem, quanam esset. Cum enim in-
ter quaedam eius scripta, quorum partim ab ipso
inchoata,

inchoata, partim etiam affecta, relicta sunt, effect
hic de Senatu R. libellus; inij consilium eius man-
dandi typis, iustisque, ut dixi, de causis Tuo Il-
lustris. nomini nuncupandi. Quod si rem gratam um
quam patris manibus feci, me gratissimam nunc fa-
cturum certo scio, qui Te huic commentario, his
eius uigilijs, quarum partem maximam Tibi fuisset
consecraturus si diutius uixisset, patronum adlege-
rem. Suscipe igitur munus hoc, quod non solum
meo, sed patris ipsius nomine ad Te mitti uelim
existimes. Quod etsi longe serius alijs eiusdem ar-
gumenti commentarijs, a doctis uiris conscriptis,
editur, longe tamen prius ab ipso scriptum scias ue-
lim; ne putes, in quibus ipsi cum alijs conuenit, ea
surripuisse ab alijs. in quibus enim aliter sentit, ut
nulli suspicioni locus est, sic ego doctorem relin-
quam iudicio, cui nam standum sit; atque ipsis, qui
patrem semper fecerunt maximi, & in antiqua-
rum rerum Romanarum cognitione permultum ei
detulerunt, causam integram defero. Tu, quod
reliquum est, me, ut facis, ames, ac foveas, de-
precor: atque Sanctissimo, ac sine controuersia Bea-
tissimo Pontifici GREGORIO, cuius uirtute, do-
ctrina, ac sanctimonia si saeculum umquam ullum,
hoc certe nostrum AVREVM uocari iure meretur,
aliquan-

*aliquando meam in Eum singularem observantiam in
memoriam redigere ne dedigneris. — Fortunet
'Deus opt. max. confilia Tua.*

Venetijs, Kal. Ian. ∞ D XXC.

Illustr.^{mae} atque Excell.^{mae} D. T.

Dei in Etissimus,

Aldus Mannuccius.

INDEX

<i>Prooemium.</i>	1.
<i>De origine Senatus.</i>	4.
<i>De principe Senatus.</i>	24.
<i>De caussis amittendi ordinis Senatorij.</i>	26.
<i>De loco habendi Senatus.</i>	31.
<i>De tempore habendi Senatus.</i>	32.
<i>De potestate habendi Senatus.</i>	37.
<i>De iure referendi.</i>	40.
<i>De ordine rogandi sententias.</i>	41.
<i>De dicenda sententia.</i>	45.
<i>De Senatusconsulto.</i>	47.
<hr/>	
<i>Ex libro de Legibus.</i>	73.
<i>Ex Comm. in Ep. Cic. Fam.</i>	87.
<i>Ex Comm. in Ep. Cic. ad Att.</i>	97.
<i>Ex Comm. in Orat. Cic.</i>	99.
<i>Ex Observationibus, & uarijs Scriptoribus.</i>	101.
<i>Vetus Kalendarium Romanum, e marmore descriptum, in aedibus Massaeiorum, ad Agrippinam.</i>	
<i>De ueterum dierum ratione.</i>	
<i>Kalendarij explanatio.</i>	

DE SENATV ROMANO

BIBLIOTECA NAZ.
ROMA
VITTORIO EMANUELE

IN omni re, atque in omni sermone, nisi ea, quae agimus, aut eloquimur, ita componamus; ac digeramus, ut suis singula locis constituentur: nihil umquam neque venuste, neque pro nostra uoluntate perficitur. primum enim abest decorum illud, quod ex partibus apte cohaerentibus existere, elucereque uidemus: deinde fit, ut, qui nostris consilijs propositus est finis, eum consequi sine ordine, hoc est sine ratione, non liceat. qua in re philosophiam, omnium recte dictorum, recteq. factorum parentem, satis pro eius merito ac dignitate laudare nemo poterit: quae nobis eas causas, unde ordinis origo fluxit, suo lumine patefecit. quod nisi ita esset, & nisi ea duce uteremur: magnis in tenebris, magnisque in terroribus uersari necesse erat. Ego igitur, cum ad urbis Romae instituta memoriae prodenda, quo nullum esse argumentum illustrius intelligebam, animum adiunxissem; feci, quod ab iis, quibus ipsa philosophia magistra fuerat, esse factum apud aduerteram: cogitavi primum ad ipsam rem, de qua scripturus essem; tum ad ordinem, quem in explicanda re sequi conueniret: quod ad rem attinet, occurrebant illa, ei, qui aliquid ita literis mander, ut posteritati consultum optime uelitis, non satis esse, quid actum sit, explicare; sed operam simul esse dandam, ut, & a quibus, & ubi, & quando quidque actum sit, studio, atque industria persequatur. erat igitur mihi accurate cogitandum, ut illustria quaeque de hominibus, de locis, de temporibus, de rebus exponerem. cumq. in hanc sententiam ipsa me ratio perduxisset; tum multo sum uehementius incitatus, postea quam M. Varroni, Romanorum om-

nium doctissimo, idem placuisse, apud Augustinum in eo libro animaduerti, qui de ciuitate Dei inscriptus est. cum enim ille uir, quo nemo umquam inter Latinos neque plura, neque meliora scripsit, rerum humanarum diuinarumq. notitiam litteris consignare, posterisq. tradere instituisse; uniuersi operis argumentum ab hominibus, a locis, a temporibus, a rebus deriuauit. cur autem homines ante loca, & loca ante tempora, & tempora ante res collocarit; hoc, quia pertinebat ad ordinem, de quo post inuentam rem considerari a me oportere dixi, examinandum, & quam liceret accurate, inuestigandum constitui. sic igitur cogitauit: ubi pluribus in rebus, quae nobis tractandae sunt, ordinem quaerimus; tum naturam spectari solere, tum dignitatem. quae natura priora sunt, ea, quod ad naturam attinet, priorem quidem locum sibi iure uindicant: sed, quia nonnumquam ab iis, quae posteriora sunt, dignitate uiuncuntur; dignitati natura cedit, & ignobilioribus nobiliora in ordinis ratione praeponuntur. quae uero eiusmodi sunt, ut simul nata, simulue fuisse uideantur; ea, quia, quod est naturae, in eo paria sunt, dignitatis habita ratione disponuntur. cum igitur M. Varro, homo peracutus, & quod illius scripta declarant, in Aristotele uersatus, hominem & locum consideraret; hominemq. esse loco natura posteriorem intelligeret; quia omnis homo est in loco; & quod aliqua re continetur, ipsa re, quae continet, posterius est: omissa natura, dignitatem secutus est; hominemq. loco, natura posteriorem, quia tamquam locatum continetur a loco, dignitate priorem, quia rebus inanimatis animatae praestant, anteposuit. sequebatur post hominem & locum loci & temporis comparatio. in his, cum natura potius quam dignitate differant; non ad dignitatem; sed ad eam, qua una differunt, naturam spectari necesse fuit. patet enim, tempus esse non posse, nisi locus sit; quia tempus est mensura motus, & omnis motus est in loco: locus autem ut cum tempore sit, necesse non esse; quia nihil ad definitionem loci tempus affert. quod si tempus a loco pendet, locus autem a tempore non item: non tempus loco, sed locum tempore natura priorem esse constat. uerum, quia, ut ante tempus locus esset, non tamen necessario sequebatur, ut tempus

ante rem : (poterat enim ita tempus esse post locum , ut non tamen proxime sequeretur) in his quoque habita naturae ratio est : & , quia non esse res sine tempore , tempus autem sine re esse potest ; ex utriusque natura patuit , ita ante rem constitui tempus oportere , quemadmodum ante tempus locum , & ante locum hominem esse collocandum , ipsa iam ante ratio demonstraverat . Recte igitur Varro prius de hominibus , quam de locis , ex dignitate ; & prius de locis , quam de temporibus , de temporibus , quam de rebus , ex natura , sibi agendum putavit . recte igitur & ipsi fecimus , quod in nostris Romanarum antiquitatum libris eundem , quem Varro probauerat , ordinem secuti sumus , non tam hominis auctoritate , & exemplo , quam , ut ostendimus , ipsa ratione , & ueritate commoti . Romana Respublica , ut homo ex anima & corpore , sic ipsa e senatu & populo constituta , ceteris rebus publicis tantum antecelluit , quantum homo ceteris animantibus . sed , quia communis quasi quaedam lex est in omnibus rebus , ut ordinem diuturnitas , perturbationem interitus consequatur : propterea , quam diu ueteres leges , & instituta maiorum in urbe Roma niquerint ; tam diu sterit imperij dignitas , neque rempublicam aut externae uires affligere , aut ulla debilitare domestica seditio potuit . ubi uero extraordinariis imperiis locus esse coepit ; & ciuium animos pecuniae cupiditas infusa corripit , aut gratia deleniuit : tum , primo quidem de suo statu moueri , ac leuiter quasi nutare respublica coepit : deinde , cum ad eam confirmandam aliis animus , aliis consilium deesset , uehementius labefacta , ad extremum tota corruit , qua in cogitatione cum & diu , & perattente essem uersatus ; ipsa mihi ratio facile persuasit , ordinis & conseruationis causam a senatu emanasse , perturbationis & interitus a populo . quare , ut nos quoque ordinem tueamur ; qui quanti sit , exemplo magnarum rerum intelligimus : de senatu primum , mox de populo narrabimus : tum , quae ad explicandam Romanarum rerum notitiam pertinent , reliqua , suo quidque loco , persequemur .

De origine Senatus.

ROMULVS, primus rex, & creator urbis, matre Rhea-Silvia, uirgine Vestali, incerto patre natus; cum Numitori, materno auctore, regnum Albae, caelo eius fratre Amulio, restituisset; magna quaedam animo sperans, fatis ducentibus ad urbem condendam cum tribus hominum millibus Alba profectus, in Palatino colle, ubi a Faustulo pastore, eiusque uxore Laurentia fuerat educatus, optimo augurio sedem constituit: ibi paruae urbis, quae domina gentium futura erat, iactis fundamentis, cum se suosque muro circumducto munisset; uniuersam multitudinem in tres partes, quas tribus appellauit, distribuit, & unamquamque partem in decias, quas curias nominauit: ut ex tribus tribubus triginta omnino fierent curiae: quae suum singulae sacellum, ubi sacra facerent, deosque colerent, habuerunt: curiaeque & ipsa sacella sunt appellata. post hanc distributionem in partes, aliam rursus in hominum genera fecit. non enim, ut quaedam nationes, uiribus impetumque corporis fretae; in armis omnia posuit; sed ita se ad incrementa regni optime consulturam arbitratum, si consilium uiribus adiungeret; ex omni ciuium numero centum deligi uoluit, qui aetate, atque prudentia ceteros anteirent: in quo sapientissimi regis moderationem & ingenium licet animaduertere: qui neque sorte in senatu instituendo, neque suo tantum iudicio sibi utendum censuerit: cum; maximi momenti rem si forti committeret, imprudentiae uideretur esse; si suo unius iudicio, arrogantiae. sortem igitur exclusit omnino: iudicium in summo honore mandando & suum esse uoluit, & ciuitatis; sed ita, ut ciuitas maiorem, quam ipse, qui rex erat; ipse maiorem, quam unus ciuis, potestatem haberet: ita; cum ciuium gratiae tribueret plurimum, habuit tamen, quam debuit, suae quoque rationem dignitatis. cum enim ipse, qui pro regio iure senatores legere omnes posset, unum modo legisset; in quo praecipuo iure fuit; quia reliquorum ciuium, ut unus aliquis unum senatorem legeret, nemini concessit:

concessit; civitati; ut reliquos nonaginta novem legeret; largitus est. nam, cum tres tribus, & ex tribus triginta curias; ut diximus, fecisset; primum a singulis tribubus trinos senatores; hoc est novem omnino, creati iussit; deinde a singulis curiis item trinos; qui nonaginta fuere. ita ad novem, quos tribus legerant; additis nonaginta; quos curiae creabant; & eo, quem ipse primum legerat, quasi duce adiuncto, centum consiliatorum numerum explevit. hos ad privatarum rerum consultationem non adhibebat: sed ita constituit; ut de privatis iniuriis & ipse sine senatoribus, & senatores sine ipso iudicarent, ipse de maximis, senatores de minimis. at vero, quae ad regnum spectarent; omnia per eos cognosci, statuique voluit; quodque maior pars censuisset, id vincere. quod institutum Dionysius Halycarnassensis, vel veritatem secutus, vel ambitiosus in suos, Romulum a Laconibus transulisse narrat: apud quos non pro suo iure, quidquid uellent, reges peragebant; sed iuris omnis publici penes senatum potestas erat. hoc quidem aliquandiu Romulus servavit: mox & diuturna consuetudine regnandi; & multis magnisque uictoriis elatus, cum ad suum arbitrium renovare omnia coepisset; nihil ad senatores referret; non absuit suspicio; ab iratis ob eam causam ad Caprae paludem fuisse discerptum. Fuit uero senatus eximia dignitas & ante reipublicae tempora, & multo etiam magis post liberam civitatem; isque ordo ceteris ordinibus, publicisque consiliis omni honore, atque auctoritate semper antecelluit. populo enim, quod ait Livius, magistratus praeerant, magistratibus autem senatus. quod ipsum & Cicero in oratione pro Sextio satis plane significat his verbis: Maiores nostri, cum regum potestatem non tulissent, ita magistratus annuos creaverunt, ut consilium senatus reipublicae praeponerent sempiternum. senatum reipublicae custodem, praesidem, propugnatorem collocaverunt. huius ordinis auctoritate uti magistratus, & quasi ministros summi consilij esse voluerunt. Patres autem senatores appellati, tum ob honorem, tum ut civitatem patria quadam caritate, studioque complexi, totam suis consiliis, suaque prudentia fouerent. inde patriciae familiae, quae ab his originem duxere, nomen acceperunt. Atque a principio; sa-

cra curare, magistratus gerere, ius dicere, tantum ad patricios, id est ad senatores, pertinuit. plebeij agros plerique colebant; & ut homines rudes, ciuilibus negotijs abstinebant, rusticare, aut quaestuariis artibus uictum sibi comparantes. ab agris in urbem ueniebant, uel ut magistratus crearent, uel ut leges sciscerent, uel ut bella, a rege rogati, suffragiis iuberent. haec enim tria, cum cetera per senatum omnia curarentur, a populo statuebantur: & hanc illi potestatem Romulus permisit, neque tamen absolutam, sed ita, ut, quod plebs iussisset, id tum demum ratum esset, si senatus idem approbasset, post exactos reges uideo rationem esse commutatam. non enim de plebiscitis senatus iudicauit: sed ea, quae senatus decreuerat, populi arbitrio subiecta, tamquam a domino pendebant, praesertim si aut ad magistratus, aut ad leges, aut ad bellicam rationem spectarent; ut confirmanda potius per populum, quae senatus decreuerat, uiderentur, quam, quae populus iusserat, per senatum. quod magnis in republica motibus & contentionibus causam praebuit. in quem fere morbum omnes ciuitates delabi necesse est, quae, ne peregrinis militibus ad bella utantur, plebem urbanam armis assuescere patiuntur. inolescit enim facile plebs: & ubi se, quod libeat, intelligit posse; quid liceat, non attendit: ui contra consilium, armis contra leges utitur, ita fit, ut gubernacula reipublicae, extorta de manibus optimorum ac sapientissimorum ciuium, improbi & imperiti homines, nullo publico consilio, pro sua temeritate, libidineque tractent. quod cum euenit; tum libertas, quasi recto cursu amisso, fluctuat, & iactatur, non quatenus conseruari possit, sed usque eo, ut naufragium passa disperdatur. quae quia in utramque partem satis accurate disputabuntur in eo libro, in quo tres trium aetatum florentissimas respublicas, Spartanam, Romanam, Venetam, inter se comparabimus: omisso, quod huius loci non est, argumento, id, quod instituiamus, persequamur. Romulus, ut erat singulari consilio & alta quadam mente praeditus, cum ueretur, ne quid iniuriae plebs, per insciam circumuenta, a senatoribus ferret; indeque concordiam, sine qua diuturnum nihil est, exorta seditio dissolueret; uniuersae ciuitatis animos quasi quodam necessitudinis uinculo coniunxit. constituit

constituit enim clientelas & patrocinia : quod erat huiusmodi ; ut plebei patronum sibi deligerent e senatoribus , quem quisque uellet ; Senatores plebeiis in clientelam receptis fidem suam ac studium benignissime praestarent . erat autem haec inter utrosque officiorum uicissitudo ; ut patricij plebeios , ab usu rerum urbanarum imperitos , consilio erudirent ; accusatos defenderent ; praesentes , absentes ; omni opetuerentur : contra , clientes ad collocandas senatorum filias , si parentibus copiae non suppetere , de suo conferrent ; in aeris alieni dissolutionem gratuitam pecuniam erogarent ; ab hostibus in bello captos redimerent ; in magistratibus & honoribus officiosa sedulitate deducerent , ac reducerent . quod si clientem patronus , aut patronum cliens accusasset , contraue testimonium dixisset , aut suffragium tulisset ; is proditiōis lege tenebatur ; eumque qui occidisset , pie fecisse , & inferno Ioui hostiam mactasse putabatur . atque huiusmodi clientelae quamquam ab initio potissimam urbanae plebis causa sunt institutae ; tamen per ea , quae consecuta sunt , tempora , aucta iam urbis ditione , ita sunt amplificatae , ut non coloniae solum , sed gentes etiam , aut bello uictae , aut societate amicitiaque populo Romano coniunctae , sese ciuium Romanorum in patrocinia contulerint . sic M. Marcellum Syracusani , Q. Fabium Allobroges , alios alij , a quibus uicti fuerant , eisdem post uictoriam patronos habuerunt . cuius officij tamquam hereditas etiam ad posteros peruenit . numquam enim neque Siculis Marcellorum , neque Allobrogibus Fabiorum fides officiaque defuerunt . Factum est autem , ut , quam diu soli patricij senatum tenuerunt , tam diu sub eorum tutela plebeiae familiae fuerint . ubi uero non patriciis modo , sed generatim omnibus ciuibz senatoria dignitas patuit : tum , ut cuique magis libuit , patronum sibi , siue patricium , siue plebeium , adoptauit . discrimen enim in deligendo nullum esse potuit ; cum , honoribus inter omnes ciues communicatis , aeque plebei hominis ac patricij polleret auctoritas . Sed , ut tamquam in uiam , unde paullulum diuertit , oratio redeat ; quae fuerit in primis senatoribus creandis ratio , ea , quae iam exposuimus , declarant . reliquos senatores , qui deinde ante liberam ciuitatem aut in demortuorum locum suffecti , aut augendi

di senatus causa creati sunt; non populi suffragiis, sed uoluntate iudicioque regis in amplissimo ordine peruenisse existimamus; neque uero me in hanc opinionem inanis quaedam coniectura ducit: sed Liuij sequor auctoritatem: cuius haec sunt uerbalibro IV. in concione C. Canuleij trib. pl. Cauent, ne societur sanguis. quid, hoc si polluit nobilitatem istam uestram; quam plerique oriundi ex Albanis & Sabinis, non genere, nec sanguine, sed per cooptationem in patres habetis, aut ab regibus lecti, aut post reges ex electis iussu populi: sinceram seruare priuatis consiliis non poteratis, nec ducendo ex plebe, neque uestras filias sororesque enubere sinendo e patribus: Id & Festus confirmat his uerbis: Reges legebant, sublegebantque quos in consilio publico haberent. Intelligit autem de aucto senatu, cum ait, Legebant; cum uero, Sublegebant, de suffectis in demortuorum locum regno sublato, utrum a populo, an a censoribus creati senatores sint, absurde non nulli dubitant. nam, etsi utrumque legitur: non tamen alterum esse uerum, alterum a ueritate dissentire necesse est. omnem enim dubitationem tollit una distinctio. a regibus electis cooptandorum senatorum ius populus habuit in multos annos, id est donec censores creati sunt. censura non illa quidem ob eam causam est inducta, ut esset magistratus, a quo uno sine populi suffragiis senatores crearentur, sed, quod in populo permultos annos incenso neque differri census poterat, neque consulibus, cum tot populorum bella imminerent, temporis fore satis ad id negotium uidebatur. deinde tanto incremento, ut ait Liuius, hic magistratus auctus est, ut morum disciplinaeque Romanae penes eum regimen, senatus equitumque centuriae, decoris dedecorisque discrimen sub eius ditione, publicorum ius priuatorumque sociorum, uestigalia populi Romani sub nutu atque arbitrio essent. Creauit igitur senatores populus ante censuram institutam, atque etiam post censuram per aliquot annos, ut ex Linianis uerbis, quae proxime recitauimus, facile colligitur. censorum deinde potestas fuit in legendo senatu. quod auctoritate ueterum confirmare, puto esse superuacaneum. millies enim in historia scriptum est, ut de populo senatores creante, quia non ita crebris exemplis declaratur; ea, quae sunt in Canuleij concione, Liuij uerba

hunc in locum transferre necessarium duximus. quod si quis uno exemplo contentus non est, illa Ciceronis in oratione pro Sextio, quae sunt apertissima, ad Liuij testimonium adiungat. Maiores, inquit, nostri, cum regum potestatem non tulissent, ita magistratus annuos creauerunt, ut consilium senatus reip. praeponerent sempiternum, deligerentur autem in id consilium ab uniuerso populo, aditusq. in illum summum ordinem omnium ciuium industriae ac uirtuti pateret. quibus uerbis non modo id, quo de agimus, patet, senatores uniuersi populi suffragiis a principio creatos esse; uerum etiam hoc significatur, honorem illum non solis patriciis fuisse mandatum, sed, contra quam reges instituerant, promiscue modo patriciis, modo plebeiis, ut maxime consilio, meritisq. erga rem publicam praestarent. quo factum est, ut numquam uicis fortibus, ac sapientia praeditis, ciuitas egruerit. est enim, ut ille inquit, diuinum bonum honor: & ad praeclare agendum nihil magis, quam honoris gloriaeq. cupiditas, impellit. quod si praemia tolluntur; & debita uirtuti merces denegatur: languescit in ciuib. industria, & extinguitur animorum illa uis, atque alacritas, quam etiam in ijs, qui obscuris parentibus nati sunt, proposita merces facile solet excitare. quocirca reipublicae rationibus in eo consultum est egregie, quod bene merentibus, si peregrini essent, ciuitas; si ciues, ordo in ciuitate amplissimus praemij loco datus est. sed, ut in re pergamus; (paullulum enim extra rem egressa uidetur oratio) quaeri potest a curiosis hominibus, quibus comitiis a populo senatores crearentur, curiatis ne, an centuriatis, an tributis. hic, si omnis nostra cognitio pendet ab exemplis, & nisi ueterum testimonio comprobetur, inanis est: sane, quid dicam, non habeo; ualdeq. mihi, quod aiunt, aqua haeret. nomen enim conitiiorum, quibus senatoria dignitas ante creatos censores tribuebatur, nulli prorsus docent antiquorum libri. sin autem, ubi exemplorum inopia laboramus, aliqua tamen ueritatis inuestigandae spes relinquitur: non deest, quod quaerentibus respondeam. puto enim; nec opinor absurdum esse, quod puto; cum senatorius ordo ceteris ordinibus dignitate praestaret; eos homines, qui in illum ordinem adscripti sunt, ijs comitiis id muneris ac-

cepisse, quae omnium comitiorum praestantissima, ac nobilissima ducerentur. ea porro sine dubio centuriata fuerunt: quibus & maiores magistratus creatos, & maxima bella esse iussa, & leges eas esse latas, quae maxime e republica uiderentur, uetustatis monumenta declarant. Creatis uero censoribus, creatos esse curiatis comitiis senatores, legimus apud Festum: in quo scripta sunt haec: Tribunicia potestate sancitum est, ut censores ex omni ordine optimum quemque curiatum in senatulegerent. uetus illud Romuli institutum, qui primos senatores curiatis comitiis legi uoluit, spectarunt sine dubio tribunij pl. idq. renouandum existimarunt. Iniicitur & in eo scrupulus, quod, exactis regibus, potestatem legendorum senatorum ad populum delatam esse diximus. hoc enim Liuius, & Tacitus, & Festus refellere omnino uidentur: qui senatum, quem Tarquinius Superbus caedibus exhauserat, nouis senatoribus repletum ac restitutum a consule prodiderunt. etsi, cum in re consentiant, differunt in nomine. nam Liuius, & Tacitus L. Brutum consulem nominant; Festus P. Valerium, cui Publicolae cognomen fuit. ego, etsi, uter fuerit, ad rationem doctrinae nihil attinet; Liuium tamen, & Tacitum potius, quam Festum, sequi malui: primum, quia libentius & duobus, quam uni; & uetustioribus, quam recentiori, assentior: deinde, quia, cum L. Brutus ad constituendam libertatem omnes curas, omniaq. studia ita intenderet, ut singularem in eo, maximeq. propriam laudem ferret; qui etiam filios suos, de restituendo Tarquinio rege cogitantes, interfici iusserit; inter primas illius actiones eam fuisse consentaneum est, quae ad confirmandam custodiendamq. libertatem momenti plurimum habere uideretur. nam, si sapientium consilio, & consulentium auctoritate ciuitatibus consulitur: consilium in senatu summum fuit, auctoritas uero, etiam regum aetate, maxima. quare, quod e publica re maxime fuit, id nulla interposita mora factum esse uerisimile est: ut tria L. Bruti praeclara facinora pro inducenda statuendaq. libertate numerentur; unum, quod & primum, & omnium maximum fuit, regem Tarquinium eiicere; alterum, consules creare, dignitate regia, potestate legibus definita; tertium, senatum constituere, cuius auctoritate

consules

consules uterentur. Hæc de Consulibus nomine. de re ita statuo; in eo, quod dixi, de populi potestate in senatoribus legendis, Liviij, & Taciti, & Festi sententiam ab opinione mea non discrepare. nam senatores illos, qui ad explendum trecentorum numerum creati sunt, lectos quidem primum iudicio consulis existimo; deinde tamen, ipso, quilegerat, consule ferente, populi suffragiis esse comprobatos. quum in creandis senatoribus, ante censorum tempora, perpetuam fuisse consuetudinem duco: ut neque consul sine populi consensu Senatorem ullum fecerit; neque populus, nisi de quo rogaretur a Consule, suffragia tulerit. quod si, quod factum deinde non est; uni L. Bruto licuisse velis, ut sine populi suffragiis centum & sexaginta quattuor homines (tor enim fuisse Festus ait) in curiam induxerit: detur hoc viri excellentis eximiae virtuti: ut, quem vindicem, auctoremq. libertatis populus habuerat, eius in restituendo senatu liberum esse iudicium uoluerit. Reges igitur primum senatores crearunt, sed Romulus, quod ex Dionysio liquet, curiatis comitiis; reliqui reges nullis, opinor, comitiis, ipsorum arbitratu: quod a Livio, ex Canuleij persona, traditum ostendimus. in republica, censoria potestate nondum inducta, creatos a consulibus, aut a tribunis mil. consulari potestate, docet Festus: comitia nulla nominat. ego tamen, quæ non nominat, excludi non puto. sed uidelicet id significat, iudicio primum consulum, aut tribunorum delectos, qui senatoria dignitate honestarentur: deinde, quos illi delegerant, populi suffragiis mox esse comprobatos, etiam si non aperte narrat, licet tamen intelligere: neque dubitationi locum ullum Livius relinquit, cum ait in eadem illa Canuleij concione: Aut ab regibus lecti, aut, post reges exactos, iussu populi. nec a Livio dissentire Ciceronem ostendimus, qui scripsit illa in oratione pro Sextio: Deligerentur in senatum ab universo populo. De numero autem senatorum, quos Romulus legit, aut quos alij reges adscripserunt, difficilis quaestio est: de qua nostram sententiam exponemus: ut moneri tamen, & corrigi, si minus recte senserim, facile patiar, atque adeo vehementer cupiam. Romulus, ut Dionysio teste iam probatum est, centum creavit; ex iis tantum, quos ipse secum addu-

xerat. postea, ciuitate Sabinis communicata, totidem adscrip-
 sit. quod idem Dionysius, & praeterea Plutarchus ostendit.
 a Romulo ad Hostilium, qui tertius Romae regnauit, ducenti
 tantum fuisse. nam Numa senatum non auxit, totus ad res di-
 uinas conuersus. Hostilius, Alba euerfa, non plures senatores,
 sed plures patricias familias fecit, quae ordinis senatorij pos-
 sent esse participes. ita quasi seminarium auxit. ita creando-
 rum senatorum, septem patriciis familiis, quas Dionysius, Li-
 uiusq. nominant, adiectis: numerum tamen, qui antea fuerat,
 eundem reliquit. Secutus est Ancus Marcius. hic neque ad
 senatum, neque, quod traditum sit, ad patricias familias ad-
 didit. Quinctus rex Tarquinius Priscus senatores centum alle-
 git: ut omnino trecenti fuerint. de quo Liuius, Nec minus, in-
 quit, regni sui firmadi, quam augenda e reip. memor, centum in
 patres legit: qui deinde minorum gentium sunt appellati. ac
 Cornelius Tacitus lib. XI. familias maiorum gentium a Ro-
 mulo, minorum a L. Bruto dictas esse narrat. ego hoc nomen
 commune omnium fuisse crediderim, qui tam a Tarquinio,
 quam a L. Bruto, ut ait Liuius, aut, ut Festo Pompeio placet,
 a P. Valerio Bruti collega, suffecti sunt. sicuti &, patres conscri-
 ptos senatores eos dictos esse, crediderim, quicumque ad ue-
 teres patres, quos Romulus scripserat, uel a Tarquinio, uel a
 consulibus post eictos reges adscripti sunt. quod tamen haud
 sane diuturnum nomen fuit. nam reip. temporibus hac appel-
 latione senatores non distinguebantur, sed omnes aequae mo-
 do Patres, modo Patres conscripti dicebantur. Sed de trecen-
 tis a Prisco factis magna inter Liuium, & Dionysium, ac Plutar-
 chum uidetur esse controuersia. nam Liuius libro I. centum
 modo senatores fuisse, cum Romulus obiit, non dubie signifi-
 cat his uerbis. Timor deinde patres incessit, ne ciuitatem sine
 imperio, exercitum sine duce, multarum circa ciuitatum irri-
 tatis animis, uis aliqua externa adoriretur. & esse igitur ali-
 quod caput placebat: & nemo alteri concedere in animum in-
 ducebat. itaque rem inter se centum patres, decem decuriis
 factis, singulisq. in singulas decurias creatis, qui summae re-
 rum praeesent, consociant. decem imperitabant. unus cum
 insignibus imperij, & lictoribus erat. quinque dierum spatio
 finiebatur

finiebatur impetium, ac per omnes in orbem ibat: annumq.
intervallum regni fuit. id ab re, quod nunc quoque tenet no-
men, Interregnum appellatum. fremere deinde plebs multi-
plicatam servitutem: centum pro uno dominos factos. cen-
tum nominat. de centum e Sabina gente a Romulo creatis nul-
quam meminit. at Dionysius libro Romanae historiae II. & Plu-
tarchus in Romuli vita, ducentos fuisse post initam cum Sabi-
nis societatem, plane narrant. utrum igitur Livio nostro, an
duobus Graecis, habenda fides est: rem perpendere soleo, non
homines. si consequi veritatem non licet; in re dubia, quod
verisimilius est, sequor. veri autem multo similis est, quod
Dionysius, & Plutarchus tradunt, ducetos fuisse Romae senato-
res, cum Romulus interiit. nam si, ut ipse Livius ait, non mo-
do commune, sed concors etiam Romulo, & Tatius regnum fuit;
quis credat, eius ordinis, qui esset in civitate amplissimus, ex-
pertes Sabinos fuisse: quae ista inter duos populos communio,
quae concordia fuisset: at homini in Italia nato Romanas res no-
tiores fuisse, quam Graecis, verisimile est. immo Graecis po-
tius, qui Romae uiuerent, quam Italo, qui Patauij. hoc mihi
ita uidetur. cupio tamen ab ijs, qui mihi iudicio doctrinaq.
praestant, diiudicari. ipse enim me, ut ingenue fatear, non sa-
tis explico. nam, si de ducentis senatoribus contra Livium cum
Dionysio, & Plutarcho sentimus: nos quidem, ut diximus,
quod ad hanc partem attinet, verisimile sequimur: sed ex alte-
ra parte difficilem in nodum incidimus: quia, trecentorum
senatorum numerus a quo rege sit explicatus, non facile statue-
mus. ab Hostilio ne, dicemus: at post eum Tarquinius Priscus
centum addidit. a Prisco: at Hostilius ante eum ex Albanis fa-
miliis, ut cum Livio Dionysius affirmat, ordinem senatorium
auxit. plures igitur, quam trecenti, uidebuntur. dixi equi-
dem, nec nihil omnino dicerem, componi rem ita posse, ut
Hostilius non senatum, sed earum familiarum, unde senatores
legi solerent, numerum adauxerit. uerum, quod dixi, uereor
ut satis firmum sit: cum & Livius libro I. de senatu ab Hostilio
rege aucto, manifeste narret: ait enim: Templum ordini ab se
aucto curiam fecit, quae Hostilia usque ad patrum nostrorum
aetatem appellata est; & Dionysius libro III. familias Albanas

ab Hostilio senatus participes esse factas, non obscure dicat. quare, ut in dubia causa, uetus illud, Non liquet; pronunciamus. Oritur etiam alia dubitatio, cur Plutarchus in Numā, cum de rege in Romuli locum sufficiendo ageretur, centum & quinquaginta senatores fuisse dicat. in quo neque cum Liniō, & Dionysio consentit; quorum alter, ut ostendi, centum significat fuisse; alter, ducentos Romanis, & Sabinis factos esse, tradit: neque, quod miremur magis, ipse sibi satis constat: qui in Romuli uita, centum Romanis senatoribus, totidem & Sabinō populo adiectos esse, dixit. nam, si, a quo tempore ducenti facti sunt, ad interitum Romuli quinquaginta periisse credamus; ut ne plures, quam centum & quinquaginta, super fuerint: hanc opinionem facile ratio refellet. quis enim, cum senator aliquis e uita discederet, neminem a Romano susceptum existimarit? an deminui senatum quotidie magis, & ad nihilū redigi pateretur? non est ut credi possit. quare ne hic quidem mihi satis liquet. Quod reliquum est, satis patet, neque negat quisquam, cum Tarquinius Superbus regnare coepit, trecentos omnino fuisse; cum eiectus est, multo pauciores. qui enim regnum nō, ut ante ipsum alij, populi iussu, patribus auctoribus accepisset, sed, socero suo, Tullio rege caeso, per scelus occupasset; neglecta superiorum regum consuetudine, senatum de publica re numquam consuluit; suam uoluntatem pro senatu uoluit esse; numerumq. senatorum non modo non auxit, uerum etiam, quo despectior, atque infirmior esset is ordo, quem soceri studiosum cognouerat, quotidianis caedibus imminuit. quo deinde Bruti uirtute pulso, P. Valerius consul, ut ait Festus, ob inopiam patriciorum ex plebe allegit in numerum senatorum CLXIV; ut explerent numerum senatorum CCC. qua in re partim consentire eum cum Liniō, partim dissentire uideo. consentit de plebeiis tunc primum in senatum allectis. nam id sine dubio significat Linius, cum ait lib. II. Mirum, quantum id profuit ad concordiam ciuitatis, iungendosq. patribus plebis animos. dissentit in eo, quod Linius non a P. Valerio, sed ab ipso Bruto expletum esse trecentorum numerum affirmat, his uerbis: Brutus prior, concedente collega, fasces habuit. is, omnium primum, auidum nouae libertatis populū, ne postmodum flecti precibus, aut donis regiis posset,

posset, iureiurando adegit, neminem Romae passuros regnare :
 deinde, quo plus uirium in senatu frequentia etiam ordinis face-
 ret, caedibus regis deminutum patrum numerum, primoribus
 equestris gradus electis, ad trecentorum summam expleuit.
 Dionysius autem, ab utroque dissentiens, neque a Valerio, neque
 a Bruto, sed ab utroque simul expletum esse numerum senatorum,
 neque CLXIV, ut Festus, sed C dumtaxat esse adiectos,
 in historia sua scriptum reliquit. in hoc tamen omnes consen-
 tiunt, ex plebe novos senatores esse alleetos. nam, etsi non de
 plebe, sed de primoribus equestris ordinis Liuius meminit: nihil
 tamen obstat, quin de plebe intelligatur: cum equester ordo pa-
 triciorum, & plebeiorum aeque communis esset. in quo quasi
 suorum uerborum interpret ipse Liuius uidetur esse: subiungit
 enim, ad concordiam ciuitatis, iungendosq. patribus plebis ani-
 mos id maxime profuisse: & Festus duobus in locis modo ple-
 bem, modo equestrem ordinem nominat: nec tamen facit incon-
 stanter. plebeios enim homines utrobique significat, sed eos;
 qui, equestrem ordinem adepti, reliquis plebeis tantum digni-
 tate praestarent, quantum reliquis patriciis patricij senatores:
 quod si qua remanet dubitatio, tollitur Dionysij testimonio; qui
 de senatu plebi dato satis plane loquitur lib. V. Ac potest fieri, ut
 ex adscriptis CLXIV, quos nominat Festus, plebeij fuerint
 centum, patricij reliqui. ita inter Dionysium, qui de solis cen-
 tum ineminit, eosq. ait fuisse plebeios, & Festum, qui CLXIV
 nominat, etiam de numero conueniat. Quemadmodum igitur
 in regno non omnes patricij senatores, & nemo tamen senator,
 quin idem patricius: sic in rep. non omnes senatores patricij,
 sed tum ex patriciis, tum ex plebeiis familiis delecti, ut quisque
 uel gratia ualebat apud consules, tribunosue mil. consulari po-
 testate, a quibus, ante creatos censores, lectos esse, sublectosq. se-
 natores Festus docet; uel, postquam creati censores sunt, meritis
 in rep. eminebat. neque Suetonium audio, ita loquentem in
 Augusto: Gens Octauia a Tarquinio Prisco rege inter Romanas
 gentes allecta in senatum, mox a Ser. Tullio in patricias tradu-
 cta. quibus uerbis aperte significat, qui patricij nōdum essent,
 ordine senatorio donatos. quod esse falsum, ac mendosum, &
 iam ostendimus Liuij, Dionysijq. testimonio; quo quidem, cu-

riam plebi non nisi post expulsos reges patuisse, planum fit: & ex ipsis mehercule Suetonij uerbis, si quis ea ponderet accurate, facile cognoscitur. quod enim est hoc loquendi genus? Inter Romanas gentes allecta in senatum. quasi uero, ante quam allegeretur in senatum, una de Romanis gentibus esset Octauia: aut ita participem senatus, ut reliquis Romanas gentes, esse factam. quod utrumque absurdum, & inane est: cum neque ante id temporis inter gentes Romanas fuerit Octauia, neque Romanae gentes ordinis senatorij omnes participes. Puto igitur, (ut hic aliqua ratione soluatur nodus) Octauiam gentem primum ciuitate a Prisco rege donatam, deinde a Seruio in patricias traductam. quod Suetonium quoque existimo sensisse, & reliquisse scriptum sic: Ea gens a Tarquinio Prisco rege inter Romanas gentes allecta, mox a Ser. Tullio in patricias traducta: non, ut est in peruulgatis libris, allecta in senatum. corruptus enim, nisi fallor, ab iis locus est, qui uerbum, Allegere, usurpari tantum de senatoribus putarunt: nec sententiam, & ordinem attenderunt, sed praepostere senatorium ordinem ante genus patricium statuerunt: cum eo tempore primum ciuitas peregrinis daretur; deinde patricij, postremo senatores fierent: nisi si quis apud regem tanti esset, ut patricius simul & senator fieret. Hoc idem duobus eruditissimis, optimisq. uiris, & sine dubio in antiquitatis doctrina primis, Carolo Sigonio, & Onuphrio Panuinio uidebatur. Numerus trecentorum, a Prisco constitutus, mansit item usque ad L. Sullae dictaturam. nam uiginti supra trecentos, qui Machabaeorum lib. I. nominantur, non puto fuisse senatores, qui a censoribus lecti essent, sed eos, qui iure magistratus, quem gerebant, ingredi curiam, & cum reliquo senatu de publica re consulere liceret. Sulla, in ordinem senatorium propensus, inimicus plebi, sicuti potestatem tribuniciam imminuit, ualdeq. afflixit, ita, senatum ut auxerit, ueri simillimum uidetur. auxit enim quaestorum quoque numerum, praetorum, augurum: pomerij etiam terminos, quartus a Romulo, protulit: & alia multa in rep. nouauit. quod eo magis existimo, quia non ita multis post annis mentionem a Cicerone lib. I. epist. ad Atticum fieri uideo CDXV, in oratione autem post reditum in senatu CD. Caesare dictatore senatores C ∞ . fuisse, legimus in:

Dione;

Done; cum ex libertorum quoque filiis, & de suis militibus multos, & haruspices etiam quosdam ordine senatorio donasset. Post Caesaris interitum, alij quoque, obscurae conditionis homines, nullo delectu, in tanta rerum omnium perturbatione, in curiam uenerunt: ut, omnino supra mille fuisse, Suetonius tradat. qua indignitate permotus Augustus, uicto iam Antonio, senatum ad pristinum modum, & splendorem redegit. Senatores igitur fuere, qui primo a regibus, deinde a consulibus, tribunisq. mil. consulari potestate, postremo a censoribus in senatum lecti sunt. ac praeter hos tamen duo genera hominum in curiam aditum habuere, qui magistratum gerebant, etiam si curulis non esset, ut aediles pl. tribuni pl. quaestores; & qui iam gesserant, modo curulis fuisset, ut aediles cur. praetores, consules. quibus licebat omnibus ingredi senatum, & sententiam dicere: senatores autem neque erant, neque in edicto consulis senatum uocantis dicebantur. de quo Festi Pompeij uerba recitare operae pretium existimo. Cum senatus, inquit, uocatur; senatores adesse iubentur, quibusq. in senatu sententiam dicere licet: quia ij, qui post lustrum conditum ex iunioribus magistratum cepere; & in senatu sententiam dicunt; & non uocantur senatores ante, quam in senioribus sunt censi. Satis igitur constat, qui senatores essent, quiq. in senatu sententiam dicerent: cum senatores essent dumtaxat ij, qui lecti a censore in senatum essent; sententiam autem dicerent, non ipsi modo senatores, sed etiam ij, qui iure magistratus in senatum introirent. Illud minime constat, utrum, cum dixit Festus, qui post lustrum conditum ex iunioribus magistratum cepere, de omnibus magistratibus, an de curulibus tantum intellexerit. Ego, etsi Festus omnes potius magistratus communi uocabulo uidetur comprehendere; quia tamen huic sententiae monumenta ueterum repugnant, de solis curulibus accipio. quod ut auctoritate confirmetur, Liuij uerba libro XXIII. consideremus. Recitato uere senatu, (loquitur de M. Fabio Buteone, qui dictator legendi senatui creatus erat) inde primum in demortuorum locum legit qui post L. Aemilium, C. Flaminium censores, curulem magistratum cepissent, necdum in senatu lecti essent; ut quisque eorum senator primus creatus erat. tum legit qui aediles, tri-

buni pl. quaesitoresque fuerant. tum ex iis, qui magistratus non cepissent, qui spolia ex hoste fixa domi haberent, aut civitatem Romanam acceperant. Legit novum senatum Buteo ex triplici hominum genere, primum, ex iis, qui curulem magistratum ceperant; secundo loco, ex iis, qui magistratum, licet non curulem, gesserant; (curulis enim magistratus non erat neque aedilitas pl. neque tribunatus. pl. neque quaestura) postremo ex iis, qui, magistratum nondum adepti, meritis tamen in rempublicam insignes erant, e quibus omnibus eos tantum in senatum antea introiisse, qui curuli honore usi erant, Livius significat, cum ait: Ut quisque eorum senator primus creatus erat. ut enim quisque curulem magistratum assecutus in senatum primus venerat, & dicendae etiam post magistratum sententiae ius adeptus erat, ita cum Buteo primum legit, eundem ordinem in legendo secutus, quo illi magistratum ceperant, & ex magistratu curiam introierant. aediles vero, tribunos, quaestores, quia post magistratum non idem iis licebat, quod curuli honore functis, ut in senatum venissent, & sententiam dicerent; hos non ait Livius senatores creatos esse. In quo & illud animadversione dignum est: senatorem creari, & in senatum legi, non idem fuisse: cum iure & beneficio magistratus crearentur, & fierent senatores, in senatum autem a censore legerentur. quamquam, cum dixit Livius, Senatores creatos, qui curulem magistratum administraverant, non videtur, si ad veterem consularis edicti formulam respicias, satis proprie locutus. non enim senatores hi nominabantur; sed, ut a senatoribus distinguerentur, in edicto consulum his verbis in Senatum citabantur: Quibus in senatu sententiam dicere licet. Perpendamus & alium Livij locum libro XXXVI. Adeo, inquit, in apparatus curamque eius belli civitas intenta fuit, ut P. Cornelius consul ediceret, qui senatores essent, quibusque in senatu sententiam dicere liceret, quique minores magistratus essent, ne quis eorum longius ab urbe Roma abiret, quam unde eo die redire posset. Et hic minores magistratus distinxit ab iis, quibus in senatu sententiam dicere licebat. minores autem magistratus intellexit aediles pl. tribunos pl. aediles curules, & alios, de quibus agitur in libro de magistratibus. distinxit autem non ob eam causam, quia minoribus ma-

gistratibus

gistratibus in senatu sententiam dicere non liceret; sed quia potius multi sententiam dicerent, qui neque magistratum gererent, neque senatores essent: licebat enim omnibus magistratibus in senatum introire, post magistratum autem iis tantum, qui curuli honore usi erant. quo spectant illa quoque Ciceronis pro Cluentio: *Qui tribunus mil. legionibus quatuor primis, quique quaestor, tribunus pl. quique in senatu sententiam dixit, dixerit.* Satis aperte significat, iis, quos nominauit, non licuisse post magistratum sententiam in senatu dicere. Scripsit etiam M. Varro in satyra Menippea, quam *ὑποκρίων* inscripsit, equites quosdam Pedarios appellatos: eosq. Gellius putat significari, qui nondum a cenfore in senatum lecti erant: quos ait senatores quidem non fuisse; sed, quia honoribus populi usi erant, in senatum uenisse, & sententiae ius habuisse. deinde subiungit haec: Nam & curulibus magistratibus functi, qui nondum in senatum a cenfore lecti erant, senatores non erant: & quia in postremis scripti erant, non rogabantur sententias; sed, quas principes dixerant, in eas discedebant. Hoc significabat edictum, quo nunc quoque consules, cum senatores in curiam uocant, seruandae consuetudinis causa translaticio utuntur: cuius haec sunt uerba: Senatores, quibusq. in senatu sententiam dicere licet. In eo tamen haereo, quod eos, quibus in senatu sententiam licuisse dicere, iam tradidit, eosdem postea non rogatos esse sententias subiunxit. nam, si non rogabantur, quo modo dicebant? & si dicebant, cur non ante rogatos putemus? non facio libenter, ut ab antiquis dissentiam: qui haec Romanae urbis instituta, quae nos interdum coniecturam secuti inuestigamus, uel praesentes uidere, uel ex eorum, qui uiderant, libris facile cognoscere potuerunt. quare, ne Gellium inscitiae condemnemus, quem Varronis libros diligenter euoluissse constat; concedamus, non dixisse sententiam uerbis eos, qui beneficio magistratus administrati in senatum uenirent; sed, cum alienam sententiam uel probare, uel improbare possent, quod discessione facienda significabant, pro eo acceptum putemus, ac si sententiam dicerent: quia in hanc uel in illam partem discedentes, quodam modo suam sententiam dicere uiderentur: Licuit igitur iis, qui curulem honorem cepissent, in senatum uenire: iis, qui non curulem, non licuit. atque hoc tum ea,

quae diximus, tum historia de Q. Fabio Maximo tradita declarat. nam, cum senatu egressus in P. Crassum, hominem quaestorium, casu incidisset, quasi cum eo, qui in senatu fuisset, loqueretur, ita de rebus in senatu decretis sermonem habuit, memoriae vitio deceptus. putauit enim Crassum, quem triennio ante quaestorem fuisse sciret, in senatu affuisse; cum iis, qui quaesturum gessissent, quae curulis magistratus non erat, aditum in curiam non dari, nisi a censore legerentur, oblitus esset. quo errore uirum grauissimum, summisque honoribus & in rempublicam meritis insignem, obiurgatum uehementer esse a consulibus, Valerius prodidit. Quod autem in eo loco idem Valerius ait, etiam iis, qui honores gessissent, una ratione curiam paruisse, si a censoribus in ordinem senatorium legerentur: id uidetur non satis uere dictum. siquidem iis, qui curules magistratus ceperant, etiam si a censore lecti in senatum non essent, ingredi curiam licuisse iam ostendimus: quare, si de omnibus magistratibus Valerius significauit; non est, ut uere dictum existimem: sin de solis non curulibus, assentior. Huc addatur; non hoc modo priuilegium fuisse iis, qui curulem honorem ceperant, ut in senatum conuenerent; sed illud etiam, ut, cum a censore senatus legeretur, praeteriri non possent. id mihi utdeor ex eo, quod apud Lium libro XXI. scriptum est, posse conicere. ait enim sic: *XXC.* praeterea senatores caesi, aut qui eos magistratus gessissent, unde in senatum legi deberent. Loquitur de parte senatorum. quod si de parte, certe de curulibus: quos eo legi in senatum oporteret, quia ueniendi in senatum potestatem iam haberent, & satis ordine senatorio digni uiderentur, quibus curulis honor a populo mandatus esset. hinc, ut opinor, satis patent illa Ciceronis in oratione pro Cluentio. Quis, inquit, hoc senator accusauit, ut, cum altiore gradum dignitatis beneficio populi Romani esset consecutus, eo se putaret durioribus legum condicionibus uti oportere? Altiozem gradum dignitatis uocat ordinem senatorium: nec tamen intelligit, quicumque senatores essent, eos a populo creatos: (quod enim ius populi fuit in iis, qui censoris arbitratu in senatum legebantur?) sed significat, omnes, qui curulem honorem populi suffragiis acceperant, beneficio populi senatores esse factos, quia in senatum a primis censoribus legerentur?

non enim, quicumque a censore legebantur, populi beneficio senatores erant; cum legerentur multi, nondum curuli honore functi: sed quicumque curulem honorem ceperant, ij populi beneficio senatoriam dignitatem consequabantur. Ad eandem sententiam illud refero, quod in eadem oratione paullo post ita scriptum est: Cum haec recularent, & palam fortissime atque honoratissime dicerent, se potuisse iudicio populi R. in amplissimum locum peruenire, si sua studia ad honores petendos conferre voluissent. Non obscure significat, eos in senatum peruenire, qui magistratus adipiscantur; idq. populi beneficio: quia, si magistratum adeptis (de curuli loquor) aditus in curiam permittitur; & magistratus a populo datur; certe, qui iure magistratus in senatum eunt, hanc dignitatem populo acceptam referre debent.

Quod autem multi, curulem magistratum non assecuti, in senatum legerentur: factum id non populi beneficio; sed ex eo potius, quod ea fuisset eorum uita, ea domi forisue in temp. merita, ut eo loco, qui esset in ciuitate amplissimus, dignissimi iudicarentur: nam, cum per annos multos consules, quique consulari potestate tribuni mil. fuere, propinquos quisque suos legere in senatum consueuissent, eosque primo ex patriciis, deinde ex plebeiis; tribunicia potestas interuenit; qua sancitur, ut censores curiam, hoc est ex omni ordine, plebeio, equestri, senatorio, optimū quemque in senatum legerent. Licuit praeterea flamini Diali in senatum uenire. idq. primum C. Flaminio cum toga praetexta & sella curuli datum est. quam consuetudinem, inertia superiorum flaminum per multos annos intermissam, repetiit, & renouauit C. Valerius Flaccus. reliquis sacerdotibus ius in senatum ueniendi non fuit, nisi si aut in senatum lecti a censore essent, aut curulem magistratum acceperant. id uidetur Cicero significare in epistola, Si forte, libro I V. ad Atticum. Habetur, inquit, senatus frequens. adhibentur omnes pontifices, qui erant senatores. Et in oratione de haruspicum responsis: Cum omnes pontifices, qui erant huius ordinis, adessent. Venit etiam interdum in mentem suspicari, ne ex condemnatione senatoris locum in senatu consequeretur is, qui accusasset; non ex omni tamen condemnatione, sed ex ea tantum, qua reus ordinem senatorium amitteret, ut fur, peculatus, captarum pecuniarum crimine.

crimine. nam, si praetoriam sententiam, & praetextam togam multi accusatores, reo condemnato, legum praemio sunt adepti; quod in oratione pro Balbo scriptum legimus: quanto magis sententiae, privato loco in senatu dicendae, potestatem accusatoribus propositam fuisse, credibile est? hoc tamen ita suspicor, ut aliorum probata opinione, quam mea coniectura, stare malim. Licuit etiam, ante Papirij Praetextati aetatem, praetextatis senatorum liberis in curiam cum parentibus introire. qui mos senatusconsulto sublatus est: unig. Papirio puero, qui matrem de re in senatu acta cupide rogantem lepido commento, fefellisset; concessum est, ut cum patre in senatum praetextatus ingrederetur: eiq. Praetextati cognomen eiusdem senatus decreto est inditum, ob tacendi, loquendiq. in praetextata aetate prudentiam. sed rursus ueterem morem multis post annis Augustus renouauit: qui liberis senatorum permisit, ut, quo celerius reipublicae assuescerent, protinus uirili togae latum clauum inducerent, curiaeque interessent. fuit autem latus clauus senatoria tunica, itaque saepe ueteres ita locuti sunt, ut dicerent: senatori latum clauum Imperator ademit, aut, latum clauum dedit: cum senatoriam dignitatem aut ademptam, aut datam significare uellent.

Diximus de iis, qui, a censore lecti, senatores essent; deq. iis, qui non lecti, tamen in senatum uenirent. Reliquum est, ut pauca quaedam addantur de iis, qui, licet ob eximiam prudentiam ac fortitudinem digni summo loco uiderentur, aditum tamen in senatum non habuerunt. Placuit, neminem, qui patrem & auum liberos citare non posset, in senatum introire. nam, etsi Ap. Claudius Caecus censor libertinorum filios in senatum legit; quod, ut ait Liuius, primus fecit: statim tamen a proximo posteriore censore Q. Fabio electos esse a curia, eiusdem Liuij uerba significant. unum habemus exemplum, unum inquam, & singulare, ut opinor, de Cn. Flauio, libertini hominis filio, aedili curuli creato: cui, uel si lectus in senatum a censore non sit, quod incertum habeo, iure tamen curulis magistratus ingredi senatum licuit. Ciceronis quidem aetate L. Popillium a Cn. Lentulo censore in senatum ideo lectum non esse, quia libertini filius erat, legimus in oratione pro Cluentio. & ab Ap. Claudio censore, P. Clodij fratre, Appij Caeci, cuius mentionem proxime fecimus, pronepote,

pronepote, libertinorum filios, qui in curiam irreperant, omnes eiectos esse, scripsit Dion libro XL. uidelicet hoc dignitatis causa factum est: ne locus ille, in ciuitate honorificentissimus, ab infimi ordinis hominibus, quibus paterna, aut auita seruitus obii ei posset, inquinaretur. Etiam illud ordini senatorio maxime fuit honorificum, neminem in senatum legi, nisi qui octingentis millibus, hoc est scutorum aureorum XXIV. millibus, census esset. quod etsi tum fieri solitum non existimo, cum aratro terram findentibus magistratus, & imperia deferebantur; quo tempore plus uirtutis, quam diuitiarum, Romae fuit: postremis tamen reipublicae temporibus, cum priuatorum opes una cum imperio creuissent, obseruatum esse, Suetonius in Augusto satis plane uidetur ostendere, cum ait: Senatorum censum ampliauit, ac pro octingentorum millium summa duodecies H-S taxauit, suppleuitq. non habentibus. Fuit igitur senatorius census equestri censu duplo maior: cum eques esse nemo posset, nisi cuius res quadringentibus millibus aestimaretur. de quo Horatius:

Si quadringentis sex septem millia defunt,
Plebs eris.

Et Cic. ep. ad Dolabellam: Res ei familiaris uix equestris est: pro, nix ei census est \overline{CD} , uix tuetur ordinem equestrem: quia uix tantum habet, quantum equiti habere necesse est. quod si quis aut senator, aut eques, non fortunae culpa, sed suo uitio, ita rem imminuisset, ut ad legitimum censum non perueniret; senator a summo loco deiectus in equestrem ordinem recidebat, si equestri familia, aut patricia, aut plebeia, natus esset; sin familia non equestri, in plebeium, hoc est eum, qui infra senatorium, & equestrem erat. item eques, equestri censu deminuto, equestrem ordinem amittebat, & ad plebeium, hoc est infimum, descendebat. ita & bonis moribus, & rei familiari ciues R. operam aequae dare cogeantur: moribus, ut senatorio loco digni iudicarentur: rei familiari, ne, quo uirtus aditum aperiebat, inde ob inopiam excluderentur.

De principe Senatus.

QUis in senatu dignitate praestaret, & quis inter senatores, quaeri potest. in senatu praestabat is, qui summum magistratum gerebat: inter senatores is, quem in recitando senatu censor primum legerat. ante secundum Punicum bellum, quod Hannibale duce in Italia gestum est, princeps legebatur is, qui primus censor ex iis, qui uiuerent, fuisset. quod cum censor M. Cornelius Cethegus fieri censeret oportere, ne mos a patribus traditus desereretur; ideoq. T. Manlium Torquatium principem legendum contenderet: alter censor P. Sempronius Tuditanus, cuius lectio erat; se, cui legendi sortem dii dedissent; acturum arbitrio suo dixit, lecturumq. Q. Fabium Maximum; quem tum principem Romanae ciuitatis esse, uel Hannibale iudice uicturus esset. ita Fabium, qui tum erat consul, principem in senatu legit. inde manauit consuetudo, ut in legendo principe, non, quis inter censorios uetustissimus esset, obseruaretur, sed is de censoriis legeretur unus, qui sapientiae laude; rerumq. gestarum gloria maxime inter omnes emineret. itaque, tibi res ferret, ut aliquem honoris causa ueteres nominarent: is, si principem in senatu locum iudicio censoris habuerat, non ab ullo potius magistratu, quam ab hoc titulo significabatur: quia magistratum obtinere multi possent; princeps senatus legi nemo posset, nisi qui & magistratum ita gessisset, & omnia, quaecumque summo ciue digna sunt, ita in omni uita praestitisset, ut in ciuitate non modo anteferri, sed nec iure comparari quisquam uideretur. Non dixit Cicero in ea pro Rabirio, M. Aemilius, homo consularis; sed, M. Aemilius, princeps senatus: quia, cum defensionis suae auctoritatem quaereret a personis; nominandum in Aemilio, quod in illo maxime fuerat honorificum, existimauit. sic in dissuasiōe legis agrariae secunda, & in II X. in Antonium: Cum a maioribus uestis P. Lentulus, princeps senatus, in ea loca missus esset: P. Lentulum, principem senatus, complures alios summos uiros, &c. Quintus etiam Fusius Calenus apud Dionem libro XLVI. cum in Ciceronem

Ciceronem inuehitur; quo plus illi quaerat inuidiae. Illius, inquit, Lentuli nepotem, qui princeps senatus fuit, occidi in carcere iussisti. Hunc honorem P. Scipio Africanus, is, qui Hannibalem pugna uicit, ter consecutus est: M. Aemilius Lepidus, qui pontifex maximus fuit, sexies: quod nemini praeterca contigerit. Erat autem non utriusque censoris lectio, sed alterius tantum, cui sorte contigisset. itaque & censorem ipsum a collega senatum legente principem in senatu lectum inuenio, ut L. Valerium Flaccum a M. Porcio Catone, M. Aemilium Lepidum a M. Fulvio Nobiliore. Opinor etiam P. Scipionem Africanum a collega P. Aemilio Paeto principem esse lectum. nam, etsi Liuius libro XXXII. ubi de utriusque censura mentionem facit, de principe lecto nihil addit: tamen coniectura ductus in hanc opinionem uenio, Scipionem a collega primo loco lectum esse. afort autem ipse mihi Liuius coniecturae causam: scribit enim sic libro XXXIV. Creati censores Sex. Aelius Paetus, & C. Cornelius Cethegus principem senatus P. Scipionem consulem, quem & priores censores legerant, legerunt. Priores enim censores fuisse uideo Africanum ipsum, & P. Aemilium Paetum. a quibus ad Sex. Aelium, & C. Cornelium censores integrum quadriennium interfuit. ut inter utramque censuram nullis censoribus locus esse potuerit: cum hic magistratus quarto quoque incunte anno crearetur. atque hoc eo minus dubito, quod iam Liuius libro XXXIX. id ipsum, quod libro XXXIV. scripserat, confirmat. ait enim P. Scipionem a censoribus T. Quinctio Flaminio, & M. Claudio Marcello principem in senatu tertium esse lectum. quorum locorum observatio cum edocuit me de Scipione a collega principis loci dignitate honestato, tum illud ostendit, corruptum esse locum in ipso Liuii libro XXXIX. nam, cum ait: Censoribus M. Porcio, L. Valerio principem senatus ipsum L. Valerium lectum inuenio; cum superioribus duobus lustris Africanus fuisset: dissentire uidetur a se ipso, qui de Scipione principe tertium lecto iam scripserat. quamobrem aut scripsit Liuius, III. lustris; quod deinde librarij culpa corruptit, & pro III. Factum est II. aut; si, II. lustris, ipse tradiidit; *μνημονικὸν ἀμάρτημα* commisit. quod in antiquis nouum non est: cum Cicero noster in libro de Diuinatione II.

bis in hinc gettere peccauerit. nam primum, quod erat Vlixis, Agamemnoni tribuit: deinde, cum Vlixem nominare debuerit, meminit Aiakis: legatur Homerus ἐν τῷ τῆς Ἰλιάδος β, καὶ ἐν τῷ γ. quamquam, quod ad Aiakis mentionem attinet, uereor, ne indiligentia potius, quam obliuione peccauit. nam, cum legisset illum uersum, qui est ἐν τῷ γ. Νεῦ σ' αἶας φοῖβι κενόησθε δὲ θεῶς ἑδυσεύς, opinatus est ab Aiace potius, quam ab Ulixē; apud Achillem pronunciari ea, quae sequuntur: qui si deinde legisset, usque ad eum locum, ubi Achilles respondet: Vlixem non Aiace, queri de ferocitate Troianorum cognouisset. respondet enim in eo libro: Achilles his uerbis: Διογρεὺς λαίρην τιᾶδην, πολυμήχανε ὀδισσέυ. Idemq. in II. libro de gloria obliuione lapsus est. quod Gellius notauit lib. XV. cap. 6.

De causis amittendi ordinis senatorij.

QUONIAM de causis eiectos e senatu senatores inuenimus: quas deinde omnes exponemus. quacumque eiicerentur, ignominiosum, & turpe fuit. tamen praeteriti senatores, ait Festus Pompeius, quondam in opprobrio non erant: quod, ut reges sibi legebant sublegebantq. quos in consilio publico haberent; ita, regibus exactis, consules quoque, & tribuni militum consulari potestate coniunctissimos sibi quosque patriciorum, & deinde plebeiorum legebant; donec tribunicia potestas interuenit: qua sancitum est, ut censores ex omni ordine optimum quemque curiatim in senatu legerent. quo factum est; ut, qui praeteriti essent, & loco moti, haberentur ignominiosi. itaque & M. Cato censor, is, qui censorius mox appellatus est ob censuram grauiter ac seuerē administratam, hominem consularem e senatu eiecit L. Flaminium, quia, cum esset consul in Gallia, exoratus esset in conuiuio a scorto, ut securi feriret aliquem eorum, qui in uinculis essent damnati rei capitalis: & Cn. Lentulus, ac L. Gellius, item censores, C. Antonium, qui postea cum Cicerone consul

consul fuit, de senatu mouerunt, subscripta causa, quod socios diripisset, quod iudicium in sua ciuitate cum peregrino recusasset, quod propter aeris alieni magnitudinem praedia mancipasset. quibus exemplis, ut omittam alia, (sunt enim innumerabilia) eos, qui senatu eiectioni essent, ideo ignominiosos habitos esse constat, quod, cum eiicerentur, dignam causam turpis uita praeuisset. omnino enim, si quid turpiter aut flagitiose senator aliquis commisisset, eum censor in recitando senatu praeterebat: praeteritus ordinem senatorium continuo amittebat: non quo amissum ius recuperabat, nisi aut ab alio censori mox probaretur: quam ob causam libro XXX. L. uisus est: Tres eiectioni de senatu: retinuit quosdam Lepidus a collega praeteritos, aut aliorum postea censorum iudicio in curiam reuocaretur: aut iis criminibus, quia censori in subscriptionem nominassent, iuratorum iudicium sententiis absolueretur, aut populi R. suffragiis censorum iudicium rescinderet; aut denique se ad eos, quos gesserat, honores item petendos retulisset, donec minores magistratus consecutus ad curules perueniret, quorum iure & in senatu sententiam posset dicere, & a primis censoribus legi deberet: hoc tamen seruabatur, ut, qui curules nondum honores ceperant, ipeos ipsos, quos gesserant, denuo caperent, & deinde ad curules pergerent: qui uero curules gesserant, iis ad omnes, quos gesserant, redeundum non erat, sed unum modo curulem iterum capere satis erat: ut, quod censoris animaduersionem amiserant, iure magistratus recuperarent. utrumque probatur exemplo Sallustij, historiarum scriptoris, & Lentuli, qui cum Catilina contra patriam consilia iniit, nam Sallustius post quaesturam e senatu ab App. Claudio, & L. Pifone censoribus eiectioni, iterum quaesturam petiit, & adeptus est: postquam in senatum rediit, non ipsius quaesturae beneficio, (nam curulibus tantum magistratibus, ut dixi, priuilegium hoc erat) sed quod, Caesarem civili bello secutus, facile, quod legibus non licebat, a uictore per gratiam impetrauit. unde illud in oratione, quam scripsit in eum, nescio quis. nam certe, quod ipsum dicendi genus, & qui Graece dicitur *χαράκτηρ*, facile declarat, eam Cicero non scripsit. Sic igitur est in ea: Tu, C. Sallusti, tantidem putas esse, bis quaestorem, & bis senatorem fieri; quan-

ti, bis consularem, & bis triumphalem? At Lentulus, gesto iam consulatu, cum ob mollitiem, ut ait Plutarchus, e senatu esset eiectus, iterum praeturam, qui curulis erat magistratus, petiit: quam consecutus, iure magistratus in senatum rediit. quod & in Dionis libro XXXVII. legimus. & ob hanc causam Philistus obiicit Cicero in apud Dionem, quod Lentulum, hominem consularem, praetorem, indicta causa consul occidisset. & Velleius cum ait libro I. eum consulatem, & praetorem iterum in carcere necatum, significat de secunda praetura post consulatum; quam ideo petiit, ut dignitatem senatoriam, censorum indicio amissam, magistratus beneficio reciperet. Fuit etiam, praeter censoriam notionem, amittendae senatoriae dignitatis alia causa. nam, si quis iudicio turpi, exempli gratia furti, peculatus, captarum pecuniarum, pro socio, esset condemnatus, hic statim post condemnationem non ordine solum senatorio, sed omni prorsus honore priuabatur. eoq. grauior erat haec poena, quod non ad tempus, sed in perpetuum interrogabatur: cum ij, qui a censoribus e senatu essent eiecti, ea tamen spe praesentem dolorem lenirent, quod recuperare suum ius aliquando possent: praeterea, locum senatorium adimere censores poterant, potestatem petendi magistratus minime poterant: at infami iudicio damnati, non curia magis, quam honoribus cunctis excludebantur. quod Cicero in oratione pro Cluentio Auito declarat his uerbis: C. Geta, cum a L. Metello, & Cn. Domitio censoribus e senatu eiectus esset, censor ipse postea est factus: & cuius mores a censoribus erant reprehensi, hic postea & populi Romani, & eorum, qui in ipsum animaduenerant, moribus praefuit. quod si illud iudicium putaretur: ut ceteri, turpi iudicio damnati, in perpetuum omni honore, ac dignitate priuantur; sic hominibus ignominia notatis neque ad honorem aditus, neque in curiam reditus esset. Dixit, Omni honore, ac dignitate: pro, omni magistratu, ac ordine senatorio. quod ipse quoque exponit, cum infert, Neque ad honorem aditus, neque in curiam reditus. Haec studiosis hominibus cum ad intelligentiam, ut opinor, non iniucunda esse possunt; quia Romanarum rerum explicata notitia delectat: tum hoc habent commodi, quod incurrentibus in obscura loca, qualia ueterum in libris multa scimus esse, lucem afferunt,

offerunt, efficiuntque, ut, quod a multis sine labore uix perciperetur, id ab omnibus facile cognoscatur. exempli causa, Suetonius ait in Tiberio: Ex iuuentute utriusque ordinis profligatissimus quisque, quo minus in opera scenae, arenaeq. edenda senatus consulto tenerentur, famosi iudicii notam sponte subibant. Haec satis illustrantur a praedictis. multos enim, qui, quod senatores erant, operam in scena, aut in arena praebere uetabantur, senatoriam dignitatem amittere maluisse Suetonius significat, quam in scena non agere, & in arena non pugnare: quorum alterum erat histriionum, alterum gladiatorum, hoc seruile, illud minus honoratum, nec satis libero dignum, sed potius libertinis hominibus, quam ingenuis, concessum: cum etiam, si quis ingenuus operam in scena praebuisset, nisi si Atellanam egisset, eum tribu motum, Valerius libro II. scriptum reliquerit. Ergo, (ut ad Suetonium redeam) ut senatorio loco mouerentur, accusatores inducebant, a quibus aliquo turpi crimine in iudicium uocati, uolentes damnarentur: ut soluti quasi uinculo senatorio, agerent in scena, pugnarent in arena. hoc autem, quod senatorum damnatione dicimus, etiam ad equites pertinuisse, indicare uidentur duo illa Suetonij uerba, Vtriusque ordinis: quibus, & senatorem senatorio loco, & equitem equestri gradu deiectum, si turpi iudicio damnarentur, licet intelligere. nisi si, quod foras se uerius est, non de senatoribus & equitibus, sed tantum de senatoribus Suetonius significauit; &, Vtriusque ordinis, dixit, pro, & patricij ordinis, & plebeij: cum in senatum plebeij pariter & patricij legerentur. atque huic opinioni (quid alij sentiant, liberum cuique sit) ego quidem magis acquiesco. Videtur etiam lege Seruilia sancitum, ut, si quis de Latino populo senatorem Romanum accusasset, & damnasset, accusator ciuitate Romana donaretur, damnatus loco senatorio moueretur. hoc ego de Ciceronis uerbis expressi, quae sunt in oratione pro Balbo. sunt autem haec: Lege Seruilia principes uiri, ac grauissimi, & sapientissimi ciues hanc Latinis uiam ad ciuitatem populi iussu patere passi sunt: neque in his est hoc reprehensum Licinia, & Mucia lege: cum praesertim genus ipsum accusationis, & nomen, & eiusmodi praemium, quod nemo assequi posset, nisi ex senatoris calamitate, neque senatori, neque bono cuiquam nimis iucundum esse posset.

posset. Non dubito, quin, cum dixit, Ex senatoris calamitate, ordinis amissionem significauerit. quibus autem ex criminibus lex Seruilia Latinis hominibus hoc dederit, quia Cicero nominatim non exponit, obscurum uideri potest. mihi tamen dubium non est, quin accipiendum sit de omnibus criminibus, quibus senator damnatus ordinem senatorium amitteret: ut, quem locum reus nocens uacuum reliquisset, eum accusator, quasi diligentiae suae praemium, beneficio legis occuparet. crimina uero, quibus senator condemnatus amplissimo loco excluderetur, cum ea fuerunt, de quibus iam memini; furti, peculatus, captatum pecuniarum, pro socio; tum multo magis ea, quibus qui damnatus erat, ei aqua & igni interdiceretur. quibus de criminibus populus erat iudex. cum igitur, cui aqua & igni interdiceretur, ei simul & senatu, & omni prorsus re interdici constaret: nominatim tamen in ipsa condemnationis lege addebatur; ut, cui populus damnato aqua & igni interdixisset, eum ne suo loco censor in senatum legeret. quod cum Clodius in ea lege, qua Ciceronem urbe expulit, omisisset; ac ne illud quidem tulisset, ut ei aqua & igni interdiceretur: ideo se, etiam cum aberat, senatorem fuisse, Cicero ait in oratione pro domo sua. Cur, inquit, ego senator tum non fui; cum neque tuleris, ut mihi aqua & igni interdiceretur; neque caueris, ne meo me loco censor in senatum legeret? quae, cum alterutrum satis sit, utraque tamen ad eripiendam senatori dignitatem in legibus coniunguntur. at in tua lege neutrum fuit. Haec fere de Ciceronis uerbis in Clodium elicitur argumentatio. Quatuor causas, cur senatores e senatu eiicerentur, enumerauimus. quintum genus fuit, cum populus imperium abrogabat. quibus enim abrogabat, ij senatu excluduntur. id lege Cassia sancitum Padianus significat his uerbis: L. Cassius L. F. Longinus trib. pl. C. Mario, L. Cassio cos. legem tulit; ut, quem populus damnasset, cui ue imperium abrogasset, in senatu non esset: ut scilicet inimicum suum, qui ante biennium consul fuerat, Q. Caecilium Metellum senatu eiiceret; quod ei populus, propter rem aduersus Cimbro male gestam, imperium abrogauerat.

De loco habendi senatus.

MULTVM sane uidisse ueteres Romani mihi uidentur; qui, non ut profanis in locis, sed ut in sacris aedibus senatus haberetur, instituerint. nimirum sapientissimi homines id spectarunt; ut senatores, quasi praesentes deos ueriti, eadem religione consilium de republica caperent, qua diuinam rem administrare sacerdotes consueuissent. Habebatur senatus loco per auguria constituto, idest aut in curiis, aut in deorum templis: tum, aut in urbe, aut extra urbem. primus Romulus, senatu creato, ut in templo Vulcani extra urbem haberetur, instituit. Hostilius rex curiam Hostiliam, quae erat in urbe, consultandi locum senatoribus esse uoluit. post exactos reges, modo in Iouis, Apollinis, Martis, Bellonae, Castoris, Concordiae, Virtutis, Fidei, alia praeterea templa; modo in curias, Hostiliam, Pompeiam, Iuliam, senatum conuenisse legimus. erat utrobique religio par: neque enim minus sacrae, curiae, quam deorum aedes. ideoq. & Hostiliam curiam templum Liuius appellat: &, ubicumque senatus haberetur, siue in curia, siue in templo, eum locum curiae nomine indifferenter ueteres significant. Illud attente considerandum, cur, senatum in templo Virtutis habitum esse, Cicero dixerit in oratione pro Sextio: at in eadem, & pro domo sua, in templo Iouis: cum de eiusdem diei senatu manifeste loquatur. non enim puto de Virtutis aliqua cella significari posse, quae in ipsius Iouis templo esset. non enim cella fuit, in quam eo die senatus conuenit, sed templum illud Virtutis, quod C. Marius fecerat. itaque & in hac pro Sextio, & in de diuinatione libro I. Marij monumentum appellatur. Festus etiam, non fuisse cellam Virtutis in Iouis templo, sed templum separatum, & ipsius Virtutis proprium, declarat his uerbis: Summis- sorem aliis aedem Honoris, & Virtutis C. Marius fecit: ne, si officeret auspiciis publicis, augures eam demoliri cogerent. In urbe senatus plerumque habebatur, extra urbem in aede Bellonae non nisi duabus de caussis, uel, quod ait Festus, & ex histo-

ria cognoscitur, ut legati exterarum gentium adesse possent; quibus in urbe senatum dari mos non fuit, praesertim, ut libro XLII. Livius ostendit, si ab hostibus uenirent: uel, quod ipsum ex historia patet, ut adesse liceret iis, qui cum imperio erant. esse autem cum imperio dicebantur ij, quibus senatus populusq. Romanus exercitum dederat: qui, nisi prius imperium deposuissent, ingredi urbem legibus uetabantur. Olim tria tantum senacula, ubi senatus haberetur, fuisse Romae, scripsit Nicostratus in libro de senatu: unum, ubi postea aedes Concordiae fuit, inter Capitolium, & forum: alterum ad portam Capenam: tertium in aede Bellonae. Nicostrati liber non exstat: sed, quae nobis ex Nicostrato accepta Festus narrauit, ea renunciamus.

De tempore habendi senatus.

RANT certi dies, quibus haberi senatus posset; item certi, quibus non posset: qui comitiales dicebantur, quasi popularibus comitiis dicati: per eos enim dies agi cum populo licebat. atque hoc, non equidem puto a regibus, cum nondum tot institutis ciuitas egeret, sed in republica uideo diligenter obseruatum: nisi si rei magnitudo fertet, ut sine mora referendum ad senatum esset. tunc enim dierum comitialium ratio non habebatur. quod tamen semel factum esse legimus, ut in senatus consulto, quod est in epistola M. Coelii, libro I I X. Fam. epist. successiorem enim prouinciarum primo quoque tempore expediri, ut Caesar de prouincia Gallia reuocaretur, ipsius Caesaris inimici cupiebant. Kalendis Ianuarij, quo die magistratum consules inibant, post sacrificia rite peracta coacto senatu consules primum de diuinis rebus, deinde de republica referebant, non utrique, sed alter, is inquam, qui priore loco consul creatus esset. seruabatur autem non primo tantum anni die, sed quoties haberetur senatus, ut is, qui senatum habiturus esset, ante quam ingrederetur, sacra faceret, hostiis maioribus in foro ad praecone-

nem

nem & ad tibicinem immolatis . reliquis sex , qui kalendas con-
sequuntur, Ianuarij diebus haberi senatum potuisse, biduo exce-
pto comitali, ex Caesare cognouimus, libro I. de bello ciuili .
qui tamen inter hos essent duos comitiales dies, quos Caesar non
nominat, non cuius internoscere facile est . quod nos, utpote
qui Romanarum rerum tractatione ita oblectamur, ut nihil,
quamuis humile, contemnamus, non grauabimur ostendere .
Ad VII. idus Ianuarij senatum habitum esse Caesar significat,
cum ait: Haec senatus consulta perscribuntur ad VII. idus Ia-
nuarij . & subiungit proxime: Itaque quinque primis diebus,
quibus haberi senatus potuit, biduo excepto comiciali, & de im-
perio Caesaris, & de amplissimis uiris tribunis pl. grauissime,
acerbissimeq. decernitur. His uerbis a Kalendis Ianuarij ad VII.
idus quinque senatus habendi dies esse demonstrat: ut tamen in
his quinque diebus & Kalendae ipsae, & VII. idus includantur:
cum igitur de quinque iam habeamus duos, kalendas scilicet,
& VII. Idus: reliqui tres qui esse possint, uideamus . Nonarum
dies, ut opinatur, unus erit: cum & inter nefastos, hoc est fe-
stos dies a Macrobio referatur; & eo die senatum esse habitum,
illa Ciceronis uerba pro Flacco significant, O Nonae illae De-
cembres, quae me consule fuistis . reliquos duos, quibus haberi
senatum licuit, crediderim esse IV. nonas, & IIX. idus: IV.
nonas, quia comitalis esse non potuit, ut Macrobius Saturnalio-
rum libro I. significat: IIX. idus, quia ne hic quidem comitia-
lis fuit: sequitur enim post nonas: & post Kalendas, nonas, idus,
religiosos dies fuisse, Verrius Flaccus, Liuius, & Festus tradi-
derunt. quos autem religiosos dies Liuius nominat, eos Verrius, Fe-
stus, & Macrobius attos appellant: attos autem Macrobius expo-
nit, neque procliales, neque puros, neque comitiales . Iam igitur
patet, qui fuerint quinque dies, per quos haberi senatum po-
tuisse Caesar scripsit, fuerunt enim, ut probauimus, Kalendae Ia-
nuarij, IV. nonas, nonae, IIX. idus, VII. idus . patet igitur
simul, quod fuerit biduum comitale, de quo idem Caesar me-
minit . sequitur enim necessario, ut fuerit III. nonas, & II.
nonas . itaque in oratione in Pisonem, cum ait Cicero, Triduo
post a P. Clodio lex Aelia & Fufia euersa est, significat diem II.
nonas . nam, cum triduo post Kalendas Ianuarij latam a Clodio

eam legem dicat, quae legem Aeliam & Fufiam euertit: necesse est, ut intellexerit aut de I. nonas, quo die triduum perficitur; aut de nonis; quae perfecto & transacto iam tiiduo sequuntur. de nonis intelligere non potuit; quia Kalendae, nonae, idus habendo senatui legitimos dies fuisse, iam diximus. restat igitur, ut de I. nonas intellexerit. diem autem I. nonas, etli, comitiales fuisse, satis patet: quia, cum, de primis septem diebus qui fuerint quinque senatorij, demonstraui, relinquitur, ut duo reliqui, I. nonas, II. nonas, comitiales fuerint: tamen exemplum etiam asseremus ex epistola Ciceronis ad Metellum libro V. Famil. in qua haec sunt uerba: Ad I. nonas Ianuarij cum agere coepisset, tertio quoque uerbo orationis suae me appellabat. Loquitur de Metello Nepote tribuno pl. qui ad populum acerbe contra Ciceronem agebat. Post VII. idus paucos habuit senatorios dies mensis Ianuarius. tantum enim ad usque XII. Kalendas Februarij senatus haberi potuit. nam post XII. Kalendas Pupia lex haberi senatum uetuit. quod ex duabus Ciceronis epistolis, altera ad P. Lentulum, altera ad Quintum Fratrem, cognoscitur. scribit enim ad fratrem his uerbis: Comitilibus diebus, qui Quirinalia sequuntur, Appius interpretatur non impediri se lege Pupia, quo minus habeat senatum. Quod si post Quirinalia sequuntur comitiales: Quirinalium dies uidetur fuisse XII. Kalendas Februarij: quia in epistola ad Lentulum, & fuisse senatum XII. Kalendas, nec deinde futurum ob legem Pupiam significatur. erant enim comitiales dies, quibus haberi senatum per legem Pupiam non potuisse Cicero ad Lentulum scribit. quod ipsum, eadem de Lentuli re; in alia ad fratrem epistola declarat his uerbis: Per obtractatores Lentuli res calumnia extracta est; consecuti sunt dies comitiales. Atque hos ipsos comitiales dies, quos Pupia lex in Ianuario sanxit, significat & in oratione pro Sextio, cum ait: Consecuti dies pauci omnino Ianuario mense, per quos senatum haberi liceret: sed tamen actum nihil, nisi de me. Paucos post Kalendas Ianuarij senatorios dies dicit fuisse, quia post XII. Kalendas Februarij omnes erant comitiales. Post VII. igitur idus usque ad XII. Kalendas haberi poterat senatus. utrum autem hoc totiq. intervallo omnes essent senatorij dies, nulli comitiales,

mitiales, affirmare difficile est. quod autem me docuit obseruatio, id ego item alios docere possum. itaque primum illud dicam, I V. idus non fuisse comitialem diem: quia cum Cannensis illa funesta clades ad I V. nonas Sextiles accepta sit, atri dies, quod iam diximus, omnes quarti ante Kalendas, nonas, idus habiti sunt. Addam & illud, idus, XIX. Kalendas, XII X. Kalendas non fuisse comitiales: quia per hos tres dies habitum senatum in Cicerone obseruauimus. quod; qui duarum ad Lentulum epistolarum loca contulerit, simulq. considerauerit, facile cognoscer. Haec sunt, quae de Ianuario collegimus: nec dubitamus, quin de senatoriis & comitialibus diebus eadem in reliquis mensibus ratio fuerit: ut scilicet omnes Kalendae, nonae, idus, omnes postridie Kalendas, nonas, idus, omnes ante I V. Kalendas, I V. nonas, I V. idus non comitiales, sed senatorij dies fuerint: item, ut in Ianuario I I I. nonas senatorius, I I. nonas comitalis, I I X. idus comitalis, V I I. idus senatorius, itidem in reliquis mensibus. hoc tamen in Ianuario diuersum, quod propter Pupiae legis interdictum pauciores habuit senatorios dies, quam reliqui menses: sexdecim enim dies, idest omnes, qui post XII X. Kalendas numerantur, lex auferbat. &, quemadmodum Ianuarius pauciores senatorios, sic Februarius pauciores comitiales habuit, quam omnes reliqui menses. nam, ut ait Pedianus in commentario I I I. orationis in Verrem, hoc mense frequens senatus postulatis prouinciarum, legationibus audiendis dabatur. de quo sic in epistola ad Lentulum: Senatus haberi ante Kalendas Februarias per legem Pupiam non potest, neque mense Februario toto, nisi perfectis, aut reiectis legationibus. quo in loco non & de Ianuario simul, & de Februario lege Pupia sancitum, sed de Ianuario tantum intelligo. nam de Februario non Pupia, sed Gabinia lex sanxerat; ut ipso Cicerone interprete ostendemus. sic enim in epistola, Risi, libro I I. ad Quinctum Fratrem: Comitilibus diebus, qui Quirinalia sequuntur, Appius interpretatur, non impediri se lege Pupia, quo minus habeat senatum; &, quod Gabinia sanctum sit, etiam cogi, ex Kalendis Februariis usque ad Kalendas Martias legatis senatum quotidie dari. Cum igitur in mense, qui senatorij, quiue comitiales dies fuerint, consideretur: rursus in die senatorio, (nam

de comitiali proprius erit locus in libro de Comitibus) qua hora in curiam senatores conuerint, qua discesserint, considerandum uidetur. atque hoc quidem satis apertum est. nam senatores neque ante solis ortum, in curiam conuenisse, neque post occasum permanisse, ideo uerisimile est, quia senatus consulta, aut ante solis ortum, aut post occasum facta, irrita fuisse, tum apud Gellium legimus, qui Varronis uerba recitat; tum ex ipso Cicerone cognouimus, qui Philippica tertia consuli obicit Antonio de senatus consulto uespertino. nā, etsi anno ab urbe condita CCXC. senatusconsultum noctu factum esse constat: tamen est hoc non consuetudinis, sed necessitatis exemplum: urgebat enim tum res, & procrastinandi locus non erat, cum Sp. Furium consulem cum exercitu ab Aequis & Volseis obsideri nunciatum esset. Eadem nunc est in magno nostrae Reipublicae consilio, quo magistratus creantur, consuetudo: nam & meridie fere in illud amplum, excelsumq. conclaue, quod magni consilij atrium uocant, omnes patricij conueniunt; neque post primas tenebras permanent: praeclare: ne nox, qua delicta teguntur, alicui suffragium ferenti ad fraudem occasio sit, praesertim in tam frequenti consilio, cum patricij mille ducenti, interdum etiam plures, de singulis magistratibus suffragium ferant. at in consilio Rogatorum, & in consilio Decemuirum diuersa ratio est. saepe enim in multa noctem pro rei magnitudine consultatio producit. neque tamen in suffragiis uitium timetur: non solum, quia minor est senatorum numerus, quam in magno consilio; &, ubi minor numerus, ibi plus ordinis, & rationis: uerum etiam, quia senatores ipsi, qui in his duobus consiliis de publica re disceptant, hi sunt fere praeter ceteros a malis artibus alieni, aetate temperati, bonitate iusti, religione pij.

De potestate habendi senatus.

Ius habendi senatus non dubium est, quin ad eum magistratum spectauerit, qui summam in urbe potestatem gerebat. itaque uocari senatum quandoque a dictatore, plerumque a consule, interdum etiam a praetore legimus: a dictatore, quia summum erat dictaturae ius, & libera potestas, nec nisi periculosissimis reipublicae temporibus creabatur: a consule, quia neque superior magistratus, neque par consulibus erat: a praetore, dumtaxat eo tempore, cum consules abessent: absentibus enim consulibus consulare munus sustinebat is, qui dignitate proximus erat; erat autem praetor. illud erat dissimilitudinis, quod consules, quacumque de re uideretur, senatum conuocabant; praetor autem numquam, nisi ad rem nouam. non enim uetera absentibus consulibus tractari, sed in eorum aduentum reservari, honestius uisum est. at noua, quia moram non ferrent, sed praesenti consilio egerent, ei magistratui, qui absentibus consulibus senatum habebat, qui praetor urbanus erat, permittebantur. Enimuero & ab aliis, pro temporum conditione, senatum esse uocatum, ex Gellio cognouimus. is enim haec: Varro in libris de quaesitis per epistolam, in epistola ad Oppianum scribit, qui fuerint, per quos more maiorum senatus haberi deberet: eosque nominat, dictatorem, consules, praetores, tribunos plebis, interregem, praefectum urbi: neque alij, praeter hos, ius fuisse dixit facere S. C. quotiesque usu uenisset, ut omnes isti magistratus eodem tempore Romae essent; tum, quo supra ordine scripti essent, qui eorum prior aliis esset, ei potissimum senatus consulendi ius fuisse. addit deinde, extraordinario iure tribunos quoque militares, qui proconsules fuissent; item Xuiros, quibus imperium consulare tum esset; item III uiros reipublicae constituendae causa creatos, ius consulendi senatui habuisse. Postea scripsit de intercessionibus: dixitque, intercedendi, ne S. C. fieret, ius fuisse iis solis, qui eadem potestate, qua ij, qui S. C. facere uellent, maioreue essent.

Tum

Tum de locis, in quibus S. C. fieri iure posset, docuit: confirmavitque, nisi in loco per auguria constituto, quod templum appellaretur, S. C. factum esset, iustum id non fuisse: propterea & in curia Hostilia, & in Pompeia, & post in Iulia, cum profana ea loca fuissent, templa esse per auguria constituta, ut in iis S. C. more maiorum iusta fieri possent. inter quae id quoque scriptum reliquit, non omnes aedes sacras templa esse, ac ne aedem quidem Vestae templum esse. Post haec deinceps dicit, S. C. ante exortum solem, aut post occasum factum ratum non fuisse: opus etiam censorium fecisse existimatos, per quos eo tempore S. C. factum esset. Docet deinde inibi multa, quibus diebus haberi senatum ius non sit: immolareque hostiam prius, auspicarique debere, qui senatum habiturus esset. De rebus quoque diuinis prius, quam humanis, ad senatum referendum esse. Tum porro referri oportere aut infinite de republica, aut de singulis rebus finite: S. q. C. fieri duobus modis, aut per discessionem, si consentirentur; aut, si res dubia esset, per singulorum sententias exquisitas: singulos autem debere consuli gradatim, incipique a consulari gradu. ex quo gradu semper quidem antea primum rogari solitum, qui princeps in senatu lectus esset: tum autem, cum haec scriberet, nouum morem institutum refert per ambitionem, gratiamque ut is primus rogaretur, quem rogare uellet, qui haberet senatum, dum is tamen e gradu consulari esset. Praeter haec de pignore quoque capiendo differit, deque multa dicenda senatori, qui, cum in senatum uenire deberet, non adesset. unde illud in I. Philippicâ: Quis umquam tanto damno senatorem coegit? aut quid est ultra pignus, aut multam? Ateius autem Capito Tuberone dicere scribit, nullum S. C. fieri posse non discessione facta; quia in omnibus S. C. etiam in iis, quae per relationem fierent, discessio esset necessaria. idque ipse Capito uerum esse affirmat. quod Varronis sententiae uidetur repugnare. Haec Gellius. de cuius postremis uerbis, utrum a Varrone dissentiat Tubero, infra uidebimus, ubi de senatus consulto agetur. nunc, quo institutum, ordine pergamus. Ex duobus consulibus, uocandi senatus potestatem is habebat, cuius eo mense fasces erant. quem morem & Decemuii secuti sunt. quod si uocari ab utrisque consulibus

consulibus senatum interdum legimus : id non communem utriusque potestatem, sed consentientes utriusque animos significat. nam alterutrius quidem menstruam fuisse potestatem, ex Dionysio, Livio, Suetonio, Gellio cognouimus. Senatores primo in curiam a pracone e senaculo citabantur : qui locus fuit, ubi senatus habebatur : idq. aliquandiu seruatum est, cum a Romulo esset institutum: nam & a Decemuiris per praconem citatos in curiam patres inuenio. postea, ciuitate aucta, & urbis pomerio prolato, factum est, ut edicto accerferentur. neque hoc deinde est immutatum. quod si quis accersitus edicto parere recusaret; ad hunc, ut ab eo pignora caperent, apparitores esse missos, non solum Gellius ex Varrone, sed Cicero etiam, Liuius, Dion memoriae prodiderunt. quod & ipse Cicero Philippica I. significat. patet autem ex quadam libri IV. ad Atticum epistola, non nisi eos senatores, intra pomerium qui essent, edicto uocari solitos. extra urbem si qui erant, non cogebantur. neque uero senatores tantum edicto consul in curiam uocabat, sed eos etiam, quibus in senatu sententiam dicere liceret. nam re uera senatores & erant, & dicebantur ij, quos censor in senatu legerat. In curiam alij pedibus itabant, alij curru uehebantur. pedibus itabant, qui curulem magistratum non dum gesserant: (erant autem curules magistratus, Aedilitas curulis, Praetura, Consularis, Censura, Dictatura) qui senatores pedarij dicebantur. qui curulem magistratum gesserant, curru solitos in curiam uehi honores gratia; C. Bassus in commentariis suis scriptum reliquit: cum in eo curru sella esset, supra quam considerent: quae ob eam causam curulis appellabatur. erant autem, ut iam dixi, ex his ipsis multi, qui nondum senatores erant: qui tamen ob eos honores sententiae in senatu dicendae ius habebant.

De iure referendi.

REFEREBATUR in senatu primum de diuinis rebus, secundo loco de humanis. referebat autem is, qui senatum habebat, siue is esset consul, siue alius magistratus. habebat autem senatum primo magistratus mense, idest Ianuario, e duobus consulibus is, qui priore loco creatus erat consul. eius enim fasces erant primo mense: itaque Liuius libro I X. Valerius, inquit, Coruinus interrex consules creauit Q. Plulibium Philonem, & L. Papirium curso-rem iterum. qui cum eo, quo creati sunt die, magistratum iniis-
sent; sollempnibusq. sanctis perfectis, de pace Caudina retulissent; Publilius, penes quem fasces erant, Dic Spuri Postumi, inquit. Ergo & senatum habebat primo mense, & referebat, & sententias rogabat is consul, cuius eo mense fasces erant. quod si, qui senatum habebat, is referere noller; quod saepe usu uenit: tum tribuni pl. referebant; &, cum retulissent, etiam sententias rogabant. hinc illud in oratione pro Sextio: Princeps P. Lentulus, consul designatus, auctoritate, ac sententia sua, consulibus Pisone, & Gabinio repugnantibus, causam suscepit; tribunisq. pl. octo de me referentibus, praestantissimam de me sententiam dixit. Et in epistola ad Plancum: Flagitare, inquit, senatus institit Cornutum, ut referret statim de tuis litteris. (erat autem hic praetor, & absentibus consulibus senatum conuocauerat) ille se considerare ait uelle. cum ei magnum conuicium fieret cuncto a senatu; quinque tribuni pl. retulerunt. patet etiam hoc ex epistola prima libri II. ad Q. Fratrem, & e secunda libri I. ad Lentulum: in qua etiam illud cognoscitur; si quando de eadem re & consul, & tribunus pl. retulissent, moris fuisse, ut ante tribunum pl. discessionem consul faceret, idest de eo, quod retulisset, per discessionem senatorum iudicium fieri iuberet. non enim, etsi de eadem re, tamen idem referebant. satis enim unius relatio fuisset, si in utriusque relatione nihil esset, quod differret. sed referebant eadem de re non eodem modo: ut in ea, de qua dixi epistola manifestum est, Lu-
pum

pum tribunum pl. retulisse, ut Pompeius Ptolemacum in regnum reduceret; cum consules retulissent. utrum reducendus esset, & si reducendus, a quo. Legimus etiam in VII. Philippica, diuersis de rebus diuersos magistratus eodem die retulisse. sic enim in ea scriptum est: De Appia uia, & de Moneta consul, de Lupereis tribunus pl. refert. Notandum & illud: cum de utroque consule referente, aut de pluribus tribunis pl. aut praetoribus legitur, non re uera omnes retulisse, sed referendi partes unum sustinuisse, reliquos collegae relationem comprobasse. itaque in III. Philippica tribunos pl. ait de praesidio consulum & senatus retulisse: in IV. uero, de eadem relatione uerba faciens, Hodierno, inquit, die primum, referente Marco hoc Seruilio, collegisq. eius, ad spem libertatis exarsimus. Vnum Seruiliu populo nominat, principem relationis: cum in tertia, quam habuit in senatu, bis de tribunis pl. referentibus communiter meminerit. sic in oratione pro domo sua modo senatum ab utroque consule, modo ab uno Metello uocatum dicit: quia re uera uterque consentiret in uocando senatu, sed propriae Metelli partes essent, qui, ut opinor, eo mense fasces haberet.

De ordine rogandi sententias.

VETEREM fuisse rogandarum sententiarum morem, & ab ipsis etiam regibus obseruatū, Linius significat. inde ad rempublicam permanuit. Post relationem consul, aut magistratus ille, qui senatum conuocauerat; ubi, quod e republica uideretur, id ut quisque diceret, hortatus erat; ordine sententias rogabat: rogabat autem, ut paullo ante significatum est, non omnes, qui aderant in senatu, sed eos tantum, qui senatores erant. nam ceteri ita sententias dicebant, ut senatoribus, qui dixerant, assentirentur. Sed ordinem rogandi non eundem fuisse omnibus temporibus animaduerto. alias primus rogabatur, qui a censore princeps in senatu lectus erat: quod Varronis aetate fieri desuisse, ex

ipso Varrone Gellius ostendit. alias, qui designati cōsules erant: si modo post comitia senatus haberetur: sin ante, consules studio aut necessitudine adducti, quē iis uisum erat, honoris causā extra ordinem sententiam primum rogabant. in quo etiam illud obseruatum est, ut ne quis quemquam ex alio, quam ex consularibus, sententiam primum rogaret. anno post urbem conditam C C L X. dignitatis habitam esse rationem in rogando, Dionysius significat: primum enim rogatum esse T. Largium Flauum; qui quia dictator primus creatus fuerat, honore omnibus anteire uidebatur. & anno deinde proximo seniores consulares ordine rogatos esse, idem Dionysius testatur. ex quo pater, non hoc anno, item ut superiore, primum esse rogatum T. Largium: erant enim alij consulares in senatu, qui ante illum consulatum gesserant, ut M. Valerius Volesus, P. Postumius Tubertus, Menenius Agrippa Lana, Sp. Cassius Viscellinus: qui etiā eo die, praeter Cassium, legati ad sedandos plebis animos missi sunt. Sed anno superiore ideo primum rogatum esse Flauium crediderim, tum, ut dixi, quia dictator primus fuerat; tum etiam, quia, cum a finitimis populis bellum parari nunciaretur, rei magnitudo ferebat, ut is suam sententiam primus diceret, qui bellorum usui praeter ceteros excellebat: qua ipsa de causā potissimum & dictator creatus erat. at insequenti anno, cum non de bello gerendo, sed de domestica seditione dissoluenda consilium caperetur, iure cōsularium uetustissimi pro cuiusque aetate deinceps rogati sunt. obseruatum autem illud Suetonius tradit, ut, quem ordinem interrogandi sententias consul Kalendis Ianuariis instituisset, eum toto anno conseruaret. quam consuetudinem Caesar, qui ad gratiam, idest ad potentiam suam, omnia referret, in suo consulatu neglexit. nam, cum Crassum primum rogare solitus esset, Cn. Pompeium post Tulliae filiae nuptias rogare primum coepit. Haec Suetonius. quae si uera sunt: non uideo, qui sententias rogari primi potuerint consules designati. nam, si, quem ordinem in rogando consul Kalendis Ianuariis instituisset, eum toto anno conseruabat: occupato iam primo loco, designati consules non primi, sed post primos rogabantur. mendax igitur Suetonius? uereor antiquitatem: nec, ut illi detrahā, adduci temere soleo. sed tamen, si quis argueret mendacium, defendendi ratio

di ratio mihi quidem non suppetit : nisi si , quod in eo scriptum
 est, toto anno, accipias non plane pro toto anno, sed pro toto il-
 lo tempore, quod ad rogandas sententias liberum consuli dare-
 tur, idest ad usque designationem consulum; qui fere designa-
 bantur Quinctili mense: ut post designationem ordine commuta-
 to primo rogati sint consules designati . nam, si ad illam conie-
 cturam, tamquam ad arcem defensionis, confugeret; de consu-
 libus designatis primo loco rogandis antiquum non fuisse; sed,
 ut primi rogarentur, post Caesaris consulatum in cōsuetudinem
 uenisse; ideoq. non esse ueritatis expertem Suetonij sententiam;
 quoniam quidem de ordine rogando, qui seruatus est ante Cae-
 sarem consulem, intellexerit: infirma ratio est: debilitatur enim,
 & frangitur exemplorum ui . nam consules designatos etiam an-
 te Caesarem consulem primo loco rogatos animaduerto, ut D.
 Iunium Silanum in Sallustij & Appiani historiis: quem ante Cae-
 sarem gessisse consulatum, nemo nescit . itaque haeret adhuc
 dubitatio; neque tollitur, opinor . (fortasse fallor: sed erudiri, &
 corrigi facile patior) nisi si interpretationem illam, de qua iam di-
 xi, sequaris; ut accipias, Toto anno, pro quā diu liceret, nimirum
 usque eo, dum consularibus comitiis designati consules essent .
 nam & P. Lentulus consul Kalendis Ianuarij, cum ageret de Ci-
 cerone restituendo, consulibus insequentis anni nōdum designa-
 tis, sententiam primum rogauit L. Aurelium Cottā, ut est in ora-
 tione pro Sextio . at idem Sextili mense, cum iā designati consu-
 les essent, principem rogauit de liberanda Ciceronis domo Cn.
 Cornelium Lentulum Marcellinum cōsulem designatum, ut est
 in oratione de haruspicum respōsis . ac de consulibus designatis
 primo loco sententiam rogatis, etsi satis apertum est, recitabo ta-
 men ipsius Ciceronis testimonium: quod instar multorum exem-
 plorum erit . is igitur sic in oratione V. in Antonium : Qui or-
 do in sententiis rogandis seruari solet, eundem tenebo in uiris
 fortibus honorandis . a Bruto igitur consule designato more ma-
 iorum capiamus exordium . Hunc morem usque ad Tiberij im-
 peratoris aetatem uiguisse, ex Taciti docemur historia . Scribit
 enim libro III. sic: Tiberius Drusum consulem designatum exe-
 mit dicendae primo loco sententiae . Sed omittamus imperato-
 res: qui ciuitatem nulla certa ratione, aut lege, sed pro uolunta-

te, uel pro libidine potius administrarunt. nam etiam ante Tiberium Augustus, ut supra iam diximus, ueterem in rogando consuetudinem neglexit. itaque continebimus nos intra Reipublicae tempora; & ea, quae a liberis ciuibus in libera ciuitate sunt instituta, persequemur. posteriora eiusmodi fuerunt, si pauca quaedam excipias, ut ea praestet ignorare, quam scire. non enim, unde libertas abest, ibi adesse potest uirtus. neque uero sine uirtute quidquam ita geritur, ut exemplo prodesse possit. porro, quae legentibus non prosint, aut etiā quae nocere possint, mandare litteris qui cogitat; is & otio abuti, & de litteris ipsis male mereri simul cogitat. quare, ut apes non, ubicumque confederint, decerpunt, sed pulcherrimos flosculos, & suauē quiddam redolentes aucupantur: sic nos, non quaecumque occurrent ex antiquitate, sed illustria quaeque, maximeq. laudabilia colligemus. Mouit me aliquandiu, quod in X. Philippica Q. Fufium Calenum, qui nondum consul fuisset, primo tamen loco rogatum sententiam uidebam; contra Gellij testimonium; qui neminem, nisi consularem, primum sententiam rogatum esse tradit. postea ex duobus locis eiusdem Ciceronis coniecturam feci, Calenum Panthae consulis socerum fuisse: ut in rogando plus necessitudini, quam dignitati, tribuisse consul uideatur. prior locus hic est in II X. Philippica: Satis multa cum Fusio, ac sine odio omnia, nihil sine dolore. credo autem, qui generi querellam moderate ferat, aequo animo laturum amici. Alter locus est in X. Loquere, inquit, cum sapientissimo homine genero tuo. Alio, qui numquam certe primum Calenum sententiam consul rogassent, Cicerone ipso, aliisque consularibus omisissis.

De dicenda sententia.

CUM consules, alter amboue, retulissent; sententias rogati senatores dicebant. cum dixissent, consul eas pronunciabat; ut facta discessione uoluntas senatus appareret. erat autem in hoc, sicut in aliis rebus, maxima consulis potestas: qui, si cuius senatoris sententiam improbaret, quod aut amici hominis rationibus aduersariam, aut inimico honorificam atque utilem duceret; ueritus, ne in eam senatusconsultum fieret, non pronunciabat. itaque L. Lentulus consul, qui Pompeio studebat, Caesaris, honori acriter aduersabatur, sententiam Calidij, qui neutram in partem propensus aequa senferat, se omnino pronunciaturum negauit. Senatori ius erat, ante, quam de re proposita suam sententiam definiret, alia de re, quidquid uellet, & quoad uellet, dicere. quo factum, ut senatores id, quo de ageretur, perfici nolentes, diem dicendo eximerent. fecit hoc in bona causa saepe P. Clodius, Ciceronis inimicus; in mala M. Cato, ille, qui postea Vicensis est dictus; cum uterque cuperet impedire. Cum aliquis in dicenda sententia duas pluresue res complectebatur: eae si non omnes probabantur; postulabatur, ut diuideret, id est separatim de rebus singulis referret. neque erat, Pedianus ait, ei, qui hoc postulabat, oratione longa utendum, ac ne consurgendum quidem. multi enim sedentes hoc unum uerbum pronunciabant, Diuide. quo commento usus est in causa Milonis T. Munatius Plancus tribunus pl. nam, cum Q. Hortensius in sua sententia dixisset, ut de Milone, qui ob necem P. Clodij in iudicium uocabatur, ueteribus legibus extra ordinem quaereretur; Plancus, qui quaeri sane extra ordinem uellet, ueteribus autem legibus noller; sed nouam ideo ferri cuperet, ut aduersus Milonem plus inuidiae concitaretur, qui flagitium noua lege uindicandum patraisset: Q. Fufium senatorem, Clodianarum partium studiosum, induxit, ut diuisionem ab Hortensio postularet. quod in concione, quam Pedianus recitat, ut a se excogitatum idem Plancus gloriatus est. futurum enim id, quod euenit, intelligebat, ut, diuisa sententia, caput illud

lud de ueteribus legibus irritum fieret, nimirum cum ipso, qui
 tribunus pl. erat, intercessisset, & S. C. fieri uetuisset. nam, qua-
 tenus de extraordinaria quaestione Hortensius dixerat, assensus
 est. hoc illud est, quod in Miloniana Cicero significat hic uer-
 bis: Reliqua senatus auctoritas emptā intercessione sublata est:
 cum intelligat, senatus uoluntatem fuisse, ut in Hortensij senten-
 tiam S. C. fieret; sed diuisione sententiae factum esse, ut, quod
 ad quaestionem extraordinariam attinebat, id quidem non mu-
 taretur; quod autem de ueteribus legibus reliquum erat, quam
 uocat reliquam senatus auctoritatem, quia senatus, ut in capite
 de extraordinaria quaestione, sic in hoc de ueteribus legibus si-
 mul cum Hortensio sentiebat, id mercenaria Planci intercessione
 tolleretur. Dicebant sententias suo quisque loco. primi fede-
 bant maiores magistratus, consules, praetores: quod si censores
 essent in senatu, (non enim censura perpetuus magistratus fuit,
 sed quarto quoque anno ad censendam ciuitatem creabatur) eos
 infra praetores, proxime tamen sedisse crediderim: infra, quia
 Messalla in libro de auspiciis, cum maiores magistratus nomi-
 nat, consules primum, deinde praetores, tertio loco censores con-
 stituit: proxime, quia, cum inter maiores magistratus censura fue-
 rit, supra minores magistratus sedisse censores nemo dubitaue-
 rit. Sedebant deinde minores magistratus, aediles curules, aedi-
 les plebis, quaestores: tum, qui magistratus gesserant, ordina-
 rim, consulares, praetorij, aedilicij, quaestorij: de his autem sin-
 gulis ordinibus, ut quisque magistratum primus gesserat. inuo-
 nio etiam, inter praetorios sedisse non qui praeturam gessisset,
 sed qui praetorium hominem accusasset eo crimine, quo damna-
 tus ordinem senatorium amisisset. locum enim damnati conse-
 quebatur. de quo sic in oratione pro Balbo: Obiectum est etiā,
 quod in tribum Crustuminae peruenerit. quod hic assecutus
 est legis de ambitu praemio, minus inuidioso, quam qui legum
 praemiis praetoriam sententiam, & praetextam togam conse-
 quuntur. Significat enim Cicero, loco praetorio sedisse, & sen-
 tentiam dixisse, qui praetorium hominem in iudicio conuicisset;
 neque hoc solum; sed, qui designatum magistratum iudicibus
 nocentem probasset, eum, eo magistratu damnato, praetextam
 togam, id est magistratum illum, quem is, qui damnatus esset,

initurus

initurus erat, praemij loco cepisse. posuit enim praetextam pro magistratu; quia praetexta toga magistratus utebantur. sic & pro Cluentioso dixit, Toga praetexta, Sella curulis; cum per togam praetextam communiter omnes magistratus, per sellam curulem curules tantum, idest nobiliorem partem, significaret.

De Senatusconsulto.

NON simplex est senatusconsulti, sed uaria multiplexq. cognitio. quaerendum enim, qua ratione fieret; qua impediretur, ne fieret; qua factum tolleretur; quo numero senatorum fieret; quam potestatem daret, utrum absolutam, an definitam; si absolutam, utrum pluribus, an uni; si definitam, utrum ita definitam, ut eam potestatem, quam lex sine S. C. dabat, adaequaret; an ita, ut aliquanto, quam lex, esset infirmior. quaerendum etiam, de publica re tantum, an etiam de priuata, fieret: item, senatusconsultum, senatus decretum, senatus auctoritas, in quo differant: denique, quale esset id, quod tacitum senatusconsultum appellabatur. quae & separatim singula, & suo quidque loco exponemus. Cum senatus a Romulo sit institutus; non dubium est, quin eo regnante senatusconsulta multa facta sint. sed exempla desideramus. unum ponit Dionysius; quod factum est in hanc sententiam; ut Sabinae mulieres ad gentiles suos, urbem obsidentes, reconciliationis causa profiscerentur. post obitum Romuli, primum senatusconsultum fuit de creandis interregibus, alterum illud, quo patres decreuerunt, ut, cum populus regem iussisset, id sic ratum esset, si patres auctores fierent. tertium, quo regnum Numae Pompilio, populo acceptam potestatem ad senatum reiiciente, patres detulerunt. alia deinde, ut res tulit. fiebat autem senatusconsultum hoc modo. Consul, aut is, qui cum insignibus imperij, & lictoribus erat; conuocato senatu, cum, qua de causa conuocasset, retulisset, sententias rogabat. dictis sententiis, eam, quam ipse magis e re publica ducebat, primam pronun-

pronunciabat. tum, ut senatus iudicaret, his uerbis utebatur: Qui hoc sentitis, illuc transite: qui alia omnia, in hanc partem. & cum dicebat, Qui alia omnia, ominis uidelicet causa ita loquebatur; ne diceret, Qui contrarium sentitis. quod tamen ipsum significabat. sed, contrarium, ut mali ominis uerbum, effugiebat. hinc saepe illa in antiquorum scriptis usitata locutio, Ire in alia omnia, aut Transire, aut Discedere, pro contrarium sentire. hanc apud Romanos consuetudinem cum etiam sub regibus fuisse uideam; (indicat enim Liuius libro I.) quis tamen ea primus induxerit, compertum non habeo: sed, quicumque ille fuit, uidetur a Spartanis transfuisse. scribit enim Thucydides libro I. Stenelaidam Ephorum, cum aduersus Athenienses tamquam foederis uiolatores bellum satis acti oratione suauisset, ita pronunciasse: Quicumque uiolatum ab Atheniensibus foedus existimant, surgant, & in illam partem eant; qui contra, ita hanc. & ait idem Thucydides nouum & apud Spartanos hoc fuisse, primumq. a Stenelaida institutum; cum antea sententias elata uoce dicere consueuissent. Ergo senatores Spartano more, cum ea uerba consul pronunciasset, & in alterutram partem primus discessionem fecisset, ipsi deinde, quam quisque partem probabat, in eam transibant: deinde numerabantur, & ex numero uoluntas senatus apparebat. si frequentiores senatores sententiam a consule pronunciatam comprobassent; in eam senatusconsultum scribebatur: sin minus; aut abiiciebatur omnino res, aut in aliud tempus reiciebatur. saepe enim accidit, ut, quod frequenti senatu reiectum fuerat, atque improbatum, id interiecto tempore susceptum probareretur. Interdum etiam, non rogatis, neque dictis sententiis, tantummodo per discessionem senatusconsultum fiebat: tumq. senatores pedibus ferre sententiam dicebantur. quod, ut opinor, eo tempore fieri solitum est, cum de parui ponderis negotio ageretur: nimium enim temporis in re leuiore conterendum non putabant. & appellabatur senatusconsultum per discessionem factum. illud autem, quod fiebat auditis disputatisq. senatorum sententiis, etsi & ipsum discessionem senatorum fiebat, tamen simpliciter senatusconsultum dicebatur. quod utinam Varronis, Tiberonis, Labeonis, Capitonis, Galli, Felicis, Bassi, Nicostrati libros haberemus: paterent multa, quae nunc

nunc ex obscura, tenuiq. umbra uix agnoscimus. Bassi quidem uerba Gellius recitat, quae id, quo de nunc agimus, satis aperte declarant. pedibus, inquit, senatores omnes sententiam ferebant, cum senatusconsultum per discessionem fiebat: cum scilicet exquisitae singulorum sententiae non essent. quo spectat & illud Ciceronis oratione III. in Antonium, cum ait: Effugere festinans, senatusconsultum de supplicatione per discessionem fecit. quibus uerbis adscripsit illa, Cum id factum esset antea numquam: ob eam causam, quia moris erat, ut in supplicatione decernenda sententiae rogarentur a consule. quod ex epistola M. Coelii, quae legitur IIX. Fam. libro, perspicuum est. Suetonius etiam de Tiberio sic: Cum senatusconsultum per discessionem forte fieret, transeuntem eum in alteram partem, in qua pauciores erant, secutus est nemo. dixit, per discessionem, ut distingueret a senatusconsulto, quod exquisitis singulorum sententiis fiebat: quod, ut diximus iam, senatusconsultum unico uerbo dicebatur. quam loquendi formulam non uidetur Gellius agnouisse; qui libro XIV. cap. VII. putat Tiberonem a Varrone dissentire, quia scilicet Varro dixerat in epistola ad Oppianum, senatusconsultum duobus modis fieri, aut per discessionem si consentiretur; aut, si res dubia esset, per singulorum sententias exquisitas: Tubero autem, nullum senatusconsultum fieri posse non discessione facta, quia in omnibus senatusconsultis, etiam in iis, quae per relationem fierent, discessio esset necessaria. in quo neuter aberrauit a uero: neque, ut putat Gellius, sententiae Varronis repugnat id, quod scripsit Tubero. non enim dixit Varro, alia senatusconsulta per discessionem sine sententiis fieri solita, alia per sententias sine discessione: sed hoc signifi cavit, alia per discessionem quidem omissis sententiis, alia uero sententiis exquisitis per discessionem tamen facta. & cum dixi, per singulorum sententias exquisitas, ideo non addidit per discessionem, quia nullum senatusconsultum sine discessione fieri posse notissimum erat: itaque omisit ut superuacaneum, & obscurum nemini, nisi si quis Romanarum rerum plane rudis esset. Facta discessione, senatusconsultum scribebatur, & scribendo ad erant non omnes plane, qui sententiam senatusconsulti probauerant; sed ij potissimum, qui praeter ceteros ita decerni concu-

pierant : qui senatusconsulti auctoritates eicebantur ; non tam ,
 quod ij maxime auctores fuissent ; ut ita statueretur ; quam , quod
 in eo senatusconsulti posita esset auctoritas , si per claros uiros
 scriptum uideretur . uideo etiam M. Catonem , cum sua senten-
 tia supplicationem Ciceroni non decreuisset , tamen , cum plures
 eam decreuissent , scribendo affuisse . quod autem non omnes ,
 qui pro senatusconsulto senserant , scribendo affuisse dixi ; non est ;
 cur in dubium uocari possit . exstat enim in ea Coelii epistola , de
 qua iam meminimus , integra senatusconsulti formula : quae per-
 paucos affuisse scribendo significat ; cum tamen in decernendo
 plurimi consensissent . illud considerandum ; cur in hoc ipso ,
 quod Coelius recitat , senatusconsulto bis eorum nomina , qui scri-
 bendo assuerunt , posita sint . nam ; si semel tantum in singulis
 senatusconsultis adscribebantur : cur in hoc bis ? sin , quor erant
 in senatusconsulto capita , toties adscribi solebant : cur in hoc , in
 quo quattuor esse capita manifeste constat , non quater potius ,
 quam bis ? quod si quis , non quattuor esse senatusconsulti capita ,
 sed quattuor senatusconsulta contenderit : haerebit tamen nihilo
 minus , magis etiam aliquanto : nam ad quattuor senatusconsulta
 quater adscribi senatorum nomina debuisse , multo etiam uerifi-
 milius est , quam ad quattuor senatusconsulti partes . uerum de
 pluribus senatusconsultis credere absurdum est ; cum ne suspicio-
 ni quidem Coelius ipse locum reliquerit : cuius haec sunt uerba :
 Senatusconsultum , quod tibi misi , factum est . non enim , cum
 dicit , Huic senatusconsulto intercessit C. Coelius ; & cum iterum ,
 tertioq. idem subiungit , plura senatusconsulta significat , sed plu-
 res eiusdem senatusconsulti partes . quare hoc satis apertum .
 magis illa me torquet dubitatio ; cur non aut quater adscriptae
 sint auctoritates , ut ad quattuor senatusconsulti capita ; aut semel
 tantum , ut ad unum senatusconsultum . equidem non expedit
 me : quiddam tamen , ut accipiatur , dicam . licet opinari , &
 ante senatusconsultum , & post senatorum nomina fuisse perscrip-
 ta : cum quidem senatusconsultum erat : nam cum intercede-
 batur , non erat senatusconsultum , sed auctoritas senatus di-
 cebatur . quod si ita est : iure hic ad eam senatusconsulti par-
 tem , cui intercessit nemo , quaeq. uere senatusconsultum fuit ,
 auctoritates appositae sunt , & in principio , & in extremo : ad
 illas

illas autem partes, quae senatusconsulti nomine caruerunt, propterea quod iis intercessum est, nullae sunt adscriptae auctoritates. hoc eruditi examinent: uel potius, quid probabile sit, ipsi comminiscantur: nam hoc nostrum ita diximus, ut in eo non plane conquiescat animus. Formulam senatusconsulti in ea Coelij epistola licet uidere, & in V. Philippica, & in X. Scripta senatusconsulta usque ad consules L. Valerium, M. Horatium arbitrio consulum supprimebantur, & nunciabantur. ab his consulibus, ut ad aedem Ceteris deferrentur, institutum est. postea tamen ad aerarium uideo esse delata, ut ibi asseruantur, ubi & leges, & pecuniae populi Romani, & pretiosa quaeque custodiebantur: erat autem aerarium in aede Saturni: quasi tutissimum esse uideretur eius Dei numine, quo regnante, aureo illo saeculo, nulla uis illata, nullum furtum factum, nihil omnino facinoris esset commissum. Senatusconsulta ad aerarium non delata, rata non erant, & pro infectis habebantur, quod significatione quidem non expressa, nec tamen omnino dubia, Suetonius ostendit in Augusti uita. Auctor, inquit, est Iulius Marathus, ante paucos, quam Augustus nasceretur, menses prodigium Romae factum publice, quo denunciabatur, regem populi Romani naturam parturitur: senatum exterritum censuisse, ne quis illo anno genitus educaretur: eos, qui grauidas uxores haberent, quod ad se quisque spem traheret, curasse, ne senatusconsultum ad aerarium deferretur. Hanc ipsam de senatusconsultis ad aerarium deferendis consuetudinem non Lilius modo significat libro XXXIX. cum ait: Quid ab eo consule quetquam noui expectare, qui per infrequentiam furtim senatusconsultum factum ad aerarium detulerit? & Cicero oratione VI. in Antonium: uetum etiam Cornelius Tacitus libro III. nam cum C. Lutorius Priscus aegrotate Druso Tiberij filio carmen composuisset, quod, si extinctus esset, magno praemio uulgaretur, adductus in eam spem, quia Germanici obitum celebri carmine defleuerat, & ob id a Tiberio donatus erat: accusatus, & damnatus, in carcere est interfectus. tum Tiberius (ipsa Taciti uerba ponam) solitis sibi ambagibus, id apud senatum inculcauit, cum extolleret pietatem quamuis modicas principis iniurias acriter ulciscensium, deprecaretur tam praecipites reorum poenas. quo loco

mendoſe, ut opinor, ſcriptum eſt, Verborum poenas. & paullo poſt, Igitur, inquit, factum ſenatuſconſultum, ne decreta patrum ante diem decimum ab aerarium deferrentur, idq. uitae ſpatium damnatis prorogaretur. in quo ueterem conſuetudinem de ſenatuſconſultis ad aerarium deferendis indicauit: quo leges quoque delatas eſſe, in libro de Populo, qui poſt hunc proximus ſequetur, exemplis oſtendemus. Nunc, quando ſatis de ratione faciendi ſenatuſconſulti locuti ſumus; ordo poſtulat, ut de impediendi ratione, quae legendo notauimus, pauca ſubiungamus. Impedimento erat, quo minus ſenatuſconſultum fieri poſſet, aut tribunus pl. aut ſenator aliquis, aut aliquis etiam non ſenator; aut conſul ipſe, alius alio modo. tribunus pl. intercedebat: eoq. intercedente fiebat, ut id, quod ſenatus decreuerat, ſenatus conſuetum eſſe non poſſet: ſed ſenatus auctoritas dicebatur. hanc poteſtatem ſacrae leges iam ab illo tempore, quo plebem tribunicio praefidio muniti placuit, tribunis pl. non ſolum uniuerſis, ſed etiam ſingulis dederant. itaque uno ex omnibus tribunis pl. intercedente, ceteris collegis cum ſenatu conſentientibus, aequè tamen ſenatuſconſultum tollebatur, ac ſi tribuni omnes interceſſiſſent. Impedimento ſenator erat, cum, Numera ſenatum; conſuli dicebat: nihil enim in ſenatu decerni poterat, niſi certus ſenatorum numerus legibus ſtatutus adeſſet. Tertia ratio impediendi erat, cum adeſſet in ſenatu aliquis, qui ſenator non erat: tunc enim decerni nihil poterat. & ob eam cauſſam, ut eſt in Dionis hiſtoria, C. Cato tribunus pl. ſenatum ingreſſus eſt: quem uix extrudere, cum ſacroſancta eſſent tribunorum corpora, non licebat. ſed hic oritur dubitatio: ſi C. Cato, quia nondum eſſet in ſenatum lectus, curiam ingredi non poterat: cur & in epistoſis ad Lentulum, & in iis, quae ſunt ad Quintum Fratrem, ſaepe hunc ipſum Catonem tribunum pl. in ſenatu adeſſe legitur? diſtingue, & dubitationem ſolues. non poterat, quia ſenator non erat: poterat, quia tribunus: quis enim ſacroſancto uim afferret? & certe de tribunis in ſenatu ſententiam dicentibus ſaepe legimus, qui ſi tantum erant tribuni; ideo adeſſe poterant, quia ſacroſanctos pelli non licebat: ſi etiam ſenatores; ideo aderant, quia ut ſenatoribus licebat. ut mirer, quod in Valerio ſcriptum animaduerti, tribunis non licuiſſe curiam intrare,

intrare, sed eos ante ualuas positis subselliis decreta patrum examinaſſe: itaque ueteribus ſenatuſconſultis T litteram ſubſcribi ſolitam; qua nota ſignificaretur, illa tribunos quoque cenſuiſſe. Haec ego, ut dixi, miror; cum, tribunos in ſenatu fuiſſe, ita ſaepe legerim, ut exempla recitare putidum prope exiſtitem. num igitur antiquitatis Valerius imperitus? non eſt, ut credi poſſit: cum & proximus fuerit Reipublicae temporibus; ſi quidem, ut ipſe teſtatur, duce Sex. Pompeio Magni filio militauit; & in hac ipſa re idem, quod Dion, ſentire uideatur. ſed ita illius auctoritatem tuebimur, ſi non de tribunis omnibus generaliter, ſed de iis dumtaxat, qui tribuni, non etiam ſenatores, fuerint, dictum accipiamus. nam, ſi de omnibus plane intelligamus: aperte ueterum exemplis reſellemur. Erant etiam conſules ipſi ſenatuſconſultis impedimento, ut auctor eſt Liuius: cuius libro XXX. haec ſunt uerba: Inclinatſis omnium ad pacem animis, Cn. Lentulus conſul, cui claiſſis prouincia erat, S. C. interceſſit. quant interceſſionem ſublataſſe mox eſſe conſtat, cum populus inſiſſet, ut ſenatus pacem cum Carthaginienſibus faciendam decerneret, quod ita ſenatus decreuit. Idem & libro XLII. C. Popillium ait praefetuſſe, ſi quid ſenatus decerneret, interceſſurum. Scribit etiam Pedianus, Q. Scaeuolam conſulem, cum animaduerte-
ret Craillo collegae ſuo propter ſummam eius in republica potentiam ac dignitatem ſenatum in decernendo triumpho gratificari; maiorem reipublicae, quam collegae, rationem habuiſſe; ac, ne fieret ſenatuſconſultum, interceſſiſſe. non enim ſenatuſconſulto tribunus pl. tantum intercede-
bat, ſed omnes, qui eadem poteſtate, qua ij, qui ſenatuſconſultum facere uellent, maiore ue eſſent. quod in ea, cuius fere ſententiam ex Gellio iam re-
citauimus, ad Oppianum epiſtola teſtatur Varro. itaque, ſi ſenatuſconſultum fiebat a conſule; ius intercedendi habebat alter conſul: erat enim eadem poteſtate: ſi a praetore, poterat non modo alius praetor, ſed conſul etiam intercedere; praetor, quia eadem poteſtate, conſul quia etiam maiore eſſet. ſed huiuſmodi interceſſiones admodum infrequentes inuenimus. Tribuniciae ſunt creberrimae: nam tribunorum pl. proprium erat interce-
dere: eſt enim tribunicia poteſtas non ad inferendam iniuriam, ſed ad prohibendam inducta. Haecenus de ratione, qua, ne fie-

ret senatusconsultum, impediretur. at, postea quam factum esset, tollendi ratio quae erat? eadem, quae legis abrogandae: nam, ut lege lex abrogabatur: sic senatusconsultum senatusconsulto tollebatur: ut, cum senatus decreuit, quas ciuitates L. Sulla pecunia accepta ex senatusconsulto liberauisset, ut eae iursus uetigales essent, neque iis pecunia, quam pro libertate dederant, restitueretur. quod imperio turpe fuit. piratarum enim, inquit Cicero, melior fides, quam tum senatus. neque, si quid utile, prepterea honestum: sed si honestum, propterea utile: sic enim interpretantur boni uiri. uerum haec de re. nos autem exemplum quaerebamus. quod inuentum recitare satis fuit. sed me res ipsa commouit in exemplo. illud addo; senatusconsultum, nisi senatusconsulto aut lege tolleretur, perpetuo ualuisse, nullo certo tempore definitum. tametsi scriptum a Dionysio legimus, non perpetuam uim, sed annuam tantummodo habuisse ea, quae senatus decerneret. quod me quidem eo minus perturbat, quia non ex Dionysij sententia prolatum est, sed ex persona cōsulum: qui aduersus Cn. Genucium tribunum pl. quaerentem ex eo senatusconsulto, quod Cassio, Virginioq. consulibus factum erat, publicos agros plebi non distribui, respōderunt, decretum id in suo magistratu non esse, sed consulibus Cassio Virginio: itaque ad illos eam distributionem pertinuisse; se quidem eo senatusconsulto propterea non iuberi, quia, quae senatus decerneret, ultra anni spatium firma non essent. quod non ex animi sententia; sed, ut aliquid potius quam nihil responderent, calumniantes afferebant. subterfugere enim id muneris admodum cupiebant, a quo senatus, & patriciorum mentes etiam atque etiam abhorreere intelligebant. Nunc agamus de numero senatorum, qui senatusconsulto necessarius esset. de quo nihil equidem affirmare possum: nec enim, quot plāne senatores adesse oporteret, expresse significatum inuenio: sed certum tamen numerum lege praefinitum fuisse, Dio, & Festus memoriae prodiderunt. equidem de ipso quoque numero; quandoquidem in obscuris rebus saepe coniectura lucem attulit; non nihil dicam. Pedianus in Cornelianae, quae non exstat, commentario, C. Cornelium tribunum pl. quo anno C. Calpurnius Piso, M'. Acilius Glabrio consules fuerunt, legem ait promulgasse, ne quis in senatu legibus solueretur,

solueretur, nisi C. C. affuissent: ne uel quis, cum solutus esset, intercederet, cum de ea re ad populum ferretur: eamque legem; etsi pro senatus auctoritate esset, tamen inuitis optimatibus esse latam, qui uel pauci senatusconsulta facere solebant, idem Peditius adscribit. quod si de aliquo legibus soluendo senatusconsulta fieri a paucis solebant: nimirum non ante id tempus legem fuisse latam de numero senatorum, qui senatusconsultis faciendis adesset, manifestum est. nam, si lata esset; non hoc senatusconsulti genus, quo quis legibus solueretur, exclusisset; cum in hoc maxime genere locus esset gratiae; sed aeque ad omnia senatusconsulta spectasset. ergo & tulit primus C. Cornelius: & ne pauciores quam C. C. adessent, in ea, quam tulit, lege sanxit: nec tamen Cornelij lex ea fuit, de qua & Dio, & Festus tradiderunt. haec enim ad ea tantum senatusconsulta, quibus aliquem solui legibus placeret; ea uero, quam illi significauerunt, ad omnia pertinuit. nisi si, quod Cornelius de uno tantum genere tulit, id mox in omnibus senatusconsultis obseruatum uelis, ut senatores non minus C. C. adessent. legis quidem senatorum numerum communiter ad omnia senatusconsulta statuentis, siue Cornelia fuerit, siue alia, rationem esse habitam consulibus Marcelino, & Philippo, scribit Dio: ut latam esse necesse sit eo temporis intervallo, quod a Pisone, & Glabrione consulibus ad Marcellinum & Philippum consules fuit. nam ante tribunatum Cornelij, quem gessit consulibus Pisone, & Glabrione, ullam eius modi fuisse legem, tantum abest ut inuenerim, ut etiam, cur contra fuisse nullam putem, argumento, quod iam posui, facile persuadeat. Pergamus ad alia. Potestatem senatusconsultum dabat modo absolutam, modo definitam: absolutam, aut pluribus magistratibus, aut uni: pluribus sic: Dent operam consules, praetores, tribuni pl. ne quid respublica detrimenti capiat. quibus uerbis maximam potestatem magistratibus sine populo senatus dabat: licebat enim iis hoc senatusconsulto, exercitum parare, bellum gerere, coercere omnibus modis socios, atque ciues. aliter sine populi iussu earum rerum ius consulibus non fuisse, Sallustius tradit. quo loco de consulibus tantum loquitur; quia fere soli consules in eius modi senatusconsulto nominabantur, cum ita decernebat senatus: Dent operam consules, ne quid respublica

publica detrimenti patiatur: idque, quia tuendae reipublicae cura ad consules, qui ceteris magistratibus anteibant, maxime pertinebat. ubi uero maius aliquod instare periculum uideretur, tunc non consules modo, sed & praetores, & tribunos pl. & eos etiam, qui proconsules ad urbem essent, nominatos inuenio: ut in eo senatusconsulto, quod initio civilis belli a Pompeij studiosis contra Caesarem factum est: de quo cum in epistola ad Tironem, & in oratione pro Deiotaro, & in II. Philippica meminit hic noster, tum Caesar ipse libro I. de bello civili queritur his uerbis: quae, non ut impressa sunt, sed, ut censeo esse corrigenda, recitabo. Decurritur, inquit, ad illud extremum, atque ultimum senatusconsultum, quo, nisi paene in ipso urbis incendio, atque desperationes omnium salutis, latorum audacia numquam ante descensum est: Dent operam consules, praetores, tribuni pl. quique proconsules ad urbem sunt, ne quid reipublica detrimenti capiat. Curauit enim Pompeius ita decerni, quo grauior Caesari, quasi domesticae seditionis auctori, quaereretur inuidia. legimus etiam, non utrique consuli, sed alteri tantum hanc potestatem fuisse delatam, ut in Gracchano tumultu, cum decreuit senatus, ut L. Opimius consul uideret, ne quid reipublica detrimenti caperet. quod non consuetudinis, sed temporis causa factum est: aberat enim alter consul Q. Fabius Maximus; ut quidem ego existimo: existimo autem propter eam causam; quia, quo anno C. Gracchus est interfectus, nullam Fabij consulis actionem urbanam neque Plutarchus narrat, neque Appianus, neque Asconius, neque omnino quisquam. tantum de Opimio meminerunt. ut abfuisse magnam anni partem uerisimile sit, eoq. magis, quod Allobroges, & Biturum Auernorum regem ab eo consule deuictum esse L. Florus ex Liuio colligit. Vni etiam Pompeio summam potestatem senatusconsulto traditam, quo anno solus ipse consul tertium consulatum gessit, ex oratione Miloniana cognouimus. quamquam, cum senatusconsultum illud est factum, consulem nondum fuisse Pompeium, sed proconsulem ad urbem, Pedianus tradit; neque uni summum ius esse permissum, sed interregi etiam, & tribunis pl. & sane, cum creati nondum neque consules essent, neque praetores, interregem in eo senatusconsulto primum nominari, deinde tribunos pl. tertio

pl. tertio loco ipsum Pompeium, qui proconsul ad urbem erat, aequum fuit: sicuti factum est, cum uero consul sine collega creatus Pompeius esset, ad eum potestas illa, ut ad maximum magistratum, transferri tota uisa est: itaque & leges tulit; & M. Coelio tribuno pl. obistere conanti, arma minatus est; & armatos homines in foro, atque in omnibus templis, quae circa forum sunt, ad cohibendos Clodianae factionis impetus, & omnino ad omnem uim repellendam collocavit. ipse, cum Milonis iudicium exerceretur, cuius causa praesidia in foro & ad omnes fori aditus disposuerat armatis copiis circumfusus pro aerario sedit. ut summam potestatem senatusconsulto permissam unus administrare uideretur, non solum sine interrege, qui iam nullus erat, sed etiam sine tribunis pl. tamen in illo senatusconsulto nominatis, quod in ea oratione Cicero significat. Illud mihi uideor animaduertisse, huiusmodi senatuscōsulta paene semper ciuiliū discordiarum & intestini dissidij causa esse facta: cum domestica mala, quae fere haud paullo plus habent periculi, quam externa, hoc maxime remedio sanari posse senatus putaret, si unico senatusconsulto totam rem publicam consulibus commendaret: uno enim uersiculo, ut ait Cicero, satis armati consules erant, etiam nullis armis datis, hoc Cicero confirmat in II. Philippica, cum ait: In te, M. Antoni, decreuit senatus, quod in hostem togatum decerni est solitum more maiorum. Et in eadem paullo post, omnes, contra quos id decretum est, interfectos significat his uerbis: Tum illud, multis ante tentatis, necessario tibi uulnus inflictum, quod paucis ante te; quorum incolumis fuit nemo. Hanc autem potestatem Opimio consuli primum esse permissam, Plutarchus tradidit. quod, si generaliter dictum accipias, falsum est. nam multis ante annis, atque adeo aetatibus, cum Hernici, Sp. Furium consulem a Veientibus acie fuscum, cum exercitu obfideri nunciassent, tantum terrorem incussere patribus, ut, quae forma senatusconsulti ultimae semper necessitatis habita est, Postumio alteri consuli negotium daretur, uideret ne quid res publica detrimenti caperet. Haec Liuius. Plutarchum autem sic a mendacio tuebimur. primum fuisse Opimium dicemus, cui aduersus ciues potestas dictatoris data sit. qua ille ita est usus, ut non modo C. Sempronium Gracchum tribunum pl. & Q. Ful-

uium Flaccum consularem, seditionis auctores, sed omnino ad tria millia ciuium occiderit. Neque uero ciuiles discordiae, praesertim quae ad sanguinem caedemq. peruenerint, ante dictaturam in republica sunt exortae, sed ita multo post, ut a dictatura T. Largij Flauj (is enim primus dictator est dictus) ad Q. Opimium consulem, cui primum in ciuili seditione senatus commisit, ut uideret, ne quid respublica detrimenti caperet, anni numerentur CCC LXXVII. quo minus periculi ab externis hostibus esse coepit, eo plus inter ciues discordiae. quae fere humanarum rerum ratio, & natura est; ut consistere numquam possint. bella dum geruntur, non facile seditiones in urbibus existunt: ubi sublata sunt, otium & copia discordiam parit. propterea, quamdiu gerendis bellis occupata Roma fuit, non magnopere seditionibus laborauit. euersa Carthagine, & omni prorsus hostili metu sublato, seditiones illico sunt exortae, & eiusmodi quidem, ut ad sanguinem, & ad caedes eruperint, anno demum ab urbe condita DCXXI. itaque huiusmodi senatusconsultis: sero admodum respublica indiguit, tum scilicet, cum ciuitatis aliquam quasi corrupti corporis partem ferro amputandam iudicaret. ut in homine ex ignauia & nimia cibi copia, sic in republica ex otio & nimia rerum abundantia gignuntur morbi. quod malum cum multo ante tamquam sagax & peritus medicus Scipio Nasica prospiceret; auctor in primis fuit, ne Carthago tolleretur; affirmans ea, quae mox euentus comprobauit: Romanis nihil esse timendum magis, quam ne hostes non haberent; cum primum ab externis bellis quiescere coepissent, futurum ut domesticis discordiis affligerentur: itaque non esse delendam eam urbem; quae etsi saepe foedus frangeret, saepe bella renouaret, id ipsum tamen esse saluberrimum: quando, ne per otium Romana uirtus hebesceret, exerceri eam assidue, & tamquam ad corem acui necesse esset. o te nimium sapientem, nimium uera praedicentem Scipio Nasica. tu tuis ciuibus, ut Cassandra suis olim, fata concinebas. nec tibi tamen magis, quam illi, fides habita est. hinc Gracchorum illae contra senatum acerbissimae contentiones; quae iustam extremi senatusconsulti causam attulerunt: hinc Sullana bella: hinc ad extremum Caesaris & Pompeij pernicioſa Reipublicae discordia. Sed longius fortasse pro-

uectus

uectus sum, quam res ipsa patitur. quamquam cur non patitur? an euenta simul cum causis intelligere inutile est? modice tamen digrediar, nec nisi in ea, quae connexa ex aliqua parte cum argumento cohaerebunt. quod cum faciam, non omnino mihi uidebor aberrare. Sed reliqua persequamur. Senatusconsulto potestas uni permittebatur absoluta, cum dictatorem dici senatus iubebat. nam, etsi dictatorem non senatus ipse creabat, sed is, qui summus erat in urbe magistratus: tamen, quia, dictatorem qui dicebat, dicendi potestatem a senatu accipiebat; senatusconsulto dictatorem fuisse dictum, possumus intelligere. Summum autem & liberum imperium penes dictatorem fuisse, ignorare opinor neminem: neque tamen est hic narrandi locus. petat haec, qui cupit, a libro de Magistratibus inscripto. Videtur etiam, in illis senatusconsultis, quibus leges tollebantur, potestas fuisse, non absoluta quidem ad omnia, ut in illis senatusconsultis; quibus cauere magistratus, ne quid respublica detrimenti caperet, iuebantur; sed absoluta tamen, quod ad eam rem attinebat, cuius rei causa facta erant. itaque multas leges uno senatusconsulto, atque uno uersiculo, ut inquit Cicero de legibus, puncto temporis sublatae esse legimus, ut L. Marcio, Sex. Iulio consulibus eas, quas M. Livius Drusus tribunus pl. tulerat: decretum est enim, contra auspicia esse latas, neque iis populum teneri: & Q. Caecilio, M. Iunio consulibus eas omnes, quae militiae stipendia minuebant, ideo abrogari placere, quia rem militarem impedire. Cuius fere generis uidentur fuisse & illa senatusconsulta, quae legibus aliquem soluebant: quodam enim modo tolli leges uidentur, cum aliquid alicui praeter leges conceditur: ut, cum senatus P. Scipionem, aut cum Cn. Pompeium legibus soluit, quo maturius, quam per leges licebat, consules fieri possent. quamquam & sine senatusconsulto lege ad populum lata solui legibus licebat. qua de re in libro de Legibus agitur. At, quibus senatusconsultis hostis aliquis iudicabatur, non & in illis absoluta potestas erat? erat sane: non enim ij, qui eiusmodi senatusconsulto essent condemnati, prouocationem ad ullum magistratum, aut ad populum habebant: nec erat, ut senatus iudicium infirmare possent. de refectione tamen eorundem magistratuum senatusconsulta huius generis leuia & irrita fuisse uideo;

Te uideo; ut, cum consulibus App. Claudio & L. Quinctio Cincinnato, in reliquum magistratus continuari, & eosdem tribunos pl. refici senatus ueruit: idq. si fieret, contra rempublicam esse iudicauit. quod a tribunis neglectum est: qui reclamantibus consulibus refecti sunt. neque tamen propterea senatus ulla grauior actio aut animaduersio fuit; puto, ne plebs irritata perniciosam seditionem excitaret. Quattuor omnino senatusconsulta posuimus; id, quo respublica magistratibus committebatur; id, quo dictator dici iuebatur; id, quo leges tollebantur; id, quo quis ob scelerate facta hostis iudicabatur. primis duobus absolutam potestatem non ipse tibi senatus assumebat; sed alteri dabat. duobus extremis non dabat, sed assumebat, uel assumpta potius utebatur. Haec de absoluta senatusconsulti potestate. reliquum est, ut deinceps de definita differamus. Senatusconsultum definitae potestatis si cum lege iungebatur, suas quasi uires augebat, & quod in eo fuerat definitum, absolutum fiebat: si legis auxilio carebat; ut saepe accidit, cum uoluntas plebis a senatus iudicio discreparet; non solum minus habebat ponderis, quam si cum lege coniungeretur, sed minus etiam, quam lex. itaque C. Flaminius tribunus pl. legem agraria aliquot annis ante secundum Punicum bellum tulit inuito senatu. neque solum tribuni pl. sed consules etiam, qui patroni senatus habebantur, contra senatus uoluntatem sine senatusconsulto saepe leges tolerunt: cuiusmodi fuisse illas constat, quas diuersis temporibus a tribus Valeriis latas, Publio, Lucio, Marto ex Cicerone, Livio, Dionysio, Plutarcho didicimus Caius etiam Caesar, omisso senatusconsulto, lege Vatinia cisalpinam Galliam cum Illyrico administrandam accepit: cum in lege tantum esse positum intelligeret, ut senatusconsulto non egeret. quod & senatus iudicio ita esse declaratum est: qui mox & comatam illi Galliam attribuit, ueritus, ne, si ipse negasset, populus & hanc daret. Quod si, cur in accipienda prouincia cum Caesar, tum alij multi legem anteposuerint senatusconsulto, quaerit quispiam: respondetur; quia exeuntibus in prouincias imperium tantum senatusconsulto dabatur, lege autem simul cum imperio sumptus. quis porro esse aut ita stultus, ut exercitum alex de suo uellet; aut ita opulentus, ut posset? hinc euenit, ut D.

Brutus,

Brutus, Galliae cisalpinæ a senatu præfectus, supra H-S quadringentis in stipendia militum de suo erogarit: quod ipse in quadam epistola ad Ciceronem queritur. prouinciam enim habebat nō lege curiata, quæ præfectis prouinciarum ad alendos milites stipendia de publico dabat, sed senatusconsulto, quo imperium quidem, sed sine stipendio dabatur. nam, cum senatus Caesaris interfectoribus faueret, populus ab Antonio concitatus insensus esset: Brutus, iram populi timens, desperata lege curiata, cum eo tantum imperio, quod a senatum acceperat, in prouinciam propere abiit. lege autem eandem prouinciam non multo post Antonio Caesaris mortem persequenti populus tradidit. ut eodem tempore eandem prouinciam & Decimus, & Antonius alter senatusconsulto, alter lege haberet. Omnino prouinciā lege habere nemo potuit, qui noluerit. militarem enim rē attingere sine lege, id est sine pecunia, quam lex dabat, qui liceret? nam, etsi App. Claudius, Publij frater, eius, qui cum Cicerone grauissimas inimicitias gessit, iturum se in prouinciam sine lege suo sumptu confirmabat: (sic enim tribus epistolis, ad Lentulum, ad Atticum, ad fratrem, scripsit Cicero) tamen id, non quia legē contemneret, cogitabat, sed quia uereretur, ne perferri non posset, aliquo sibi inimico tribuno pl. intercedente. nam, legis cupidum fuisse, indicant illa uerba in epistola ad Lentulum: Sed si licitum esset legem curiatam ferre, fortiturum esse cum collega prouinciam. eoq. clarius id constat, quia, licet Appius iturum se in prouinciam sine lege suo sumptu dictitasset, non iuit tamen, sed lege perlata imperium a populo & pecuniam accepit. unde conficis hoc, inquit aliquis? quia reuersus e prouincia triumphum petiit; licet, accusatus a Dolabella, statim triumphi postulationem ad uitandam inuidiam abiecerit. in prouinciam autem sine lege profectis, triumphum sperare non licebat. qui probas hoc, inquit idem? nimirum testis locupletis auctoritate, huius inquam nostri: sic enim ad Atticum scribit: Pontinus uult ad I V. Non. Nou. triumphare. huic obuiam Cato, & Seruilius prætores aperte, & Q. Mucius trib. negant enim latum de imperio: & est latum hercule intulisse. Omnes ferē, in prouinciis exituri, ad senatusconsultum legem adiungebant; ut esset, unde stipendia legionibus persoluerent; quibus non modo so-

cios ab iniuria finitimarum gentium tuerentur, sed ipsas etiam ultro interdum bello peterent. occasiones enim pugnandi, ut triumphi materiam, multi quaerebant. Senatusconsulto, praeter datum imperium, etiam regendae provinciae tempus uideo definitum; idemq. lege, cum ex senatusconsulto ferretur, confirmatum. spatium autem illud erat annuum: de quo uetus lex Sempronia sanxerat. sed Caesari contra legem Gracchi in quinquennium decreta primum Gallia est, mox & in alterum quinquennium senatusconsulto ac lege prorogata. & ut in stipendia militum aerarij pecuniam senatus elargiri iniussu populi non poterat: sic neque de agris, neque de urbibus legitimum ius habebat. ideo Thermitanis populis in Sicilia, quod semper in amicitia fideq. mansissent, nō senatus sine populo urbes, agros, legesq. reddidit, sed senatus quidem censuit, populus autem iussit. Vectigal etiam uictis bello gentibus non sine populo senatus imponebat: scriptum est enim, Mamertinos pecuniam ex senatusconsulto & lege dissoluisse: & omnes Siciliae ciuitates, frumentum populo Romano singulis annis certo pretio uendere, ex senatusconsulto, itemq. ex lege Terentia, & Cassia esse iussas: & L. Octauio, C. Cottae consulibus senatum legum dicendarum potestatem in locandis uini Siculi, oleiq. uectigalibus ita permisisse, ut populus idem iusserit. quibus locis, & alijs praeterea eodem spectantibus, adductus sum, in Verrem lib. III. act. 2. corruptū locum, ut opinor, emendarē. legebatur, Cū ex Sicilia, & ex legibus frumentum ei in cellam sumere liceret. offensus sum, & imprimi iussi, Cum ex S. C. & ex legibus. quod mendum ab imperitia librariorum originem duxit. ueterem enim scribendi morem ignorantes, pro S. C. scribendum putarunt Sic, dictione contracta, quae appposito puncto significaret Sicilia. & cum ipsi reposuissent Sic, alij producta dictione scripserunt Sicilia. idem in Pediani libros mendum irrepperat: quod nos impressione nostra sustulimus. legebatur enim in Milonianae commentario, sic esse factum, pro S. C. esse factum. Redeo unde diuertī. Largiri de publico senatus sine populo non poterat: quod contra sine senatu populus poterat. itaque Caesar in consulatu suo campum Stellatē, & Campanum sine senatusconsulto plebi diuisit, lege contentus: idemq. publicanos, in conducendis uectigalibus cupiditate

piditate prolapsos, tertia debitae pecuniae parte non senatusconsulto, sed lege releuauit. fecisset enim, si licuisset, per senatum Caesar, quod per populum fecit. haec enim fero uerba sunt in ea pro Plancio: nec uero huius generis exempla desideramus. nam & P. Clodius, Ciceronis inimicus, etiam regna latis legibus uendidit uerius, quam donauit: & multis iam annis ante Ti. Sempronius Gracchus de diuidendis agris legem tulit senatu non consulto: item frater eius C. Gracchus de coloniis deducendis, de uestibus publice militibus praebendis, de frumento plebi distribuendo, senatu non solum non decernere, sed etiam inuito & aduersante, leges tulit. Illud, quod Plutarchus tradit, primo mitatus sum, Tiberio ad diuisionem agrorum profecturo senatum nouenos nummos in singulos dies pro sumptu decreuisse: quasi & senatus distribuendae publicae pecuniae potestatem haberet. sed deinde meam admirationem res ipsa sustulit. nam hoc illi per populum in leui re licuisse, quis miretur? sicuti etiam, cum exterarum gentium legatis munera dabantur: quod senatus arbitrio fiebat. non enim, ubi quid pecuniae promi exaeratio oporteret, continuo propter eam causam legem ferri ex dignitate populi Romani uidebatur. In iudiciis etiam constituendis, aut mutandis, & omnino in hoc genere, iacebat senatus uoluntas sine populi consensu, idest senatusconsultum sine lege. lex autem, non solum si senatusconsulto comprobaretur, uerum etsi contra senatus uoluntatem lata esset, rata tamen habebatur. itaque quoddam senatusconsultum aduersus eos, quorum opera factum esset, ut iudicium publicum corrumpere, in oratione pro Cluentio Cicero repudiat, & infirmum significat, ob eam causam, quia postea legem ex eo consules non tulissent. at uero legem, qua L. Aurelius Cotta iudicia inter tres ordines communicauit, senatum, equites, tribunos aerarios; cum antea penes unum ordinem senatorium lege Cornelia fuissent; hanc inquam legem, quae senatus potentiam admodum imminuebat, latam sine senatusconsulto, latam inuito senatu, firmam tamen fuisse, & obseruatam diligenter non solum reipublicae temporibus, sed aliquandiu etiam ab ipsis imperatoribus, intelliget qui scripta ueterum enoluet. nec minus inuito, aut certe non fauente senatu, biennio post C. Cornelius legem tulit, ut praetores ex edictis

edictis suis perpetuis ius dicerent: cum antea uarie ius dicere solerent. potuit igitur etiam in hoc genere populus sine senatu, atque etiam contra senatum. leges enim contra senatusconsultum latae eandem uim habuerunt, quam, si nullum senatus consultum ante factum esset, habuissent. itaque legimus in Plinio: cum senatusconsultum uetus fuisset, ne liceret pantheras Africanas in Italiam aduehere, Cn. Aufidium tribunum pl. contra ad populum tulisse, &, ut Circensium ludorum gratiam liceret Africanas importare, lege lata permisisse. Quia uero saepe contigit, ut cum senatu populus consentiret, ideo, non quia populus sine senatu non posset, sed quia senatus & populus idem uellent, leges ex senatusconsulto latae plerumque licet inuenire. quod si, quod saepe contigit, minus inter senatum & populum conueniret, aut etiam si senatusconsultum obstaret, ut in tribus legibus, Aurelia, Cornelia, Aufidia, proxime docuimus: nihilo tamen erat imbecillior lex, sed easdem uires habebat, quas habuisset, si ex senatusconsulto perlata esset, aut nullum contra senatusconsultum fuisset. anno quidem post urbem conditam CCLXIII. nondum ullam legem nisi e senatusconsulto fuisse latam, M. Minucius consul in eo sermone, quem de Coriolani iudicio cum tribunis pl. habuit, affirmat: neque plebem de aliqua re iudicasse, aut suffragia tulisse, nisi senatus eadem rem iam consulta auctor fuisset: idq. a regibus institutum, ad eam usque diem ait constantissime seruatum. quod tamen in Coriolani causa est omissum, senatu uniuersam eius iudicandi potestatem plebi concedente, ne quam seditionem irata suscitaret. sed triennio post cum tribunis pl. iudicium de Coriolano factum rescindere, & damnationem abrogare lege uellent: senatu contra dicente, sine senatusconsulto legem ferre noluerunt. & anno ab urbis initio CCXCVII, cum augeri tribunorum numerum, & plebs, & tribuni uehementer cuperent; tamen eam legem non prius ferre sunt aggressi, quam, ut eam ferri liceret, senatus decreuit. sed post quotidie magis senatus auctoritas est imminuta: legesq. multae sine senatusconsulto perlatae, senatu etiam aegre ferente, uim tamen habuerunt, & seruatae sunt. Atque haec a me dicta sint pro eo, quatenus dici opus fuit de infirmitate senatusconsulti. nunc, ubi ualeret, etiam si lege non confirmaretur, exponemus. Multa

erant,

erant, in quibus ad senatusconsultum lex non adiungebatur; ut cum de cura sartorum tectorum alicui demandanda senatus decernebat, cum de uestitu ob calamitatem aliquam aut maiorem mutando, cum de supplicationis honore, aut etiam de triumpho concedendo; cum de fide aut ei danda, qui alicuius indicium malefici deferret, aut ei, qui hostis esset; cum de magistratu ante diem deponendo; de comitiis producendis; de annona procuranda; de regibus appellandis; de consulibus ad bellum mittendis; de supplendo exercitu; de aris, quae dedicatae essent iniussu populi, tollendis; de religionibus tuendis; de salute bene meriti cuius exteris gentibus commendanda; de iure legationis liberae tribuendo, aut de legatis legendis; de itinere ab iis, qui in provinciam reipublicae causa irent, mutando; de laudandis iis, aut ornandis, qui aliquid pro republica fecissent; aut, qui contra, puniendis; de feriis Latinis; de legatis exterarum nationum donandis; de curatione viarum; de usurarum modo; & si quae praeterea sunt: sunt enim multa. neque tamen in huiusmodi rebus propriam fuisse, & singularem dico senatus potentiam, populum nihil iuris habuisse: sed hoc dico, uolente, & permittente populo institutum, atque observatum, ut per senatum ea transigerentur. quod tamen quasi legitimum ius, diuturna consuetudine confirmatum, aliquando populus, per improbum tribunum in ductus, arripuit. de quo Vatinius Cicero aspere & acerbe in oratione exagitat. sed hoc non magnopere usitatum, & tamquam extra ordinem fuit. Accidit etiam interdum, ut aliquid ex eo genere, quo de genere multa enumerauimus, neque a solo senatu censeretur; neque a solo populo iuberetur; credo, quod momenti res esset paullo maioris, quam soleret; ut extraordinaria potestate curanda uideretur: sicuti P. Lentulo, Q. Metello cos. cum ex senatusconsulto perlata lex est, ut Pompeio per quinquennium potestas omnis rei frumentariae toto orbe terrarum traderetur. &, ut hoc extraordinarium fuit, sic illud, quod in epistola ad Q. Ciceronem legimus, pecuniam Pompeio in rem frumentariam senatusconsulto decretam: cum erogare publicam pecuniam, ut iam diximus, non senatus, sed populus soleret. quod tamen permissu populi factum esse non dubitamus: iam enim ex senatusconsulto perlata lex erat de Pompeio rei frum-

mentariæ præficiendo : in qua ita scriptum licet opinari , ut ad eam curationem tantum ei daretur pecuniæ , quantum senatus decreuisset : ut in hac re duo senatusconsulta facta fuerint , alterum antelegem de Pompeio deligendo , ex quo perlata lex est ; alterum post legem de pecunia tribuenda , quod ex ipsa lege factum est . Fiebant etiam de priuata re senatusconsulta , raro , sed fiebant tamen : quale illud , quod in heredes C. Vennonij factum fuisse Cicero docet libro XIII. epist. quæ Familiæres dicuntur : & illud , quo libera legatio decernebatur : hoc enim genus legationum non nisi priuatae rei causâ a ciuibz petebatur . & cum senatus decreuit , ut L. Vettius , quod confessus esset se cum telo fuisse , in uincula conieceteretur . Senatusconsultum differre a senatus decreto , & decretum consulti esse particulam quandam , putabat Aelius Gallus : sic enim scribit Festus . ego autem existimo equidem in uno senatusconsulto multa interdum fuisse capita , & unumquodque caput decreti nomine appellatum , neque solum decreti , sed etiam consulti ; ut in illo senatusconsulto satis manifeste patet , de quo in epistola M. Coelij descripto supra meminimus : sed hanc tamen distinctionem in historijs , aut omnino in ullo libro nondum obseruaui . neminem enim uideo ita locutum , ut diceret , in illo senatusconsulti decreto . quin pro ipso senatusconsulto decretum saepissime usurpatum inuenio . neque ratio repugnat . nihil est enim aliud senatusconsultum , nisi id , quod senatus decernit . itaque & decretum , & senatusconsultum de eadem re Cicero uocat . nam in oratione pro Sextio : Quis , inquit , umquam consul senatum ipsius decretis parere prohibuit ? at in Pisonem : Omitto illud , consulem edicere , ut senatus senatusconsulto ne obtemperet . Est tamen hæc differentia ; quod , etsi pro senatusconsulto , non tamen pro quouis senatusconsulto ponitur decretum , sed pro eo tantum , quod aut unius hominis causâ factum sit , aut , si ad plures pertineat , minime tamen ad uniuersam rempublicam spectet . & ut senatusconsultum saepius de communi , quam de priuata re dicitur : sic decretum saepius de priuata , quam de communi , uel potius de communi numquam , semper de priuata . numquam enim inuenias , senatus decretum de ambitu factum est , aut de iudicijs , aut de creditis pecunijs ; quæ generatim ad

omnes

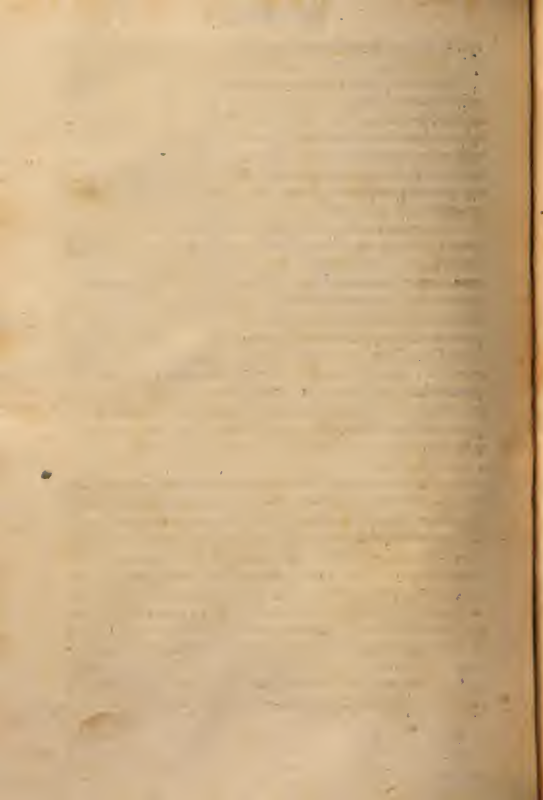
omnes pettinent; sed senatusconsultum : decretum autem uel de uno tantū dici uideas, ut in oratione post reditū in senatu, Immēsum quiddā est, atque infinitū, quod huic ordini debemus, a quo saepe magnificētissimis decretis sumus honestati. uel de duobus, ut in Suetonio, Senatus decreto tribunus pl. Metellus Nepos, & praetor Caesar administratione reipublicae summonētur: uel ita de pluribus, ut particulare sit: ut de Buthrotia ciuitate libro ad Atticum X VI. Decreta consulum de Caesaris actis. erant enim acta Caesaris, beneficia aut in hunc & illum hominem collata, aut in hanc & illam ciuitatem. Et ibidem paullo post, Decretum consules secundum Buthrotios fecerunt: itaque decretum numquam de publica re, dici, sed aliquanto contractius esse, quam senatusconsultum, uere diximus: cum tamen senatusconsultum & de priuata re non numquam dici supra docuerim. fiebat autem utrumque per discessionem senatorum: & quod pluribus uisum erat, id aut senatusconsultum, aut decretum dicebatur, diuerso nomine, non quod diuerse fierent, sed quod diuersa res esset, cuius causa fieret; cum senatusconsultum modo de publica, modo etiam de priuata, decretum autem de publica numquam, sed de priuata semper fieret. Differunt etiam in hoc, quod, quemadmodum senatusconsultum, si res; de qua fit, spectatur, latius est, quam decretum; fit enim, ut saepe iam dixi, tum de publica, tum de priuata; cum decretum de priuata tantum fiat: sic, si, a quibus fiat, consideratur; angustius quodam modo uidetur, quam decretum. fit enim a senatu tantum senatusconsultum: at decretum & a senatu, & ab alio ordine, neque solum a paucis, sed etiam ab uno: a senatu, ut ex eo loco patet, quem ex oratione post reditum proxime recitauimus: neque plura congerenda sunt exempla: nam in hoc cum senatusconsulto consentit: nos autem id, in quo dissentit, quaerimus: ab alio ordine, ut in oratione pro domo sua, cuius sententiae uerba iam posuimus: & ad Atticum lib. IX. Volet, inquit, Augurum decretum; & pro Sex. Roscio, Decurionum decretum fit, ut Decē primi ad Sullam proficiscantur. & Pontificum decreta, saepe legimus. ab uno, ut exemplum declarat, ex oratione pro Milone, de Cn. Pompeij decreto: & Philippica I. Ne qua tabula post Idus Martias ullius decreti Caesaris, aut beneficij sigeretur. de-

cretum autem praetoris; millies inuenimus. & apud iuriconsultos, Imperatoris decretum, Principis decretum, Iudicis decretum. Reliquum est, ut, in quo senatus auctoritas a senatusconsulto differat, ostendamus. Differt autem, ut iam significauimus, in hoc, quia senatusconsultum id erat, cui cum nemo intercessisset, perficiebatur ea res, quae de scriptum erat. at senatus auctoritas erat illa quidem uoluntas, & sententia senatus, sed aliquo intercedente debilitata uim senatusconsulti non habebat: neque enim parebat ei quisquam; neque ei, qui non paruisset, poena erat. perscribatur tamen in publicis tabulis; ut, quid eo die senatus censuisset, appareret. nam illud in epistola ad Lentulum, His de rebus senatus auctoritas grauissima intercesserat: cui cum Cato, & Caninius intercessissent; tamen est perscripta: sic est accipiendum, non Catonem, & Caninium tribunos pl. intercessisse, ne fieret senatusconsultum: (non enim senatusconsultum fieri solebat de eo, quod propositum frequens senatus improbauerat, sed de eo, quod frequens probauerat: hic autem, cum dicit, Senatus auctoritas grauissima, intelligit sententiam illam Bibuli de tribus legatis, quam frequens senatus improbauerat) sed intercessisse, ne senatus auctoritas perscriberetur. quod cum ipsa uerba declarant: tum in alia ad eundem epistola est quaedam quasi consentiens significatio, his uerbis: Senatusconsultum nullum exstat, quo reductio regis Alexandrini tibi adempta sit; eaque, quae de ea scripta est, auctoritas, cui scis intercessum esse, tantam uim habet, ut magis iratorum hominum studium, quam constantis senatus consilium esse uideatur. dupliciter enim Cicero liberam esse Lentulo reducendi regis potestatem ostendit, uno modo, cum reductionem illi nullo senatusconsulto esse ademptam dicit; altero, cum eam ipsam senatus auctoritatem, quae de ea scripta est, ut ne quis omnino regem reduceret, infirmam significat, infirmam inquam non ob eam causam, quia non senatusconsultum sit, sed senatus auctoritas, (neque enim haec una senatus auctoritas, cuius hic mentio sit, hoc habebat proprium, ut senatusconsulti ui careret; sed erat omnibus senatus auctoritatibus communis & aequa condicio, ut ad rem perficiendam ponderis nihil haberent, tantum ad testificandam senatus sententiam ualerent) uerum ideo infirmam,

infirmam, tum quia intercessionem passa sit, tum quia magis iratorum hominum studium, quam constantis senatus consilium, praeferat. apparet enim ita senatum censuisse, non consilio adductum, sed iratum regi, quia non nullorum animos largitione corrumpere. In quo illud est notandum, intercessionis non eam rationem esse habitam in senatus auctoritate, quae habebatur in senatusconsulto: siquidem, cum tribunus pl. intercedebat, ne fieret senatusconsultum; non fiebat: cum intercedebat idem, ne perscriberetur senatus auctoritas; perscribebatur tamen. Et dicebatur Senatus auctoritas, quia voluisset quidē, & auctor fuisset senatus, ut senatusconsultum fieret, sed, intercedente tribuno, non potuisset. neque tamen senatus auctoritas ea sola dicebatur, quae, cum frequens senatus aliquid probauerat, ob intercessionem senatusconsultum esse non potuerat; sed ea quoque, quae, frequenti senatu aliquid improbane, omnino, etiam nomine intercedente, senatusconsultum esse non poterat. non enim, cum proposita sententia improbaretur, sed cum probaretur, senatusconsulta fieri solebant. in hac autem ad Lentulum epistola, de improbata Bibuli sententia, quam de tribus legatis dixerat, nisi me fallit opinio, sermo est.

[illegible]

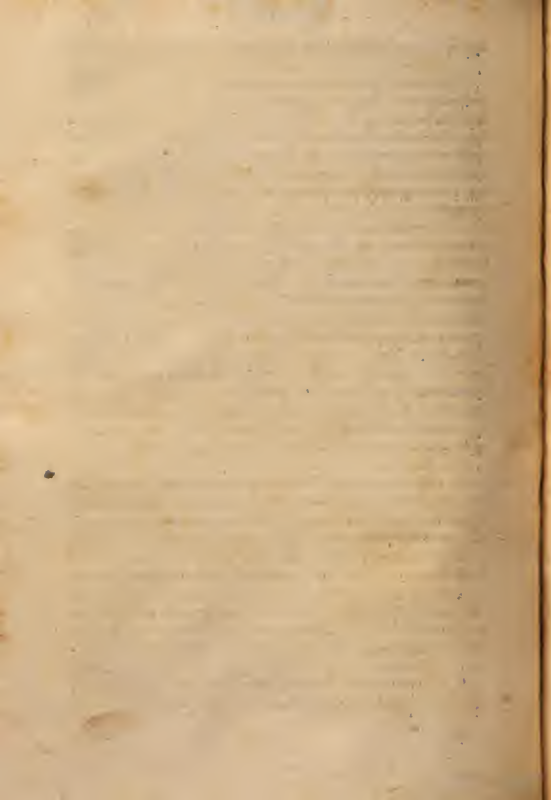
Et Libro de Legibus Romanis.

QUONIAM spectandi locum senatores in imis gradibus ante omnes habuerunt; quod instituere curules aediles; censorum iussu, Atilius Serranus, & L. Scribonius Libo: fecit sua lege L. Roscius Orho, Ciceronis aetate, alteram in populo distinctionem tulit enim, ut equester ordo seorsum a plebe in x i v. gradibus sederet, ijs tamen equitibus exceptis, qui siue suo, siue fortunae uitio decoxissent. cui generi certum locum assignauit, poena irrogata, si in x i v. sedissent. hinc illud in Antonium, oratione i i. Tenes ne memoria, te praetextatum decoxisse? patris, inquires, ista culpa est. concedo: illud tamen audaciae tuae, quod sedisti in x i v: cum esset lege Roscia deoctoribus certus locus constitutus; quamuis quis fortunae uitio, non suo, decoxisset. Primum igitur senatores in sedibus circo proximis confidebant. secundo loco proxime sedisse equites putabam, cum, exceptis senatoribus, & magistratibus, dignitate anteirent: sed a Cornelio Tacito monitus opinionem mutaui. is enim, sedisse quidem in x i v. ordinibus equites, narrat, non tamen ante plebem, sed confuse, tantum ut x i v. ordines haberent. Nemo, inquit libro x v, equitum Romanorum locos sedilibus plebis ante posuit apud circum. nam ad eam diem indiscreti ibant: quia lex Roscia nihil, nisi de x i v. ordinibus, sanxit.

Et: I T E M illa C. Cassii tribunicia, ut ordinem senatorium amitteret is, quem populus damnasset, cui ue imperium abrogasset. Quoniam autem potestatem soluendi legibus senatus habebat; C. Cornelius eam potestatem lege paululum imminuit: tulit enim, ne quis in senatu, nisi c c senatores affuissent, legibus solueretur; ne ue quis, cum solutus esset, intercederet, cum de ea read populum ferretur. quae duo capita neque omnino c senatus, neque e populi uoluntate utraque fuerunt, sed primū pro populo, alterum pro senatu. inuitis tamen optimatibus, ut Pedianus ait, lata lex est; qui uel pauci gratificari solebant.

Et: A c primum, quod in Gracchorum uita Plutarchus tradidit, legem a C. Graccho esse latam, ut c c equites simul cum c c

K senatori-

Et Libro de Legibus Romanis.

QUONIAM spectandi locum senatores in imis gradibus ante omnes habuerunt; quod instituere curules aediles; censorū iussu, Atilius Serranus, & L. Scribonius Libo: fecit sua lege L. Roscius Orho, Ciceronis aetate, alteram in populo distinctionem tulit enim, ut equester ordo seorsum a plebe in x i v. gradibus sederet, ijs tamen equitibus exceptis, qui siue suo, siue fortunae uitio decoxissent. cui generi certum locum assignauit, poena interrogata, si in x i v. sedissent. hinc illud in Antonium, oratione i i. Tenes ne memoria, te praetextatum decoxisse? patris, inquit, ista culpa est. concedo: illud tamen audaciae tuae, quod sedisti in x i v: cum esset lege Roscia decoctoribus certus locus constitutus; quamuis quis fortunae uitio, non suo, decoxisset. Primum igitur senatores in sedibus circo proximis considebant. secundo loco proxime sedisse equites putabam, cum, exceptis senatoribus, & magistratibus, dignitate anteirent: sed a Cornelio Tacito monitus opinionem mutavi. is enim, sedisse quidem in x i v. ordinibus equites, narrat, non tamen ante plebem, sed confuse, tantum ut x i v. ordines haberent. Nero, inquit libro x v, equitum Romanorum locos sedilibus plebis ante posuit apud circum. nam ad eam diem indiscreti ibant: quia lex Roscia nihil, nisi de x i v. ordinibus, sanxit.

Et: I T E M illa C. Cassii tribunicia, ut ordinem senatorium amitteret is, quem populus damnasset, cui ue imperium abrogasset. Quoniam autem potestatem soluendi legibus senatus habebat; C. Cornelius eam potestatem lege paululum imminuit: tulit enim, ne quis in senatu, nisi c c senatores affuissent, legibus solueretur; ne ue quis, cum solutus esset, intercederet, cum de ea re ad populum ferretur. quae duo capita neque omnino e senatus, neque e populi uoluntate utraque fuerunt, sed primū pro populo, alterum pro senatu. inuitis tamen optimatibus, ut Pedianus ait, lata lex est; qui uel pauci gratificari solebant.

Et: A c primum, quod in Gracchorum uita Plutarchus tradidit, legem a C. Graccho esse latam, ut c c c equites simul cum c c c

K senatori-

senatoribus iudicaret, id ego (pace tanti uiri dixerim) falsum esse iudico. non enim lege Gracchi equites cum senatoribus, sed soli equites rem iudiciariam administrarunt. probatur antiquorum exemplis. nam Paterculus, ubi leges C. Gracchi commemorat, Dabat, inquit, ciuitatem omnibus Italis: extendebat eam paene usque ad alpes: diuidebat agros: uctabat quemquam ciuem plus diuicibus habere: noua constituebat portoria: notis coloniis replebat prouincias: iudicia a senatu transferrebat ad equites: frumentum plebi dari instituerat: nihil immotum, nihil tranquillum, nihil denique in eodem statu relinquebat. Satis plane loquitur. non dicit, communicata inter equites & senatores iudicia, sed a senatu ad equestrem ordinem translata. Et idem infra: Tribunatum iniit M. Liuius Drusus: qui cum senatui priscum restituere cuperet decus, & iudicia ab equitibus ad eum transferre ordinem; (quippe eam potestatem nacti equites Gracchanis legibus, cum in multos clarissimos, atque innocentissimos uiros saeuissent, tum P. Rutilium, uirum non saeculi sui, sed omnis aevi optimum, interrogatum lege repetundarum, maximo cum gemitu ciuitatis damnauerant) iniis ipsis, quae pro senatu moliebatur, senatum habuit aduersarium. Et infra, Per idem tempus Cotta iudicandi munus, quod C. Gracchus ereptum senatui ad equites, Sulla ab illis ad senatum transtulerat, aequaliter inter utrumque ordinem partitus est: Haec ille: quae Pedianus in commentario Diuinationis confirmat his uerbis: C. Gracchus legem tulerat, ut equites Romani iudicaret. iudicauerunt per annos x l, sine infamia. post uictor Sulla leges tulerat, ut senatorius ordo iudicaret: & iudicarunt per x annos, turpiter. Et in eodem commentario, infra: Rutilium Rufum, quod in Asia cum praetore suo consensisset, ne publicani aliquid agerent in prouincia sua, equites Romani, qui tum iudicabant, damnarunt. Quod si quis in tuenda Plutarchi causa ita pertinax est, ut Velleij, & Pediani testimonio standum neget; uel quod de solis equitibus non satis aperte loqui uideantur; uel quod ipsi quoque falli, ut homines, alucinariq. potuerint: audiat Appiani uerba: quae, ut ego statuo, Plutarchum manifeste condemnant: is igitur libro primo sic: M. Liuius Drusus tribunus pl. senatum, & ordinem eque-

strem,

strem, iudiciorum causa, quae adempta senatui, & equitibus tradita fuerant, dissidentes, lege conciliare, & ad concordiam perducere conatus est: itaque tulit ad populum, ut ad utrumque ordinem cognitio causarum pertineret. sed, quoniam, ob superiorum temporum discordias, numerus senatorum ad eum redactus erat; persuasit equitibus, ut de suo ordine totidemlegerent, ne in iudicijs numero inferiores essent. quid apertius? non enim tribus aut quattuor uerbis rem obscure significat, sed ita copiose, ita non ambigue declarat, ut de illius sententia dubitare, nisi qui nodum in scyrpo uelit quaerere, nemo possit. quid opus fuit, legem a Druso ferri de communicandis inter duos ordines iudicijs, si, quod ait Plutarchus, eiusdem sententiae legem C. Gracchus ante pertulerat? praesertim cum, eam fuisse abrogatam, nemo dicat. Accedit ad haec Liuij testimonium: cuius in epitome lib. lxx scriptum est. P. Rutilius, nigrum summam innocentiae, qui legatus Q. Mucij proconsulis a publicanorum iniurijs Asiam defenderat, inuisus equestri ordini, penes quem iudicia erant, repetundarum damnatus in exilium missus est. Et ibidem: Senatus, cum impotentiam equestris ordinis in iudicijs exercendis ferre noller, omni uirum niti coepit, ut ad se iudicia transferrentur. Et libro sequenti: M. Liuius Drusus tribunus pl. legem tulit, ut aequa parte iudicia penes senatum & equestrem ordinem essent. Age, falsus testis Velleius, leuis Asconius, Appianus mendax, uanus, & inutilis Liuius? quid de Cicerone? an ipsum quoque prae Plutarcho nihil putabimus? nemo est, opinor, qui non illum grauem, & certum ueritatis auctorem ducat, praesertim in ratione iudiciaria; in qua ita uersabatur, ut excelleret. quid igitur hic ait? ante bellum Italicum numquam equites cum senatoribus iudicasse. quo patet, Gracchi legem de solis equitibus fuisse. uerba ipsa recitabimus: ne nobis, quod aiunt, sine pignore credatur. in oratione pro C. Cornelio, cuius inter Pediani commentarios fragmenta quaedam sunt, ita scriptum est: Memoria teneo, cum primum senatores cum equitibus Romanis lege Plotia iudicarent, hominem dijs ac nobilitati perinuisum, Cn. Pompeium causam lege Varia de maiestate dixisse. Cum primum, dicit. ex quo satis liquet, lege Gracchi, quae multis ante annis lata erat, nullam

in iudicijs equitum & senatorum societatem fuisse. quod ipsum
 interpret eorum uerborum Pedianus confirmat, adscribit enim
 haec: M. Plautius Siluanus tribunus pl. Cn. Pompeio Strabo-
 ne, L. Porcio Catone cos. secundo anno belli Italici, cum eque-
 ster ordo in iudicijs dominaretur, legem tulit adiuantibus no-
 bilibus: quae lex uim eam habuit, quam Cicero significat. nam
 ex ea lege tribus singulae e suo numero quinos denos creabant,
 qui eo anno iudicaret. ex eo factum est, ut senatores quoq. in eo
 numero essent, & quidam etiam ex ipsa plebe. Et in ea pro
 Scauro: Reus est factus a Q. Seruilio Caepione lege Seruilia,
 cum iudicia penes equestrem ordinem essent. non obscure si-
 gnificat solos equites iudicasse. quod & Pedianus demonstrat,
 qui subscribit haec: Scaurus tanta fuit constantia, & animi ma-
 gnitudine, ut Caepionem contra reum detulerit, & breuiore
 die inquisitionis accepta, effecerit, ut ille prior causam diceret.
 Marcum quoque Drusum tribunum pl. cohortatus sit, ut iudi-
 cia commutaret. quid est, iudicia commutaret? nempe id, quod
 iam ex Appiano recitauimus; ne solis equitibus iudicandi pote-
 statem relinqueret. Eodemq. referenda sunt illa uerba in Bru-
 to: Equestrem ordinem C. Seruilius Glaucia beneficio legis de-
 uinxerat. Sequor igitur libentius ego quidem auctorem in hac
 re Ciceronem, quam Plutarchum: primum, quod in rebus Ro-
 manis homini potius Romano, quam Graeco, credendum est:
 deinde, quod ab aetate C. Gracchi propius abfuit, quam Plu-
 tarchus: postremo, quod, iudiciorum peritissimus cum esset,
 ueteres leges minus ei cognitae fuisse uerisimile non est. Atque
 haec de Plutarcho. nam locum in epitome Liuiana, ex quo uide-
 tur idem Liuius placuisse, mendosum libenter existimauerim:
 ut homini parcam, alioqui Romanarum rerum peritissimo.
 iam enim, ante legem Plotiam numquam cum senatoribus equi-
 tes iudicasse, Cicerone teste, ut alia omitтам argumenta, pro-
 batum est. & ipsum quoque Liuium idem sensisse, indicare ui-
 dentur illa, quae iam recitauimus, ex epitome, lib. x x. Venio ad
 Pedianum: qui & ipse, non ut Plutarchus, in genere iudicum,
 sed in legum ordine, ac numero peccauit. is in commentario Di-
 uinationis ita scripsit: C. Gracchus legem tulerat, ut equites
 Romani iudicarent. iudicauerunt per annos x l, sine infamia.

post

post auctor Sulla legem tulerat, ut senatorius ordo iudicaret: & iudicauit per decem annos, turpiter. Haec, si legum sententiam consideres, uera sunt. nam & equites lege Gracchi, ut iam diximus, & senatores lege Sullae iudicauerunt. itaque eadem sunt a nobis supra recitata, ut probaremus illud contra Plutarchum de solis equitibus lege Gracchi iudicantibus. sin ordinem, ac numerum legum spectes; falsa Pedianus narrat. non enim post legem Gracchi secuta proxima est lex Sullae, sed lex Caepionis, & deinde Drusi, post Siluani, postremo Sullae. Drusi autem lege, quae fuit eadem cum Caepionis lege, eo ipso, quo lata est, anno sublata, rursus lege Sempronia per annum soli equites iudicauerunt. multos ab equitibus, lege Varia de maiestate accusatos, Appianus asserit esse condemnatos. anno post successit Plotia: & Plotiam tum denique Sullae lex consecuta. quare culpam Pediani, non uideo, qui licet excusate; qui equites dicat lege C. Gracchi per annos x l., hoc est ad L. Sullae dictaturam, iudicasse: cum tantum usque ad eum annum soli ea lege iudicauerint, quo M. Plautius Siluanus tribunus pl. (legem enim Lituiam, quae statim, ut diximus, sublata est, omitto) ad populum tulit; ut singulae tribus quinos, denos e suo numero crearent iudiciorum causa, eosque non uno ex ordine, sed ex omnibus, hoc est senatorio, equestri, ipsa plebe. quod si generatim dixisset, nulla Gracchanae legis mentione facta, equites per annos x l. iudicasse: uere dixisset. liceret enim intelligere, id quod res est, equites modo solos lege Gracchi, modo cum senatu, atque etiam cum plebeijs hominibus lege Plotia, iudicasse. ad quam sententiam referendum est illud Ciceronis in l. i. in Verrem actione: Cognosceret ex me populus R. quid sit, quamobrem, cum equester ordo iudicaret, annos prope l. continuos nullo iudice equite Romano iudicante ne tenuissima quidem suspicio acceptae pecuniae ob rem iudicandam constituta sit. Quo loco fortasse adductus est Pedianus, ut solos equites Gracchi lege usque ad Sullam dictatorem iudicasse crederet. qui cum explanat illud, Annos prope l. continuos, ait: Tanto enim fere tempore equester ordo lege Sempronia iudicauit: cum Cicero, ut opinio mea fert, equites quidem iudicasse dicat usque ad Sullam dictatorem, non tamen de solis equitibus, ut Gracchi lex iussit,

rat, sed & de solis equitibus primum, & mox de equitibus una cum senatoribus, alijsq. etiam ex ipsa plebe, iudicantibus significet: quod lege Plotia cautum erat. Pedianum autem satis aperte de uno ordine equestri, per annos XL iudicante, locutum esse, tum ea, quae proxime recitavi, uerba demonstrant, tum etiam illa, quae in eiusdem commentarij scripsit argumento: quae sunt haec: Agitur caussa senatoriis iudicijs in inuidia apud populum constitutis, flagitante plebe iudicia equestris ordinis; quae fere ante annos X Sulla sustulerat. uocat iudicia equestris ordinis ea, quae Sulla sustulit: cum non unius equestris ordinis, sed omnium ordinum iudicia fuerint: siquidem, ut omnibus ordinibus iudicandi potestas daretur, lex Plotia sanxerat. quod si quis dixerit, fieri posse, ut, Plotia lege ante Sullam dictatorem abrogata, rursus Gracchi lex restituta sit; ideoq. Sullam, lege Gracchi postea sublata, equestris ordinis iudicia sustulisse: hic tamen nihil dicet. nam, cum Pedianus illa, quae ipsa recitauimus, litteris mandauit: Gracchus legem tulerat, ut equites Romani iudicarent: iudicauerunt per annos XL: de Gracchi tantum lege uidetur accepisse, oblitus uidelicet Plotiae legis, de qua scripsit postea idem in commentario orationis pro C. Cornelio. Et, quamquam apud scriptores antiquos in more sit positum, ut integros numeros malint, decem, centum, mille, quam cum exigui numeri additione, pronunciaret: quod a Cicerone factum in oratione aduersus L. Pisonem, & in ea, quam habuit contra Catilinam in senatu, Pedianus animaduertit: in eo tamen nimis magnum Cicero numeri fecit incrementum, quod equestrem ordinem annos prope XL continuos iudicasse dixit: cum anni tantum XL fuerint, idest a primo Gracchi tribunatu, ut ex epitome Liuij, Plutarchoq. intelligitur, ad annum primum dictaturae L. Sullae. sed oratoriae licentiae datur, ut res in narrando plus interdum, quam concedit ueritas, efferatur. quamquam historici quoque, qui quidem artioribus tradendae ueritatis legibus adstringi uidentur, id sibi iuris arrogarunt, ut a ueritate discederent. nam Liuius, Vrbs, inquit, a Romulo uiribus datis, tantum ualuit, ut in XL deinde annos tutam pacem haberet. cum Numae regnum intelligat, quod per annos XLIII, perpetua pace, durauit. Tertius restat de tribus

tribus, quos proposui, locus in Cicerone considerandus. nam, cum in ea pro C. Cornelio dixerit, Lege Plotia primum senatores cum equitibus Romanis iudicasse; falsum hoc esse, possit aliquis obijcere; cum bienntio ante M. Liuius Drusus, quod Appiani uerbis iam ostendimus, legem tulerit, ut cum equitibus senatores pari numero iudicia tractarent: Respondemus: utrumque uerum esse; & lege Plotia primum senatores cum equitibus iudicasse; & Drusum tamen ante rogationem tulisse, ut cum equitibus senatores iudicarent. nam, etsi lege Drusi ita sancitum est: tamen, quod ea lex iussit, propterea non est obseruatum; quod eo ipso anno L. Marcius Philippus consul, inimicus Drusi, obtinuit a senatu, ut leges eius omnes uno S. C. tollerentur: itaque decretum est, contra auspicia esse latis, neque ijs populum teneri. hoc tum a Pediano in commentatio Cornelianae, tum a Cicerone in lib. de legibus 1. 1, & in oratione pro domo sua proditum est. ut omittam, quod in Appiani notauimus historia, equites, Druso interfecto, lege Gracchi iudicasse de ijs, quorum dolo malo bellum Italicum esse commotum diceretur, idq. ex ea lege, quam de maiestate Q. Varius tribunus pl. eo anno rogauit. quo in nomine mendosi sunt ij, qui typis impressi ueneunt, Appiani libri. nam, pro Q. Varius, habent Q. Valerius: cuius legem illa de maiestate non a Valerio, sed a Vario latam esse, Valerius, Cicero pro C. Cornelio, & in Bruto, & Pedianus declarent. Venio nunc ad leges ipsas, quas x nominaui, Semproniam, Seruiliam, Liuiam, Plotiam, Corneliam, Vatiniam, Aureliam, Pompeiam, Iuliam, Antoniam: quibus de singulis ita nobis est agendum, ut, temporum ratione seruata, prima quaeque cognoscat. Ante C. Sempronij Gracchi alterum tribunatum soli senatores, uetustissima, ut opinor, Romuli lege, iudicabant. Gracchus tribunus pl. Cn. Domitio Ahenobarbo, C. Fannio Nepote cos. legem tulit, quam paucis ante annis frater eius Tiberius ferre conatus erat, ut equites soli iudicarent. sic enim, contra quam Plutarchus prodidit, ex Velleio, Pediano, Appiano, Cicerone ipso probaui. Postea Q. Seruilius Caepio consul, qui deinde cum Cimbris male pugnaui, legem rogauit, ut cum equitibus, qui antea lege C. Gracchi soli iudicauerant, etiam senatores iudicarent. hanc tamen legem,

quam

quam & Cassiodorus, & Obsequens, & Cicero ipse latam significant, non multo post esse abrogatam, ex eo suspicor, quod paucis post annis C. Norbanum, quo accusante Caepio damnatus erat, non ab equitibus, & senatoribus, sed a solis equitibus esse iudicatum, Cicero lib. 1. de Oratore declarat his uerbis: Animos equitum Romanorum, apud quos tunc iudices causa agebatur, ad Q. Caepionis odium, a quo erant ipsi propter iudicia abalienati, renouabam, atque reuocabam. Facit etiam mecum illa ratio, quod, cum M. Liuius Drusus tribunus pl. Philippo, & Caesare cos. legem tulerit, ut cum equitibus senatores iudicarent; quod proxime, cum de lege Liuii ageretur, probabimus: manifestum est, solos equites ante Drusi tribunatum iudicasse. Praeterea, scriptum est apud Cicronem in oratione pro C. Cornelio, non ante legem Plotiam senatores cum equitibus iudicasse. at, legem Plotiam Pompeio Strabone, & Porcio Catone cos. latam esse, Pedianus docet. ex quo, legis Seruiliae de communicandis inter equites & senatores iudicijs nullam habitam esse rationem, ac ne Liuiae quidem, quae id sanxit, facile est cognoscere. Post Caepionem M. Liuius Drusus tribunus pl. eius Drusi filius, quo tribuno pl. ad labefactandam C. Gracchi potentiam senatus usus erat, L. Marcio Philippo, Sex. Iulio Caesare cos. tulit ad populum, ut cum equitibus senatores causas cognoscerent. cuius legibus, Philippo consule referente, S. C. sublati, in eundem, quo ante fuerat, statum re iudiciaria restituta, soli equites ex lege Gracchi iudicarunt. Anno deinde interiecto, M. Plautius Siluanus tribunus pl. Cn. Pompeio Strabone, L. Porcio Catone cos. qui fuit annus belli Italici secundus, tulit ad populum, ut singulae tribus e suo numero quipos denos, per annum iudicatuos, suffragio crearent. quo factum est, ut senatores quoque in eo numero essent, & quidam etiam ex ipsa plebe. Post uictor Sulla, dictator primus reip. constituendae causa factus, in sensus equitibus, quia pro Cinnanis partibus steterant, legem tulit, ut nemo, nisi qui senator esset, iudicare posset. quod ante C. Gracchi tribunatum fieri solitum esse, diximus. Sulla mortuo, quod ille sanxerat, per annos x. seruatum est, hoc est, usque ad Cn. Pompeij & M. Crassi primum consulatum: quo anno L. Aurelius Cotta praetor populum

lum rogauit, populusq. iussit, ut tres ordines, senatores, equites, tribuni aerarij simul iudicarent. tamen si, & centurionibus aditum ad res iudicandas potuisse hac ipsa lege, & sequentibus Pompeia, Iulia, censu tamen praefinito, Cicero docet in Philippica 1. uidetur autem Paterculus, nisi mendosi libri sunt, neque tempus, neque sententiam huius legis perfecte nouisse: qui lib. 11. legem a Cotta latam per id tempus significet, quo Gabinus tribunus pl. rogationem tulit, ut Pompeius contra piratas summo cum imperio mitteretur. quod falsum esse constat, nam Gabinus biennio post Pompeij consulatum, hoc est Pisone & Glabrigone cos. eam legem tulit: quod & Velleius ipse asserit, & inde facile licet existimare, quod, absoluto bello piratico, statim C. Manilius tribunus pl. tulit ad populum, ut Mitridaticum bellum Pompeio mandaretur. id Plutarchus, Velleiusq. confirmant. Maniliam autem legem Cicerone praetore latam esse, luculenta ipsius oratio declarat. porro autem Ciceronem gessisse praeturam Lepido, & Tullo cos. qui fuit annus post Pisonis, & Glabrigonis consulatum proximus, quis est qui ignoret? testem habemus Pedianum: ut alia, quae facile probarent, argumenta praetermittam. tulit igitur de piratico bello rogationem Gabinus tribunus pl. Pisone, & Glabrigone cos. at Cotta, cum rogationem de iudicijs eo anno tulerit, quo designatus aedilis Cicero Verrem accusauit, defendente Hortensio consule designato, plane uidetur eo anno tulisse, quo Pompeius & Crassus consules fuerunt. quod aperte Dio narrat. Hoc de tempore. Quod ad sententiam attinet, non uideo, qui probari possit id, quod idem narrat, Cottam iudicandi munus inter equites & senatum aequaliter esse partitum: cum, eam potestatem non his modo, sed praeterea tribunis aerarijs esse permissam, sexcenti loci demonstrent. nisi forte illud (libenter enim tueor antiquitatem) Aequaliter inter utrumque ordinem partitus est, ideo Paterculus dixit, ut significaret non solum senatum, ut antea, sed equestrem pariter ordinem post legem Aureliam iudicasse: ut aerarios tribunos, qui deinde cum senatoribus & equitibus iudicarunt, etsi non nominauit, non tamen exclusisse uideatur. quo modo & Ciceronem act. 3. lib. 2. in Verrē locutū uidemus. ait enim, cum Cottae legem significet, iudicium de iudicibus, &

de te futurum est . at quo tempore futurum est? nempe eo, cum populus R. aliud genus hominum, atque alium ordinem ad res iudicandas requirit, nempe ea lege de iudicijs iudicibusq. nouis promulgata . Alium ordinem, dixit, cum tamen non uno de ordine, sed de tribus, hoc est, de senatoribus, equitibus, tribunis aerarijs in ea lege mentio fieret . Eodemq. modo, cum; censorum iudicia rescissa esse iudicum sententijs, significare uellet, in oratione pro pro Cluentio locutus est . Senatores, inquit, equitesq. Romani in compluribus iam reis, quos contra leges pecunias accepisse subscriptum est, suae potius religioni, quam censorum opinioni, paruerunt . Et in Diuinatione: Iudiciorum leuitate ordo quoque alius ad res iudicandas postulatur . Pedianus etiam in commentario 11 orationis in Verrem; Cottam, inquit, praetorem significat, qui legem promulgaret de restituendis equestri ordini iudicijs . Cum tamen Cottae lex non de uno equestri ordine, sed de senatoribus, equitibus, tribunis aerarijs mentionem faceret . Plutarchus etiam in Pompeio iudicia ad equites ait esse translata: cum tamen lege Cottae inter tres ordines essent communicata . Quod si quis putat in uno ordine, quem Cicero ad res iudicandas requiri significat, simul cum equitibus tribunos aerarios intelligi; opinione fallitur . nam senatores, equites, tribuni aerarij, non ordines duo, sed tres a scriptoribus antiquis appellantur . itaque Pedianus in commentario Cornelianae, L. Cotta, inquit, lege sua iudicia inter tres ordines communicauit, senatum, equites, tribunos aerarios: & in commentarijs duarum orationum, in Pisonem, in extremo; pro Milone, in principio . Suetonius etiam in Iulio, iudicia, inquit, ad duo genera iudicum redegit, equestris ordinis, ac senatorij: tribunos aerarios, quod erat tertium, sustulit . Lex Vatinia secuta est . tulit enim eam, ut opinor, P. Vatinus tribunus pl. Caesare, & Bibulo cos. qua sententia, nondum inuenire potui; sed fuisse popularem, cum Vatinus senatum, senatus illum uehementer oderit, facile possum existimare . Lex Pompeia, quam tulit Cn. Pompeius Magnus in consulatu 11, nihil ab Aurelia de tribus ordinibus discrepabat, (nam postea de tribus ordinibus iudicantibus exempla multa sunt, maximeq. apud Pedianum . & Suetonij testimonio, tria fuisse

fuisse iudicum genera usque ad Caesaris dictaturam, cognoscitu) sed ex amplissimo censu, e centurijs legi iudices iubebat. amplissimus autem census a Liuiο traditur, centum millia aeris, eoq. amplius. Iulia, quam C. Iulius Caesar, rerum potitus, tulit, iudicia ad duo genera iudicum redegit, equestrē ordinem, ac senatorium; tribunos aerarios, quod erat tertium, sustulit. Antonia consularis, M. Antonij, qui 111 uir fuit, hoc sanxit, ut ad duas iudicum decurias accederet tertia e centurionibus, hoc est, ut cum equitibus, & senatoribus (tertium enim ordinem, tribunos aerarios, lex Iulia sustulerat) centuriones iudicarent. quod genus hominum ne superiores quidem leges; Iulia, Pompeia, Aurelia, iudicandi iure excluderant; sed praescripserant, quo censu eos esse oporteret: sicuti senatoribus quoque, & equitibus, & tribunis aerarijs census erat praefinitus: cum in iudice, ut ait Cicero, & fortuna spectari deberet, & dignitas. Antonij uero lex plus aequo impudens & dissoluta, quae rationem census nullam habuit, omnibus, quicumque ordinem duxissent, iudicandi potestatem permisit. atque hanc Antonij legem de tribus decurijs non esse abrogatam, cum ille hostis iudicatus est, cum eiusdem legem de sacerdotijs abrogatam esse supra docuerim, e Suetonio cognoscitur: qui in Augusto ita scripsit: Ad tres iudicum decurias quartam addidit, ex inferiore censu, quae ducenariorum uocaretur, iudicarentq. de leuioribus summis. Haec de ordine iudiciorum, pro varijs legibus, uario. De numero autem iudicium, lex Gracchi ccc fecit, omnes ex equestri ordine; totidem, quot antea senatores iudices fuerant: lex Drusi ccc equites & ccc senatores, numero pari: lex Plautij dxxxv: iussit enim e singulis tribubus, quae xxxv erant, quinos denos creari: lex Sullae ccc, omnes ex ordine senatorio. lex Aurelia cum legē Sullae de numero, ut opinor, congruebat, cum in ordinibus discreparer. nam libro epist. fam. 111. de iudicibus ccc, cum lex Aurelia seruaretur; mentionem fieri uideo. quod si ita est; auctum deinde numerum esse lege Pompeij, uere dicemus: quia Velleius auum suum inter ccc lxxa Pompeio lectum esse narrat. eundemq. numerum Plutarchus in Pompeio tradidit. lex Caesaris, cum de tribus ordinibus unum, ut diximus, sustulerit; numerum simul

iudicium, ut ego sentio, commutauit. lex Antonij cum tertiam decuriam addiderit; satis liquet, eorum, qui res iudicarent, ampliorem numerum esse factum. quem rursus & ab Augusto esse auctum, cum ad tres decurias quartam addidit, facile cognoscitur. De iudicium aetate legem fuisse, ne quis intra x x x aetatis annum iudicaret, facile possum ex eo coniecere, quod Suetonius de Augusto scripsit: Iudices a x x v aetatis anno elegit, idest, quinquennio maturius, quam solebant. Callistratus qui dem iurisconsultus, lege Iulia cautum esse, ait, ne minor annis x x iudicare cogeretur, ne ue minorem annis x x compromissarium iudicem liceret eligere. Sanxit idem eadem lege, ut opinor, de numero patronorum. nam, ante L. Domitij Ahenobarbi, & Ap. Claudij Pulchri consulatum raro quisquam pluribus, quam quattuor, patronis usus erat. his consulibus M. Scaurum, de repetundis accusatum, sex defenderunt. Sed, ut existimem hac de re biennio post a Magno Pompeio x x i. consule lege cautum esse, Taciti uerbis adducor. is enim in dialogo de oratoribus ita scriptum reliquit: Transeo ad formam, & confuerudinem ueterum iudiciorum. Nemo intra paucissimas horas perorare cogeatur: & liberae comperendinationes erant: & modum dicendi sibi quisque sumebat: & numerus neque dierum, neque patronorum cauebatur. primus tertio consulatu Cn. Pompeius adstrinxit, imposuitq. frenos eloquentiae. Hac de lege ita loquitur Cicero in Bruto: Lege Pompeia ternis horis ad dicendum datis, ad causas simillimas inter se, uel potius eandem noui ueniebamus quotidie. Et ad Atticum lib. x x i. ep. 47. Verum, post bella ciuilia, neglecta lege Pompeia, peruenit ad duodecim patronos; eiq. licentiae modum, a Caesare dictatore impositum, Pedianus significat. Et fortasse idem Caesar, qua in lege de numero patronorum, in eadem tulit de ratione iudicandi. quod Gellius lib. x x v, cap. x x i significare uidetur his uerbis: Atque in rerum quidem diffussionibus; comperendinationibusque, & alijs quibusdam legitimis in rebus ex ipsa lege Iulia, & ex Sabini Massurij, & ex quorundam aliorum iuris peritorum commentarijs commoniti sumus. Legimus etiam apud Priscianum de lege Laetoria, quae minorem annis x x v stipulari uetabat. De diebus quoque iudicarijs leges nominat Vlpianus

pianus his uerbis : Si feriatis diebus fuerit iudicatum ; lege cautum est , ne ijs diebus iudicatum sit , nisi ex uoluntate partium ; & , quod aliter aduersus ea iudicatum erit , ne quis iudicatum facere , ne ue solutere debeat ; ne ue quis , ad quem ea de re aditum erit , iudicatum facere cogat . In hoc ordine locum habent leges illae , quae & de personis , quae facinus iudicare possent , & de causis , in quibus possent , tum de iudicijs , deq. testimonij dicendi potestate agebant . Ac primum illud ponatur , legibus eos iure iudicandi exclusos non esse , quos ignominia censores notassent . id Cicero significat his uerbis in oratione pro Cluentio : In omnibus legibus , quibus exceptum est , de quibus causis aut magistratum capere non liceat , aut iudicem legi , aut alterum accusare , haec ignominiae causa praetermissa est . timoris enim causam , non uitae poenam , in illa potestate esse uoluerunt . Et ibidem , paullo post : Praetores urb. qui iurati debent optimum quemque in selectos iudices referre , numquam sibi ad eam rem censoriam ignominiam impedimento esse duxerunt . postea tamen inductum lege Iulia , ut senatu moti iudicare non possent . quod & lege Cassius , de senatoribus , traditum est ; & Paullus quoque , ut proxime docebimus , significat . Turpi autem iudicio damnatis ademptam esse iudicandi potestatem ; idem Cicero in eadem oratione , paullo ante , demonstrat . Quod si , inquit , illud iudicium putaretur : ut ceteri , turpi iudicio damnati , in perpetuum omni honore , ac dignitate priuantur ; sic hominibus ignominia notatis neque ad honorem aditus , neque in curiam reditus esset . Turpia uero , famosaeq. iudicia erant , calumniae , praeuocationis , furti , ui bonorum raptorum , iniuriarum , de dolo malo , pro socio , mandati , tutelae , depositi , & alia quaedam a Iuliano memorata digest. lib. 1 1 1 . Famosos etiam , non minus , quam qui turpi iudicio damnati essent , Pegasus & Nerua filius eos iudicarunt , qui quaestus causa in certamina descendissent , aut propter praemium in scenam prodijissent . athletas autem , quia ludicram artem non facere , sed uirtutis gratia exerceri uiderentur , infamia liberabant Sabinus & Cassius , quae scripta sunt apud Vlpianum . Praeterea , cum ab eodem ita traditum sit lib. digest. xli x ; qui iudicio publico damnatus esset , cum ius accusandi non habuisse , nisi si liberto-

rum, uel patronorum suorum mortem, uel rem suam exsequeretur; consentaneum uideri potest, eundem iudicandi munere exclusum. quamquam ad rationem accedit auctoritas. nam ita scriptum post ea comperi apud Marcellum iuriconsultum. Omnes etiam de ui priuata damnatos iudicare lex Iulia prohibebat. quae de re Martianus his uerbis lib. digest. XLII: De ui priuata, damnati pars tertia bonorum ex lege Iulia publicatur: & cautum est, ne senator sit, aut decurio, aut ullum honorem capiat; ne ue in eum ordinem sedeat, ne ue iudex sit. Huc illa pertinent, quae tradita sunt a Paulo iuriconsulto: quae seruata credimus etiam reip. temporibus. nihil enim a iure, aut aequo dissentiunt. Quidam, inquit, lege impediuntur, ne iudices sint: quidam moribus; quidam natura: natura; ut surdus, mutus, & perpetuo furiosus, & impubes, quia iudicio carent: moribus, ut feminae, & serui; non, quia non habeant iudicium; sed quia receptum est, ne ciuilibus fungantur officijs: lege, qui senatu motus est. qui uero possunt esse iudices, nihil interest, in potestate, an sui iuris sint.

Et:

CASSIUS etiam Longinus; cuius libri non exstant; sed eorum testimonio Martianus Digestorum lib. I utitur; putabat, ei qui ob turpitudinem senatu motus; nec restitutus esset, non licere neque iudicare, neque testimonium dicere: quia lex Iulia repetundarum ea fieri uetaret.

Et:

SENATORI indicium profiteri saluis legibus non licebat. alijs impunitas dabatur, nec tamen omnibus in causis, sed proditionis, maiestatis, & si quid huiusmodi: in causa repetundarum non dabatur: itaque nec per indices agi solitam esse legimus.

SENATVM haberi per dies comitiales non licuit.

Ibidem :

Senatus uoluntas perscripta; quod, impedito S. C. fieri solitū est; ut memoriae traderetur, atque exstaret in publicis tabulis, quid senatus, nisi obstitisset intercessio, fieri uoluisset. Hac de re sic in ep. 7. Nullum exstat S. C. quo reductio regis Alexandrini tibi adempta sit, eaque, quae de ea scripta est, auctoritas, cui scis intercessum esse, ut ne quis omnino regem reduceret, tantam vim haber, ut magis iratorum hominum studium, quam constantis senatus consilium esse uideatur.

Lib. I. ep. 2.

Cum senatus legitimus, id est, quo loco, quo die, quo numero, a quo magistratu oporteret, habitus, aliquid uel de publica, uel de priuata re decreuerat; tum si ex collegio tribunorum pl. nemo intercedebat, rata senatus uoluntas erat, & S. C. dicebatur; eoq. nomine inscriptum publicis tabulis consignabatur: sin autem uel senatus non legitimus aliquid decreuerat, uel tribunus pl. intercesserat; infirmum, ac prorsus irritum decretum illud erat, nec S. C. sed senatus auctoritas uocabatur: propterea quod auctoritatem quandam publicis tabulis testata senatus uoluntas habere uidebatur. testis Liius lib. i v. Si quis, inquit, intercedat, S. C. auctoritate se fore contentum. Testis Dionis historia. nam cum Q. Cassius Longinus, & M. Antonius, tribuni pl. intercederent, quominus fieret S. C. de Caesare ex Gallia reuocando; cumq. senatus, Pompeio deditus, a Caesare alieno, propterea uestem, ut in aduersa tristiq. re, mutasset: tamen ne sic quidem factum esse S. C. sed perscriptam sententiam esse, Dio lib. x l i. significat. Idemq. lib. x l i i. cum S. C. intercederent tribuni pl. senatus tamen auctoritas perscripta est. Planissime autem lib. l v. his fere uerbis: Si quando aliquid senatus decreuisset, nec legitimus senatorum numerus affuisset: non inerat in eo uis S. C. sed auctoritas senatus dicebatur,

tur, qua tantum constaret eorum, qui tunc affuissent, uoluntas, & sententia. obseruatum idem est, cum uel senatus alieno loco, aut tempore, aut non legitimo edicto habitus esset, uel tribuni pl. intercessissent. impedito enim S. C. exstare tamen senatus uoluit sententiam suam. Accedit Ciceronis testimonium in ep. 7. S. C. nullum exstat, quo reductio regis Alexandrini tibi adempta sit; eaque, quae de ea scripta est, auctoritas, cui scis intercesum esse, ut ne quis omnino regem reduceret, tantam uim habet, ut magis iratorum hominum studium, quam constantis senatus consilium, esse uideatur. Et ibidem paullo post: Offensionem esse periculosam, propter interpositam auctoritatē, religionemq. uideo. Et ep. 2. lib. 1 v. ad Att. Nondum satis erat allatum, quo modo Caesar ferret de auctoritate perscripta. Loquitur ibi Cicero de S. C. ab intercedentibus Cassio, & Antonio, tribunis pl. impedito. quod ex Dione iam ostendimus. Nec dubito, quin de auctoritate perscripta, cum senatus decreto intercessum esset, Cicero significet lib. 1 1 1. de leg. in eo loco: Senatus decreta rata sunt. ast ni potestas par, maiorue prohibessit, perscripta seruant. Quae licet exempla satis hunc morem ostendant: ut dubitatio tamen omnis auferatur, adscribemus uerba S. C. quod Coelius inclusum epistolae ad Ciceronem misit. Si quis huic S. C. intercesserit; senatui placere auctoritatem perscribi, & de ea read senatum, populumq. referri. Et in alio eiusdem S. C. capite: Si quis huic S. C. intercessisset, auctoritas perscriberetur. Huic opinioni locum aduersari Ciceronis oratione pro Deiotaro, aliquis fortasse dixerit. Cum audisset Deiotarus, inquit, senatus consentientis auctoritate arma sumpta, consulibus, praetoribus, tribunis pl. nobis imperatoribus temp. defendendam datam. Senatus auctoritatem uocat in ea re, de qua S. C. esse factum, Caesar ostendit lib. 1. de bel. ci. Decurritur, inquit, ad illud extremum, atque ultimum S. C. quo, nisi paene in ipso uerbis incendio, atque desperatione omnium salutis, numquam ante descensum est: Dent operam consules, praetores, tribuni pl. quique proconsules sunt ad urbem, ne quid resp. detrimenti capiat. Haec S. C. perscribuntur ad v 1 1. Id. Ian. Hoc argumentum duplici ratione refellitur: uel quod, cum S. C. illud contra Caesarem, belli ciuilis initio factum

factum esset; nec tribunis pl. ad intercedendum paratis, locus esset; non auderet Cicero, ad Caesarem, iam omnia tenentem, pro Deiotato reo suppliciter agens, S. C. appellare: praesertim cum sciat, si tribunis pl. Antonio, & Cassio intercedere licuisset, quod Pompeianorum factione non licuit, S. C. esse non potuisse. itaque sapienter, tempori, causaeq. seruiens, odiosum Caesari uocabulum Cicero uitauit, a quo salutem Deiotari regis impetrare cupiebat. Altera est ratio, mihi quidem ualde probata, quod senatus auctoritas non semper decretum illud significat, quod ne senatus consulti uim & nomen haberet, intercessionem fiebat: sed, ubi nulla intercessionis mentio fit, proprio accipitur S. C. ut in oratione in Pisonem: *Quam* prouinciam P. Lentulus cum & senatus auctoritate, & sorte haberet, deposuisset. Significat enim a Lentulo depositam Ptolemaei regis reductionem, quam ei senatus consulto esse mandatam, & supra demonstratum est. Et in ea pro domo: *Ex* senatus auctoritate & senatum, & omnes bonos mutata ueste uidi. Senatus auctoritatem appellat, cum tamen S. C. de mutanda ueste factum esset: quod ex oratione pro Sextio cognoscitur. In Vatinium: *Nec* hoc quidem senatui relinquebas, ut legati ex eius ordinis auctoritate legarentur? *Quis* non intelligit, *Ex* eius ordinis auctoritate, pro, ex S. C. dictum esse? cum paullo post sequatur: *Quis* legatos umquam audiuit sine S. C? ante te nemo. Ergo, senatus consentientis auctoritate arma sumpta, idem ualeat, quod, uniuerso approbante senatu, decreto senatus uniuersi. Vel: duae senatus auctoritates intercesserunt; haec, quae probabat reductionem regis; altera, quae improbabat: cuius mentio fit ep. 7.

Ibidem: *Intercedere*, modo est impedire, ut infra: Cui cum Cato,

& Caninius intercessisset, tamen est perscripta: modo interuenire, ut hic, & ep. 2. lib. xv. Cum uestra auctoritas intercessisset, ut ego regem Ariobarzanem tuerer. Eodem sensu dixit Coelius ep. 6. lib. i. x. Significatio ulla si intercesserit, clarius, quā deceat, aut expediat, fiat. Et in Verrē lib. i. i. Cū imperatoris populi Romani auctoritas, legatorū decē dignitas S. C. intercederet. *INTERCESSISSENT*, impedissent, ne S. C. fieret. ideo senatus auctoritas, S. C. impedito, perscripta est. intercedere enim,

LL

proprie

proprie tribunorum pl. fuit. quamquam participes eius fuisse potestatis omnes, qui eadem potestate, qua ij, qui S. C. facere uel lent, maiore uel essent, docet Gellius ex Varrone lib. x i v. cap. 7.

Lib. I. ep. 4.

Senatores plures quadringentis in senatu affuisse, bis omnino, ut mea memoria est, legi: cxx, in oratione post reditum in senatu; cxxv, epist. 10 lib. 1 ad Attic.

Lib. I. ep. 7.

Et stipendium, & legatorum numerum, & supplicationes senatus decernebat sine populi suffragio. quae Cicero significat in ep. 9. cum ait, singularibus, & nouis honoribus, ac iudicijs senatus ornatum esse Caesarem. idq. exponit aperte in oratione de prouincijs, his uerbis: Relatum est ad nos nuper de stipendio exercitus: non decreui solum, sed etiam, ut uos decerneretis, laboranti: multa dissentientibus respondi: scribendo affari stipendium autem a senatu impetrato, in tantis angustijs aerarij, non facillimum fuit. quod ex eadem oratione conieci. dixit enim: In his angustijs aerarij, publicanis tamen subuentis, necesse est, crudelitate Gabinij paene afflictis iam, atque euerfis. Hac de re sic in ea pro Balbo: C. Caesarem senatus & genere supplicationum amplissimo ornauit, & numero dierum nouo. idem in angustijs aerarij, uictorem exercitum stipendio affecit: imperatori decem legatos decreuit: lege Sempronia succedendum non censuit. harum ego sententiarum & princeps, & auctor fui.

Lib. I. ep. 9.

Certus erat Senatorum numerus, qui si non adesset, S. C. fieri leges uetabant. Vnde illud M. Fuluij contra M. Aemilium, lib. xxx i x. apud Liuium: Qui per infrequentiam S. C. factum ad aerarium detulerit. Festus, Numera senatum, ait quibus senator consuli, cum impedimento uult esse, quo minus faciat S. C. postulatq. ut aut res, quae afferuntur, diuidantur, aut singuli consulantur; aut, si tot non sint senatores, quo numero liceat praescribi S. C. Legimus etiam apud Pedianum C. Cornelium trib. pl. legem tulisse, ne quis in senatu legibus solueretur, nisi ducenti affuissent. Quod si quis necessarium S. C. conficiendo senatorum numerum scire uelit, Dionem consulat,

cuius

cuius haec sunt uerba lib. I V. Augustus, cum uideret, frequen-
tes non semper conuenire senatores, decreuit, ut a paucioribus,
quam quadringentis, S. C. fieri possent. cum antea, nisi quadrin-
genti affuissent, rata non essent.

Lib. III. ep. 9.

Discedebat senatus Aprili mense, cuius fere dies omnes uel
ludis dabantur, uel festi erant, uel comitiales, quibus haberi
senatum non licebat. id quod ex antiquis dierum Fastis, quos a
nobis explanatos edidimus, licet intelligere.

Lib. I V. ep. 1.

Senatus appellari non debet, in quo nec senatores multi, nec
eorum libera, metuq. soluta uoluntas est.

Lib. I V. ep. 4.

Scriptit Varro, teste Gellio, lib. I V, Epistolicarum quaestio-
num, S. C. duobus modis fieri solitum; aut per discessionem,
si consentiretur; aut, si res dubia esset, per singulorum sen-
tentias exquisitas.

Lib. V. ep. 2.

Quid Praescriptione significetur, communis intelligentia
fortasse non assequitur: quod exponere conabimur. Duplex
erat in S. C. praescriptio, necessitatis una, honoris altera: ne-
cessitatis, quod infirmum erat S. C. cum in decernendo certus,
ac lege definitus senatorum numerus non affuisset: itaque sin-
gulis S. C. ut ualerent, praescribatur, quot senatores affui-
sent. de quo Festi uerba recitabo: Numera senatum, ait quibus
senator consuli, cum impedimento uult esse, quo minus faciat
S. C. postulatq., ut aut res, quae afferuntur, diuidantur; aut sin-
guli consulantur; aut, si tot non sint senatores, quo numero li-
ceat praescribi S. C. Tulit etiam legem C. Cornelius tribunus
pl. quem Cicero defendit, non ille quidem de omnibus S. C.
sed de ijs, quibus aliquem solui legibus placeret, ut ita rata es-
sent, si ducenti senatores affuissent. Quod Festi locus, etsi non
plane, tamen quodam modo confirmat. Altera, quae auctori-
tatem S. C. adderet, praescriptio erat, cum nobilissimi senatores
scribendo aderant. qui certus numerus non erat, sed pro eius
dignitate, & gratia, cuius de honore in S. C. ageretur. quo de
genere praescriptionis hic puto significari: & illud infra, Ob-

scutum esse non possit, sic interpretor, ob eorum claritatem, qui scribendo assuerunt. Et in eo S. C. quod Coelius Cicroni misit, ep. 10. lib. 11 x. legendum opinor, S. C. quod tibi misi, factum est, auctoritatesq. praescriptae: non, perscriptae. nam senatorum nomina, qui affuissent scribendo, S. C. auctoritates dicebantur, & ante S. C. scribebantur. de quo etiam more loquitur in ep. ad Catonem 6. lib. x v. cum inquit: Haec S. C. non ignoro ab amicissimis eius, de cuius honore agitur, scribi solere. non quod ij scriberent, sed quod scribendo adessent, & fortasse etiam dictarent. Sic in Agraria 2. Collegas suos, adscriptores legis agrariae, non repudiabit; a quibus ei locus primus inuidiae in praescriptione concessus est. Et lib. 11 i. de Or. legitur in antiquo Borromaei libro, In auctoritatibus praescriptis exstant, ubi est in peruulgatis, Perscriptis.

Lib. VI. ep. 18.

Senatores uel coloniarum, uel municipiorum, decuriones uocabantur. & ut Romam ad senatum consules, item in municipijs ad decuriones quattuor uiri, in colonijs duumiri referebant.

Lib. II X. ep. 8.

Senatus habebatur uel in sacris aedibus, uel in templis non sanctis, ut in curia Hostilia. & ep. 13. lib. x. Senatus in templis habebatur.

Ibidem:

Adesse scribendo soliti sunt, qui senatus consultū fieri ueller.

Ibidem:

Cum plura simul ad senatum referebantur, non facile omnia senatus maior pars comprobabat. ita saepe fiebat, ut una res repudiata reliquas, quae omnino placerent, impediret. nam, cū dixisset senator, Diuide sententiā, ut de singulis rebus referretur; orta cōtentione dies consumebatur, lege permittēte senatori bus, quae quisque de re uellet, quamq. diu uellet, dicere. itaque Festus inter impedimenta senatus consulti numerat hoc in uerbo Numeri, cum senator diuisionem postulabat earum rerum, quae referebantur.

Ibidem:

Per dies comitiales haberi senatum leges uetabāt. ep. 2. lib. 2.

ad

ad Quinctum fr. Consecuti sunt dies comitiales, per quos senatus haberi non poterat. Et eodem libro, epistola Rili: Comitibus diebus, qui Quirinalia sequuntur, Appius interpretatur, non impediri se lege Pupia, quo minus habeat senatum. Ad Lenitulum autem, ep. 4. lib. 1. iidem dies significantur ijs uerbis: Senatus haberi ante Kal. Febr. per legem Pupiam, id quod scis, non potest.

Ibidem: Dixi iam, tres ordines lege Aurelia, senatum, equites, tribunos acriarios iudicasse. Sed omnes senatores, qui iudicabant, a iudicijs in senatum conuenire, ideo senatus uoluit, ne per infrequentiam, quod saepe accidit, fieri S. C. non posset. certum enim senatorum numerum faciendū S. C. lex definiebat. Festus, & Dio: quorum testimonio hac ipsa de re iam usi sumus. Iudicijs autem implicati tenebantur senatores multi: itaque ille, qui scripsit ad C. Caesarem de rep. ordinanda, cuius exstat epistola, cum Sallustij fragmentis edita: Duabus, inquit rebus confirmari posse senatum puto: si numero auctus per tabellam sententiam feret. tabella obtentui erit, quo magis animo libero facere audeat: in multitudine, & praesidij plus, & usus amplior est. nam fere, tres tempestatibus, alij iudicijs publicis, alij priuatis suis, atque amicorum negotijs implicati, haud sane reip. consilijs affuerunt: neque eos magis occupatio, quam superba imperia, distinuere. Trecentos autem ordinis senatorij iudices Plutarchus nominat in Graccho: sed hoc tempore trecenti sexaginta, electi a Pompeio tertium consule, iudicabant. docet hoc Velleius lib. 2. & Plutarchus in Pompeio: itaque miror trecentos dumtaxat nominatos. nisi si perfecti numeri potius, quam imperfecti, placuit appellatio: ut in Pisonem dixit Cicero, Quadraginta annis, pro triginta sex: quo loco Asconius usitatum ait fuisse Ciceroni, ut, omissa subtiliore annorum computatione, summatim tempus comprehenderet: recitatq. illa in Catilinam, Vigessimum iam diem patimur hebescere acriem horum auctoritatis: cum octauus decimus dies esset. Aut igitur falsum iudicum numerum hac ratione tueamur: aut deesse, LX, censeamus: ut omnino sint, qui a Velleio, & Plutarcho nominantur.

Ibidem:

Si haberetur eorum ratio, qui prouincias obtinent, Cilicia consularis est, cum a uiro consulari Cicerone administraretur: ideoque non in hoc S. C. sed in eo, quod de prouincijs consularibus factum est, nominari debuit. uerum, quia sit praetoria, cum decernat senatus, ut in eam proficiscatur qui praetor, non qui consul fuerit; propterea in hoc S. C. reiecta, sed reliquas prouincias, quas praetorij obtinebant, aggregatur. erat enim potestas senatui, quos uellet, in prouincias mittendi, siue consulares, siue praetorios; & in quas praetorij mittebantur, praetoriae; in quas consulatione functi, consulares prouinciae uocabantur. id ex hoc ipso primum cognoscitur S. C. quo praetorius, non consularis in Ciliciam, cui praegerat hoc anno Cicero consularis, mittitur: deinde confirmatur oratione de prouincijs, potuit tamen tribunus pl. hanc potestatem eripere senatui, & consularem prouinciam, lata rogatione, ab homine consulari ad praetorium transferre. quod obijcit Clodio Tullius, factumque extra ordinem queritur in oratione pro domo. Sed, ut redeam ad Ciliciam, cogitanti mihi, cur praetoria nunc fiat, quae consularis antea fuerat, administrata per annos aliquot a tribus consularibus, Lentulo, Appio, Cicerone, uisum est hoc a Pompeianis astuto consilio factum, ut consularium prouinciarum numerus, una exempta, fieret angustior; eoque certior spes esset adimendi Gallias Caesari: cum duas tantum consulares prouincias lege Sempronia decerni per senatum oporteret. quod orationes pro domo, & de prouincijs, & Caesar lib. i. de bel. ci. docet: Consulares autem, id est a consularibus hoc anno administratae, quatuor essent, Hispaniae, Cilicia, Galliae, Syria: (nam Macedonia, a quo tempore L. Pisoni consulari Q. Ancharius praetorius successit, praetoria fuit) nec in Hispanias mitti quisquam posset, cum eas lege Trebonia consul iterum Pompeius in quinquennium, posteaque tertium consul altera lege in alterum quinquennium, ut ait Dio, uel, ut Plutarchus, in quadriennium accepisset. reliquae tres erant: e quibus duas tantum decerni oportuit lege Sempronia. inuenta ratio est, ut ex tribus una tolleretur; praetoriamque senatus Ciliciam facere conatus est. Sed tribunus pl. Pompeianorum arte cognita, intercesserunt. Post alterum

ritum tamen annum, Lentulo, & Marcello eos. hoc arbitror
senatus consultum, spreto tribunorum pl. intercessione, renoua-
runt, Ciliciamq. praetoriam esse factam: cum apud Caesarem
lib. 1. de bel. ci. mentionem fieri uideam de prouincijs duabus
consularibus, Gallia, & Syria, in sortem coniectis, quatum
Gallia L. Domitio, Syria Scipioni obuenerit. quamquam in eo lo-
co de una tantum Gallia ulteriore intelligendum: nam ceterio-
rem senatus praetoriam fecit. id ex ep. x. 1. ad Tironem lib. xvi.
cognoui, scribente Cicerone, ulteriorem Domitio Galliam,
Considio autem, quem scimus consulem non fuisse, ceterio-
rem obtigisse.

Lib. IX. ep. 21.

Estant regum aetate senatores omnes, siue maiorum, siue mi-
norum gentium, patricij: & qui allegebatur in senatum, sta-
tim patricius erat.

Ibidem:

Patres dicti centum illi, ex quibus senatum Romulus consti-
tuit: qui ingenui fuere. nam reliquos, qui ab initio urbis Ro-
mae cum Romulo fuere, patrem, & auum liberos ciere non po-
tuisse, Liuij uerba lib. x. significant. quod Cincius quoque sen-
sisse uidetur in libro de Comitij, qui non exstat, sed eius haec
apud Festum mentio est: Patricios, Cincius ait in libro de Co-
mitij, eos appellari solitos, qui nunc ingenui uocentur. Et,
quia per annos multos patricijs tantum gentibus curia patuit;
propterea Patres appellat hic Cicero, cum de patricijs loquatur:
licet eius aetate, atque adeo multis ante saeculis, plebeijs etiam
familiarijs senatoria dignitas impertiretur, & ideo patres plebeijs
quoque familiarijs orti dicerentur. respexit igitur ad prisca tempo-
ra, cum aditus in curiam solis patricijs daretur. Suetonius quo-
que in Iulio, Clodium, inquit, a patribus ad plebem transire
conantem, eadem die, horaq. nona traduxit. A patribus, dixit,
pro, a patricijs.

Lib. X. ep. 28.

Antonij foedissimus discessus explanatur Philip. 1. 1. his uer-
bis: Cum de rep. relaturus fuisset, allato nuncio de legione quar-
ta, mente concidit; & fugere festinans, S. C. de supplicatione
per discessionem fecit, cum id factum esset antea numquam.

Quae

Quae uero profectio postea? quod iter paludati? quae uitatio oculorum, lucis, urbis, fori? quam misera fuga, quam foeda, quam turpis? Et Philip. V. Neque sacrificijs sollemnibus factis, neque uotis nuncupatis, non profectus est, sed profugit paludatus. Item Phil. x i i i.

Ibidem :

Senatum uocare poterant dictator, consules, praetor, tribuni pl. interrex, praefectus urbi. Varro apud Gellium.

Lib. XI. ep. i.

Legationes liberae priuatarum rerum causa senatoribus dabantur: tum quod ijs, non permittente senatu, abesse non licebat: tum etiam, ut essent honoratiores apud exteras nationes, addito legationis nomine. ep. i 8. ad Att. lib. 2. & ep. i i. lib. x v. ad eundem, & in orationibus in Rullum, pro Flacco.

Lib. XIII. ep. 5.

Nemo senator esse poterat, nisi c c ∞ millia possideret. Suetonius in Augusto.

EX. COMM. IN. EP. CIC. AD. ATT.
LIB. I. EP. I

SENATORI ab urbe diutius abesse, nisi iure liberæ legationis impetrato, non licebat.

Lib. I. ep. 17.

Senatores, qui curules magistratus gessissent, curru in curiam honoris gratia uehebantur: ceteri pedibus itabāt: unde Pedariorum nomen. Gellius lib. I II. cap. 18.

Ibidem:

In S. C. adscribebantur eorum nomina, qui, dum scriberentur, affuissent, eaq. dicebantur Senatusconsulti auctoritates. in ep. famil. ep. 7. lib. 8. & in prooemio lib. 3 de Oratore.

Lib. I II. ep. 24.

In senatum ire cum telo lex uetabat. Itaq. P. Cornificius in senatu, ut inuidiam Miloni faceret, ferrum dixerat eum habere intra tunicam ad femur alligatum. Peditanus.

Lib. I V. ep. 2.

Iis, qui senatores non erant, ingredi senatum non licebat. & pontificum collegium apparet non fuisse torum ordinis senatorij: cum pontificiam dignitatem, etiam qui senator non esset, consequi posset: ut in oratione de hausp. resp.

Lib. I V. ep. 12.

Cum senatus uocabatur, senatores, qui erant in urbe, ad se iuebantur in senatu; qui non erant, iuberi non poterant. senatoribus autem, qui in urbe erant, in senatum non uenientibus pignora auferebantur. oratione 1. in Antonium.

Lib. V. ep. 2.

Senatus auctoritas est. Cum aliquid senatorū maior pars decreuerat, S. C. scribebatur, nisi tribunus pl. aliquis intercederet. intercedente, S. C. non erat; sed scribebatur tamen, quod senatus eo die statuisset. eaq. Perscripta auctoritas dicebatur.

Lib. XII. ep. 5.

Mos erat, ut senatus Kalendis haberetur. quod indicat locus ille ep. 26. Circiter Kalendas affuturus uidetur. uellem, tardius. & illud ep. 46. lib. 13. Rogat magnopere, ut sim Kalendis in

LLL

senatu.

senatu. Item ep. 6. lib. 16. Maxime dolebat me Kalendis Sextilibus in senatu non fuisse. & ep. 22. lib. 14. alibi. non apud ipsum modo, sed & apud alios.

Lib. XII. ep. 39.

Post xv. Kal. Februarij, senatores plerique Roma discedebant: quod senatus reliquis Ianuarij diebus per legem Pupiam haberi non poterat, ac ne Februario quidem toto, nisi perfectis, aut reiectis legationibus. Ad Appium lib. 3 Famil. In ipsum discessum senatus incidisse credo meas litteras.

Lib. XIV. ep. 9.

S. C. fuerat, ut, quae Caesar egisset, rata manerent, ipso maxime suadente Cicerone. quod & Dio libro x. l. v, & ipse in epist. ad Cassium his uerbis: Vlti resp. suas iniurias est per uos interitu tyranni, nihil amplius: ornamenta uero sua quae recuperauit? an, quod ei mortuo paret, quæ uiuim serre non poterat? cuius aera refigere debebamus, eius etiam chirographa defendimus: at enim ita decreuimus. fecimus id quidem temporibus cedentes, quæ ualent in rep. plurimum: sed immoderate quidam, & ingrate nostra facilitate abutuntur.

EX . COMM . IN . ORAT C I C .

In Orat. pro P. Quinctio:

Senatores cum binis lictoribus liberas legationes obibant .

Ibidem :

Senatorius census erat c c ∞ millia .

Ibidem :

Senatorum filij senatores non erant , nisi a censoribus lecti essent in senatum . ibidem .

Ibidem :

Senatorum tunica lato clauo purpureo erat intexta .

Pro Sex . Roscio Amerino:

Senatoria aetas x x x annorum fuit .

Ibidem :

Senatores soli , cum Cicero Sex . Roscium defendit , iudicabant , lege Sullae .

Ibidem :

Senator esse non poterat , qui abauum suum ciuem Romanū nominare non posset .

Ibidem :

Senatorium ordinem tribui solitum a ueteribus ostendit Suetonius , non ciuium R . pronepotibus , uerum abnepotibus .

Lib . I . act . II . in C . Verrem .

Senatorio censu amisso , nemo eum ordinem retinere poterat : ut nec eques Romanus esse quisquam sine equestri censu .

Lib . II . act . II . in eundem :

Senatori licebat , quamdiu uellet , dicere . Lib . III . de Legib . Nec est umquam longa oratione utendum , nisi aut expectante senatu , quod sit ambitione saepissime , cum , nullo magistratu adiuuante , tolli diem utile est ; aut , &c .

Ibidem :

Docet hic locus , quo aetatis anno Romae senatores legi possent . cum enim Halesini de senatu cooptando leges ab senatu Romano petiuerint : non est dubitandum , quin eae leges imaginem quandam Romani senatus expresferint . itaque cum Pompeio , in Africam contra Domitium proscriptum , & Hiarbam regem proficiscenti , consulare imperium cum exercitu , adhuc

equitū Romāno, datum esset, dicēte L. Philippo in senatu contra nescio quem, obijcientem, non oportere mitti hominem priuatum pro consule, non se illum sua sententia pro consule, sed pro consulibus mittere: laudauit eum Cicero his uerbis in suasioe Maniliae legis: Quid tam praeter consuetudinem, quam homini peradolescenti, cuius a senatorio gradu aetas longe abesset, imperium, atque exercitum dari?

Lib. II. act. II. in eundem:

Proprie splendor equitibus, dignitas senatoribus tribuitur:

Lib. IV. act. II:

Negotiari licebat equitibus Romanis; senatoribus per leges non licebat. unde in Parad. Propter auaritatem pecuniae nullū quaestum turpem putas: cum isti ordini ne honestus quidem esse possit ullus.

Ibidem:

Senatoria tunica a latis purpureis clauis. Latus clauus dicebatur.

Lib. V. act. II:

Senatori nec habere, nec mercari quidquā trans mare licuit:

Ibidem:

Senatus sociorum querellas audit; crimina uero iudicibus committit.

Pro lege Manilia:

Senatoribus negotiari non licebat.

Pro A. Cluentio Habito:

Toga praetexta, sella curulis, fasces, magistratuum, non senatorum, insignia sunt: insignia uero senatorum omnium fuere latus clauus, calcei lunati.

Ibidem:

Senatores dicuntur, quos censor in senatum legit:

I. in Catilinam:

Senatus in Capitolio, in templo Iouis Statoris habebatur: de quo sic infra: Magna dijs immortalibus habenda grātia est, atque huic ipsi Ioui Statori, antiquissimo custodi huius urbis:

Pro domo sua:

In Capitolio senatus habebatur.

Pro P. Sextio:

Senatum

Senatum diuersis nominibus appellat, publicum consiliū, summum ordinem, amplissimum ordinem, principem ordinem.

Ibidem :

A senatu, non a populo, reges appellabantur. primum igitur in eo peccat Clodius, quod reges per populum, non per senatum appellat : deinde quod eos appellat, qui id numquam, non modo a populo, sed ne a senatu quidem postularint.

Ibidem :

Pecunia, & legationes S. C. dabantur, prouinciae uero primum S. C. deinde lege Curiata : nisi siquis, cum proferri legē Curiatam non liceret, eo imperio, quod senatus lege Cornelia dabat, contentus, suo sumptu in prouinciam uellet ire. quod paucissimi fecerunt.

Ibidem :

Senatus auctoritas dicitur ea, quae ne senatus consultum esset, tribunorum pl. intercessione factum erat. de quo diximus in libro de Senatu. hic senatus auctoritas est summa uoluntas : cum senatus consultum de Ciceronis reditu factum cunctus senatus magnopere uellet.

Ibidem :

Non omnium ordinum hominibus in senatum aditus est, sed ijs tantum, qui neque libertini sint, & 1000 millia possideant : municipibus autem, & rusticis, & negotia gerentibus, de quibus proxime loquitur, patere curiam non dicit : quia municipales in municipijs uiuunt, suisq. legibus utuntur ; rustici senatorium censum non habent : negotia gerentes, quia quaestum aperte curant, non ualde honorati.

Ibidem :

Non a populo, sed a censoribus, senatores lecti sunt. a populo autem deligebantur consule nominante.

Pro M. Coelio :

Multi senatores ex municipijs erant.

Pro C. Rabirio Postumo :

Ordo senatorius summus erat ciuitatis.

Pro Deiotaro :

S. C. numquam, nisi extremis rei p. temporibus, decerni solebat. de quo queritur Caesar lib. 1. bell. ci. Decurritur, inquit, ad illud

Iud extremum atque ultimū S.C. quo, nisi paene in ipso urbis incendio, atque desperatione omnium salutis, latronum audacia, numquam ante discessum est; Dent operam consules, praetores, tribuni pl. quique proconsules sunt ad urbem, nequid resp. detrimenti capiat. Idem in ep. ad Tironem: Postea quam senatus consulis praetoribus, tribunis pl. & nobis, qui proconsules sumus, negotium dederat, ut curaremus, nequid resp. detrimenti caperet: numquam maiore in periculo ciuitas fuit: numquam improbi ciues habuerunt paratiorem ducem.

Philippica I:

Sollemnes, & legitimi senatus habendi dies fuere, Kal. nonae, idus. quod quidem in antiquorum scriptis obseruauerim. sed, interfecto idibus Mart. Caesare, senatum eo die in posterum haberi non licuit. Suetonius, & Dio.

Ibidem:

Senatoribus, qui in senatum uocati non uenissent, pignora auferri solebant. infra: Quid est ultra pignus, aut multam?

Philipp. II I:

S. C. si uespertina, nō praeclara, sed turpia, & irrita. nō enim post horam decimā referri ulla de re licuit. auctor Seneca lib. 1. de tranquillitate uitae, c. 14. Et S. C. uel ante ortum solis, uel post occasum factum, irrita fuisse, docet.

Ibidem:

Patebant ualuae templi, in quo senatus habebatur.

Philipp. V:

Numquā senatus hoc, Ne quid resp. detrimenti accipiat, nisi difficillimis reip. tēporibus decernere solitus est: & cum decernebat, summum imperium cōsulis dabat: neque decretum hoc umquam uideo, quin statim ad arma, ut in praesenti reip. discrimine, uentū sit. Decretum Opimio consule: quamprimū C. Gracchus tribunus pl. est interfectus. Decretum Cicerone consule: comprehēsi illico, & in carcere necati qui contra patriam cū Catilina coniurauerant. quā re exponenda uim eius S.C. Sallustius ostendit his uerbis: Cicero rem ad senatum refert. itaque, quod plei umque in atroci negotio solet, senatus decreuit, ut darēt operam consules, ne quid resp. detrimenti caperet. Ea potestas per senatum more Romano magistrātui maxima permittitur, exercitum

tum parare, bellū gerere, coercere omnibus modis socios , atque ciues, domi militiaeq. imperium, atque iudicium summum habere. aliter sine populi iussu nulli earum rerum consuli ius est. Decretum idem est L. Létulo, C. Marcello cos. anno primo belli ciuilis Pompeiani : quod queritur Caesar lib. 1. bel. ci. Decurritur , inquit, ad illud extremum, atque ultimum S. C. quo, nisi paene in ipso urbis incendio, atque desperatione omnium salutis, latronum audacia, numquam antea descensum est; Dent operam consules, praetores, tribuni pl. quiq. procos. sunt ad urbem, ne quid resp. detrimenti capiat.

PRIMI sententias in senatu a consule rogabantur consules designati: si modo post consularia comitia senatus haberetur: sin ante, rogabat consul arbitratu suo, non quem uellet ex omni senatorum frequentia, sed quem uellet e numero consularium. & antiquae consuetudini dabatur, ut, quem ordinem in interrogandi sententias consul kalendis Ianuarijs instituisset, cum toto anno conseruaret. quo ordine, Caesar, neglecto, primum Pompeium post affinitatem consul rogare sententiam coepit, cū antea Crassum solitus esset. Quoniam autem, cum designati cōsules fuissent, ij sententiam primi rogabantur: uenit in mentem, quaeri posse, uter ex ipsis designatis prior rogaretur. nec difficile est quaerenti respondere. nā me quoq. olim ex ipsa re in eandē dubitationem adductum, & aliquandiu haerentem, obseruatio uetusti moris expediuit. Sciendum igitur, siue patricius & plebeius, siue duo plebeij designati consules essent; qui priore loco declaratus esset consul, cum in magistratu priorem quoq. sententiam rogasse. ideoq. rogauit in re Catilinaria non C. Antonius, sed M. Cicero, quia consul priore loco declaratus: nam genere pares erant, uterq. plebeius. & lib. 1. ep. ad Att. rogat sententiā M. Pupius Piso, consul, ex familia plebeia; M. Valerius Messalla, & si patricius, tamen nō rogat. plebeius igitur antepositur patricio. cur? quia priore loco declaratus consul. Vter in magistratu prior rogaret, ostendi. quo conijcitur, & uter rogaretur, cum designati essent. Ex nostro commētario in ep. ad Att.

Legitimi habēdo senatui dies erāt, kalendae, nonae, idus. reliquis diebus, modo comitiales nō essent, haberi quidē senatus poterat, sed certus neq. lege, neq. more statutus erat dies. positum id erat in uoluntate magistratuū. Ex nostro cōmentario ad Q. Fr.

Animaduersione dignum est, quod legēdo obseruauimus, qui ex equestri ordine, senatoriae dignitatis ad gradum ascendissent, eos inter senatores quidem esse censos, ut, si quid ordine senatorio minus dignum admisissent, senatu mouerētur; uerū eosdem, cum deinde equitum centuriae recognoscerentur, inter equites, quandoquidem ipsi quoq. equum publicum haberent, citatos esse, ut si flagitium ullum, quod in equite Rom. dedecet, fecissent, equum publicum amitterent. patet hoc apud Liuium duorū cenforū exēplo, Neronis, & Salinatoris: quorum alter alteri,

tum census equitum ageretur, equum ademit: quòs tamen ante, cum senatorum census ageretur, in recitandis senatorum nominibus esse lectos, dubitari non potest: Atq. ego huius generis ciues, minime crediderim, sua manu, ut ceteros equestris ordinis, equum per forum traduxisse. proprius enim eorum census nò in equestri, sed in senatorio erat ordine; nec equestris ordinis; sed senatorij dicebantur: nec ideo, quod equestris essent ordinis, quem adepti senatorium amiserant, sed quia equum publicum haberent, inter equites citabantur, qui uero in senatum; etsi nondum a censoribus lecti, iure tamen magistratus, quem aut gessissent, aditum haberent, eos uideo, si equites essent, equum publicum inter ceteros equestris ordinis ciues ante censores per forum traduxisse, nec inter senatores, cum tamen irent in senatum, esse lectos: quod de Pompeio, qui postea cognomentum Magni est adeptus, a Plutarcho traditum obseruauimus. is enim eques adhuc nondum in senatum lectus, consul ob uirtutem ac singularia in reip. merita ante legitimam aetatem creatus (soluebantur enim legibus boni uiri) equum publicum ipse ad censores adduxit. praeclarumq. fuit populo Rom. spectaculum, consulem sua manu equum publicum ducetem intuenti. Atq. haec quae diximus de ciuib. Romanis & ex equestri ordine & ex plebe in senatum lectis, ita tradimus, ut ad reip. tempora spectemus. nani regum aetate solis patricijs curia patuit: cum tamen, quod Dionysius Halicarnassensis docet, non omnes patricij senatores essent, sed alij senatores, equites, alij de plebe. ut uere diceret, senator est, ergo patricius; non contra, patricius est, ergo senator. & quamquam ex familijs tum patricijs, tum plebeijs senatus constaret, ueteres tamen ita locutos animaduerti, ut de uniuerso plane senatu nobilitatis nomen usurparent: quia scilicet summus ordo senatus esset, eumq. adepti praeter ceteros nobiles esse uiderentur: quandoquidem ob uirtutem, quae nos sola nobiles, sola patricios, sola reges uere facit, dignitas illa mandaretur. Ex nostris obseruationibus.

Ex Plutarcho in Pompeio :
LIBERTINOS homines e senatu Fabius Rullus amouit,
 qui ex eo Maximi cognomen accepit.

Ex Velleio, Lib. I.
 Vide colonias iussu senatus esse ductas. & ibidem de milita-
 ribus colonijs.

Ex Eodem, Lib. II.
 C. Marius, vi consul, Glauciam, & Saturninum in Hostilia
 curia morte multauit.

Ex Valerio Maximo, Lib. II.
 Aditus in curiam ijs dabatur, quos in ordinem senatorum
 censores elegissent. reliqui, etiam si honores gessissent, ex-
 cludebantur.

Ex Eodem, eodem lib.
 Ante senatus e senaculo citatus in curiam ueniebat, non edi-
 cto iussus, ut postea seruatum est. Senaculus autem locus fuit,
 quo primo senatus haberi solitus est.

Ex Sallustio, Catilina :
 Maximam potestatem senatus sine populo magistratui permit-
 tit, cum ita decernit, Dent operam consules, nequid resp. de-
 trimenti capiat : quo S. C. licebat ijs exercitum parare, bellum
 gerere, coercere omnibus modis socios, atque ciues. aliter sine
 populi iussu earum rerum ius consuli nullus est.

Ex Eodem :
 D. Iunius Silanus primus sententiam rogatus, quod consul de-
 signatus erat.

Ex Appiano Alexandrino, Lib. II.
 Senatum habituris mos erat, antequam ingrederentur, sa-
 cra facere.

Ex Polybio, Lib. VI.
 Senatus aerarij dominus est, atque administrator. nam & re-
 ditus omnes in eius potestate sunt; & eiusdem arbitratu impen-
 sae fiunt. Quaestores enim sine senatus auctoritate, praeter ea,
 quae consules iusserint, ne minimum quidem, cum opus fuerit,
 in rem ullam sumptum facere possunt. grauissimas autem illi,
 ac maximae impensae, quam censores in quinquennales lustris
 apparatus faciunt, senatus praestit : ab eoque auctoritas illa, & fa-

cultas his permittitur. iam uero de maledicijs per Italiā commissis, de quibus iudicium publice fieri debet, de legationibus mittendis, foedere faciendo, rebus repetendis, bello indicendo, senatus cognitio est: atque haec minime sunt ei cum populo communia.

Ex Eodem, Ibidem:

Sine S. C. neque frumentum, neque uestimenta, nec obsonia legionibus administrari possunt.

Ex Eodem, Ibidem:

Postquam ijs, qui prouincias obtinent, annum tempus praeterierit, senatus potestatem habet aut successores mittendi, aut imperium prorogandi. atque etiam triumphos neque ducere; neque, uti decet, apparare cuiquam licet, nisi senatus assensus fuerit, & in sumptum, quod opus sit, erogauerit.

Ex Eodem, Ibidem:

Siquis ex prouincia decedere uelit, populi assensu opus est: nam, ut iam dictum est, quidquid decidendum, componendumue est, id per populum ratum, irritumue fieri debet: & omnes, qui cum imperio fuerint, cum id deponunt, populo rerum gestarum rationem reddere oportet. in maximis autem quaestionibus eorum maleficiorum, quae contra temp. commissa capite plectuntur, nihil senatus exsequi potest, nisi prius eius auctoritatem populus approbauerit.

Ex Eodem, Ibidem:

Si quis ex tribunis pl. intercesserit, nedum senatus nihil eorum, quae decreuit, perficere, sed ne sedere quidem, aut omnino in curiam uenire, potest.

Ex Eodem, Ibidem:

Senatus uestigalibus praest; idemq. potestatem habet diem publicanis proferendi; si quam calamitatem acceperint, eos releuandi, aut etiam locationem inducendi.

Digest. Lib. I. tit. II. de orig. iuris.

Pomponius Lib. I. singulari Enchiridij:

Eodem paene tempore tria haec iura nata sunt, leges x i tabularum. ex his fluere coepit ius ciuile. ex iisdem legis actiones compositae sunt. omnium tamen harum, & interpretandi scientia, & actiones apud collegium Pontificum erant: (Cic.)

de

de Orat. & II. de Leg. (ex quibus cōstituebatur, quis quōque anno praeceſſet priuatis. & fere populus annis prope C. hac cōſuetudine uſus eſt. Poſtea, cum App. Claudius propoſuiſſet, & ad formam redegiſſet has aſtiones, Cn. Flauius, ſcriba eius, libertini filius, ſubreptum librum populo tradidit: & adeo gratum fuit id munus populo, ut tribunus plebis fieret, & ſenator, & aedilis cur. hic liber, qui aſtiones continet, appellatur Ius ciuile Flauianum; ſicut ille, Ius ciuile Papinianū. nā nec Cn. Flauius (Valer. lib. 1. cap. 1. Gell. lib. v. c. 9. Cic. pro Mur. Plin. lib. xxxi. cap. 1.) de ſuo quidquam adiecit libro. Deinde, cū eſſet in ciuitate lex xxi tabularum, & ius ciuile, eſſent & legiſ aſtiones: euenit, ut plebs in diſcordiam cum patribus perueniret, & ſecederet, ſibiq. iura conſtitueret, quae iura Plebiſcita uocantur. mox, cum reuocata eſt plebs, quia multae diſcordiae naſcebantur de his plebiſcitis, pro legibus placuit & ea obſeruari, lege Hortenſia: (Gell. l. 1. c. 27.) & ita factum eſt, ut inter plebiſcita, & legem, ſpecies conſtituendi intereſſet, potestas autem eadem eſſet.

Digeſt. Lib. I. tit. 9. de ſenatoribus. Marcellus lib. 3. Dig. ¹ Caſſius Longinus non putat ei permittendum, qui propter turpitudinem ſenatu motus, nec reſtitutus eſt, iudicare, uel teſtimonium dicere: quia lex Iulia repetundarum hoc fieri uetat.

² Ibidem. Modestiſtus Lib. VI. Regularum:

Senatorem, remotum ſenatu, capite non minui, ſed Romae morari, D. Seuerus, & Antoninus permiſerunt.

³ Ibidem. Vlpianus Lib. II. de cenſibus:

⁴ Senatores accipiendum eſt eos, qui a patricijs, & conſulibus uſque ad omnes illuſtres uiros deſcendunt: quia & hi ſoli in ſenatu ſententiam dicere poſſunt.

⁵ Digeſt. Lib. XXII. tit. 2. de ritu nuptiarum.

⁶ Celsus Lib. XXX. Digeſtorum:

⁷ Lege Papia cauetur, omnibus ingenuis, praeter ſenatores, eorumq. liberos, libertinam uxorem habere licere.

⁸ Ibidem. Vlpianus lib. III. ad L. Iuliam, & Papiam:

Si quis, in ſenatorio ordine agens, libertinam habuerit uxorem, quamuis interim uxor non ſit, attamen in ea condicione eſt, ut, ſi amiſerit dignitatem, uxor eſſe incipiat.

Ibidem.

Ibidem . Paullus lib. I. ad L. Iuliam & Papiam :

Lege Iulia ita cauetur: Qui senator est, qui ue filius, neposue ex filio, proneposue ex filio nato, cuius eorum est, erit, ne quis eorum sponsam, uxoremue sciens dolo malo habeto libertinam, aut eam, quae ipsa, cuiusue pater, materue artem ludicram facit, fecerit; neue senatoris filia, neptisue ex filio, proneptisue ex filio nato, nata; libertino, ei ue, qui ipse, cuiusue pater, mater ue artem ludicram facit, fecerit; sponsa, nuptaue sciens dolo malo esto; neue quis eorum dolo malo sciens sponsam uxoremue eam habeto.

Digest. Lib. X L I I X. tit. 7. ad L. Iul. de ui priuata :

Martianus Lib. X I V. Institutionum :

De ui priuata damnati pars tertia bonorum ex lege Iulia publicatur : & cautum est, ne senator sit, aut decurio, aut ullum honorem capiat, ne ue in eum ordinem sedeat, neue iudex sit; &c.

Digest. Lib. L. Scaeuola :

Senatores nauem habere, ex lege Iulia non licet.

Ex Dione lib. X L I I I.

Caesar adscripsit complures in senatum, nullo in discrimine ponens, siue quis miles esset, siue libertinus, adeo ut summa senatorum c. ∞. fuerit.

Lib. X L I I X.

In senatum etiam adscripti permulti non modo e socijs, militibus ue, & libertinis, sed serui etiam.

Eodem libro :

Edito cautum est, ne quis senator dimicaret ludis gladiatorijs, ne ue quis seruus lictor esset, ac ne mortui intra duo millia passuum ab urbe cremarentur.

Lib. L I I.

Omnes senatores ex aequo de plerisq. rebus sententiam ferre : sed, ubi quis senator reus agitur, non omnes, nisi reus, aut senator nondum sit factus, aut quaestorius adhuc sit. Est enim a ratione alienum, eum, qui nondum tribunus plebis, aut aedilis, de eo, qui hos magistratus obierit, suffragium dicere, aut hos de praetorijs, uel rursus hos de consularibus.

Eodem libro :

Edixit Augustus, ne quis senator iniussu suo, permissuq. extra Italiam

Italiam abiret, idq. etiam hodie obseruatur, cum nulli senatori, alio quam in Siciliam, Galliamq. Narbonensem liceat peregre proficisci: eo autem propter propinquitatem, ac quia pacatae sunt regiones, armisq. uacant, etiam sine uenia impetrata licet quoties uelint senatoribus proficisci, ijs, qui aliquam ibi locorum habent possessionem.

Lib. L I V.

Senatorum delectū instituit, quorū ut magnus ei esse numerus uidebatur: ita plerique nullius erant eius existimatione pretij, quippe qui non malitiosis modo, sed adulatoribus etiam apertis insensus esset. Et, quoniam neque ultro quisquam (quod antea factum fuerat) dignitate senatoria cedebat: neque ipse solus omnem culpam, si qui ea essent deiecti, sustinere uolebat: triginta uiros optimos (hos enim se delecturum iure iurando affirmarat) ex omnibus elegit, eos iuramento eodem adactos iussit in tabellas quinque uirorum nomina, conscribere, ita tamen, ut ne ij cognatos suos inter hos referrent: deinde ex hoc quinario unum sorte delegit, qui senator esset: post alios quinque eadem ratione, iterumq. alios conscribi, ac deligi curauit, donec numerus, triginta senatorum hoc modo conficeretur: qui uero peregre aberant, in eorum locum alij sorte suffecti sunt. Hoc primum aliquot ita diebus actum est. Post, cum mala fide quaedam acta essent, non amplius quaestoribus tabulas credidit, neque sorti quinariis istas classes commisit: sed ipse reliquos, qui ad explendam senatorum summam deessent, elegit, donec numerus sexcentorum senatorum compleretur. statuerat quidem trecentos tantum secundum antiquam consuetudinem constituere, abunde contentum esse debere se censens, si tot dignos senatoria maiestate reperisset: sed omnibus hoc aegre ferentibus (futurū enim erat hac ratione, uti plures senatu mouerētur, quā in eo remanerent, maiorq. iccirco apud unūquēq. metus amittēdae dignitatis, quā spes eius retinēdae erat) p.c. senatores coellgit

Eodem libro:

Absente adhuc ab urbe Augusto, senatusconsultum fuerat factum, ut x x. uiri (magistratus hoc nomen est) ex equitibus constituerentur, quorum deinde nullus in senatum est allectus, nisi quem etiā alium magistratum, cuius ratione senator posset fieri,

ri, gessisset. Porro hi uiginti uiri in locum uiginti & sex uirorum successerunt, eorum tres ad capitalia iudicia sunt ordinati, alij tres cudendo nomismati praesunt, quattuor uias urbanas curant, decem iudicijs, quae ad centumuiros sorte deferuntur, praeficiuntur: duo enim ij, qui uias extra urbem curabant, & quattuor in Campaniam mittebantur, tunc abrogati erant.

Eodem libro:

Augustus senatum legit: & cum uideret non semper frequentes conuenire senatores, S. C. etiam a paucioribus, quam c. d. senatoribus ut fieri possent, statuit, cum ante ea hunc numerum, ut rata essent, requirerent.

Lib. L V.

Si quando casu fieret, ut non tot, quot opus erat, conueniret, (nam praeterquam quod imperatore praesente numerus senatorum, qui adessent, accurate inhibebatur, idem hoc etiam seime omnibus alijs etiam, quibus senatus habebatur diebus, fiebat) consilium quidem ij capiebant, & quod statuisent, id praescribatur: non tamen uim Senatusconsulti obtinebat, sed Auctoritas senatus, dicebatur, quae uidelicet ostenderet, quae fuisset sententia eorum, qui consilio interfuerant senatorum. Idemq. hoc etiam tum obseruatum est, cum aut loco, aut tempore alio, aut nullo legitimo edicto uocati festinato coisissent, aut tribuni aliqui plebis intercessissent. nam hic quoque cum senatus consultum fieri nequirer, tamen sententiam senatus nolebat esse occultam, quae deinde more Romano rata foret, ac nomen senatusconsulti acciperet. Idq. ab antiquis multo tempore studiosissime retentum, nostro tempore fere exoleuit.

Eodem libro:

Praetoribus, cum indigne ferrent, se, cum honore tamen tribunos plebis anteirent, in senatu sententiam dicendius non habere, Augustus id iuris concessit, quod tamen tempus eis postmodo abstulit.

Lib. L I X.

Tunc etiam primum senatoribus, ne nudis asseribus infiderent, puluinaria subdita.

Eodem libro:

Tiberius quibusdam eorum, qui in ordinem equestrem allegerat,

gerat, usum uestis senatoriae, antequam magistratum ullum gessissent, quo in senatum aditus paratur, concessit, ut spem senatoriae dignitatis haberent adipiscendae. antea id solis patricijs permissum.

Dio scribit, ius secundae relationis Augusto concessum a senatu. Ex quo patet, non licuisse ei, qui semel ad senatum retulisset, iterum eadē de re eodē die referre. Hinc illud, quod saepe animadvertimus, concessum imperatori ius tertiae uel quartae relationis.

Vide de consule, priore creato, bellum indicente: Ergo & is prior senatum uocabat, eiusq. potestatis primus mensis, & fasces erant. Seruius ad illud Virg. lib. VII.

-Referat stridentia limina consul:

Ipse uocat pugnas.

Regnante Romulo, senatus in curiam Calabram a rege sacriculo uocabatur: ut, quoniam adhuc fasti non erant, ludorum, & sacrificiorum praenoscerent dies. Seruius ad illud lib. i & ix. Romuleoq. recens horrebat regia culmo.

Ex Macrobio Saturn. Lib. I. cap. 16.

Mos antea senatoribus fuit, in curiam cum praetextatis filijs introire: qui S. C. sublatus est: concessumq. uni Papirio puero, qui matrem, cupide rogantem de re in senatu acta, lepido commento fecellit: eiq. & Praetextati cognomentum, eiusdem senatus decreto, inditum, ob tacendi, loquendiq. in praetextata aetate prudentiam.

Ex A. Gellio, Lib. III. cap. 18.

Senatores Pedarij dicebantur, qui, magistratu curuli nondum capto, pedibus itabant in curiam. nam, qui curulem magistratum gesserant, curru solitos honoris gratia in curiam uehi, C. Bassus in Commentarijs suis scriptum reliquit: cum in eo curru sella esset, supra quam considerent, quae ob eam causam curulis appellabatur. Senatores autem erant, qui a censore in senatum lecti erant: cum senatores multi non essent curulibus magistratibus functi: qui tamen ob eos honores sententiae dicendae ius habebant: sententiam tamen hi, scripti in postremis, non rogabantur, sed, quas principes dixerant, in eas descendeant. itaque in edicto, quo senatores in curiam a consulibus uocabantur, hoc erat: Senatores, quibusq. in senatu sententiam

LLLLL

dicere

dicere licet . pedibus autem senatores omnes sententiam ferebant , cum S. C. per disseffionem fiebat .

Lib. IV. cap. 10.

Ordo rogandi sententias in senatu varius fuit . alias primus rogabatur , quia censor princeps in senatū lectus fuerat . alias , qui designati consules erant . quidam e consulibus , studio , aut necessitudine aliqua adducti ; quem ijs uisum erat , honoris gratia extra ordinem sententiam primum rogabant . obseruatum tamen est , cum extra ordinem fieret , ne quis quemquam ex alio , quam ex consulari loco sententiam primum rogaret . Et senatori ius erat , ut , sententiam rogatus , diceret ante , quidquid uellet , alius rei , & quoad uellet , quo factum est , ut multi senatores rem , qua de ageretur , perfici nolentes , diem dicendo eximierent .

Lib. XIV. cap. 7.

Vatro in libro de Quæstis per epistolam , in epistola ad Oppianum , scribit , qui fuerint , per quos more maiorum senatus haberi deberet , eosq. nominat dictatorem , consules , praetores , tribunos pl. interregem , praefectum urbi , neque alij præter hos ius fuisse dixit facere S. C. quotiesq. usu uenisset , ut omnes isti magistratus eodem tempore Romae essent , qui eorum prior alijs esset , ei potissimum senatus consulendi ius fuisse . Addit deinde , extraordinario iure tribunos quoque militares , qui pro consules fuissent , item decemuiros , quibus imperium consulare tum esset ; item triumuiros reip. reuoluituendae causæ creatos , ius consulendi senatum habuisse . Postea scripsit de intercessionibus , dixitq. intercedendi , ne S. C. fieret , ius fuisse ijs solis , qui eadem potestate , qua ij , qui S. C. facere uellent , maiore uel essent . Tum de locis , in quibus S. C. fieri iure posset , docuit , confirmauitq. nisi in loco per augures constituto , quod templū appellatur , S. C. factum esset , iustum id non fuisse , propterea & in curia Hostilia , & in Pompeia , & post in Iulia , cum profana ea loca fuissent , templa esse per augures constituta , ut in ijs S. C. more maiorum iusta fieri possent . inter quae id quoque scriptum reliquit , non omnes aedes sacras templa esse , ac ne eodem quidem Vestae templum esse . Post haec , deinceps dicit , S. C. ante exortum , aut post occasum solem factum , ratum non fuisse :

fuisse: opus etiam censorium fecisse existimatos, per quos eo tempore S. C. factum esset. Docet deinde inibi multa, quibus diebus haberi senatum ius non sit: immolareq. hostiam prius, auspicariq. debere, qui senatum habiturus esset. De rebus quoque diuinis prius, quam humanis, ad senatum referendum esse. Tum porro referri oportere, aut infinite de rep. aut de singulis rebus finite: S. que C. fieri duobus modis, aut per discessionem, si consentiretur, aut, si res dubia esset, per singulorum sententias exquisitas: singulos autem debere consuli gradatim, incipiq. a consulari gradu: ex quo gradu semper quidem antea primum rogari solitum, qui princeps in senatum lectus esset. tum autem, cum haec scriberet, nouum morem institutum refert per ambitionem, gratiamque, ut is primus rogaretur, quem rogare uellet, qui haberet senatum, dum is tamen e gradu consulari esset. Praeter haec de pignore quoque capiendo disserit, deq. multa dicenda senatori, qui, cum in senatum uenire deberet, non adesset. Ateius autem Capito Tuberone[m] dicere scribit, nullum S. C. fieri posse, non discessione facta, quia in omnibus S. C. etiam in ijs, quae per relationem fierent, discessio esset necessaria. idq. ipse Capito uerum esse affirmat. quod Varonis sententiae uidetur repugnare.

Ex Epitome Liuij, Lib. L X.

C. Gracchus tribunus pl. perniciosas aliquas leges tulit, inter quas frumentariam, ut semisse, & triente frumentum plebi daretur; alteram agrariam, quam frater eius tulerat; tertiam, quae equestrem ordinem cum senatu consentientem corrumperat: (trecenti senatores erant, sexcenti equites) ut trecentis senatoribus admiscerentur, idest, ut equester ordo bis tantum uirum in senatu haberet: & continuato in alterum annu[m] tribunatu. &c.

Lib. L X V I I.

Marius, triumpho de Iugurtha peracto, triumphali ueste in senatum uenit: quod nemo ante eum fecerat.

Ire in alia omnia, & Discedere, & Transire, pro dissentire, ueteres dicebant. De quo Festus sic: Qui hoc censetis, illuc transite; qui alia omnia, in hanc partem. His uerbis praedit, ominis uidelicet causa, ne dicat, Qui non censetis. Sic locutus Coelius lib. I X. Fam. Cum prima M. Marcelli sententia pronunciata

LLLLL 2 esset,

esset, qui agendum cum trib. pl. censebat: frequens senatus in alia omnia ijt. Et lib. x. Cum gratia effecisset, ut sua sententia prima pronunciaretur: frequens eum senatus reliquit, & in alia omnia discessit. Et lib. 1. ad Q. fr. Ibat in eam sententiam. Hirtius autem lib. 1. x. de bello Gall. Discessionem faciente Marcello, senatus frequens in alia omnia transijt.

1880
The following is a list of the names of the persons who have been
admitted to the membership of the Society since the last meeting.
The names are given in alphabetical order of their surnames.
The names of the persons who have been admitted to the membership
of the Society since the last meeting are given in alphabetical order
of their surnames.

THE
HISTORY OF THE
CITY OF NEW-YORK
FROM 1609 TO 1812

BY
J. M. SMITH
OF THE
NEW-YORK HISTORICAL SOCIETY
AND
OF THE NEW-YORK PUBLIC LIBRARY

V E T V S
KALENDARIVM.ROMANVM
E . MARMORE . DESCRIPTVM

In Aedibus Maffaeiorum

Ad Agrippinam

In tabula marmorea , superne fracta

1877

RAJES DAVIM HONNATI

1877

1877

1877

1877

1877

A.K.IAN. F

BF

CC

DC

ENON. F

FF

GC

HC

AAGON

BEN

CCAR. NP

DC

EEID. NP

FEN

DIÉS

VITPOS.

EX.S.C.

G CAR

HC

AC

BC

CC

DC

EC

FC

GC

HC

AC

BC

CC

DC

EF

FN

GC

XXXI

H. K.FEB. N

AN

BN

CN

DNON

EN

FN

GN

HN

AN

BN

CN

DEID. NP

EN

FLVPER. NP

GEN

HQVIR. NP

AC

BC

CC

DFERAL. F

EC

FTER. NP

GREGIF. N

HC

AEN

BEQ. NP

CC

XXIIX

D. K MAR. NP.

E F

F C

G C

H C

A NP HOC. DIE

CAESAR

PONTIF. MAXIM.

FACT. EST

B NON. F

C F

D C

E C

F C

G C

H EN

A EQ. NP

B EID. NP

C F

D LIB. NP

E C

F QVIN. N

G C

H C

A N

B TVBIL. NP

C Q. REX. C. F

D C

E C

E NP HOC. DIE

CAESAR

ALEXAND.

RECEPIT

G C

H C

A C

B C

XXXI

C. K. MAR. NP.

D C

E C

F C LVDI

MATRI. MAG.

G NON. LVD

H NPLVDI

A N LVDI

B N LVDI

C N LVDI

D N LVD. IN. CIRC.

E N

F N LVDI

CERERI

G EID. NP

LVDI

H N LVDI

A FORD. NP. LVD

B N LVDI

C N LVDI

D N LVDI

F CER. N. LVD

IN. CIRC.

F N

G PAR. NP

H N

A VIN. NP

B C

C ROB. NP

D F

E C

F NP LVD. FLOR.

G C LVDI

H C LVDI

XXX

A. K. MAI. N
B F COMP
C C
D C
E C
F C
G NON N
H F
A LEM. N
B C
C LEM. N
D N PLVD. MART.
IN. CIRC.
E LEM. N
F C
G EID. NP
H F
A C
B C
C C
D C
E AGON. NP
F N
G TVB. NP
H Q. REX. C. F
A C
B C
C C
D C
E C
F C
G C
XXXI

H K. IVN. N
A F MART. CAR. MONET
B C
C C
D NON
E N
F N
G N MENTI
IN. CAPIT
H VEST. NF. PR.
A N
B MATR. N
C N
D EID. N
E N
F Q. ST. DF
G C
H C
A C
B C
C C
D C
E C
F C
G C
H C
A C
B C
C C
D F
E C
XXX

F. K. IVL N
 G N
 H N
 A NP
 B. POPLIF. NP
 CN LVDI
 APOLLIN
 D NON. N
 LVDI
 E N LVDI
 F N LVDI
 G C LVDI
 H C LVDI
 A NP LVDI
 B C LVD. IN. CIR.
 C C MERK.
 D EID. NP
 MERK.
 E F MERK.
 F C MERK.
 G C MERK.
 H LVCAR. NP
 MERK.
 A C LVD. VICT. CAESAR.
 B LVCAR. LVD.
 C C LVDI
 D NEPT. LVDI
 E N LVDI
 F FVRR. NP
 LVDI
 G C LVDI
 H C IN. CIRC.
 A C IN. CIRC.
 B C IN. CIRC.
 C C IN. CIRC.
 D C
 XXXL

E K. AVG. N
 F C FER. HOC. DIE
 C. CAESAR. HISP. VICIT
 G C
 H C
 A NON. F
 B F
 C C
 D C
 E NP HOC. DIE
 CAESAR
 HISPALIN. VIC.
 F C
 G C
 H C
 A EID. NP
 B F
 C C
 D C
 E PORT. NP
 F C
 G VIN. F. P.
 H C
 A CONS. NP
 B EN
 C VOLC. NP
 D C
 E OPIC NP
 F C
 G VOLT. NP
 H NP H. D. ARA
 VICTORIAE
 IN. CVRIA
 DEDIC. EST
 A F
 B F
 C C
 XXXL

D. K. SEPT. N
 HOC. DIE
 FER. NEP.
 EN
 F NP
 GCLVDI. ROMANI
 H NON. F. LVD
 AFLVDI
 B CLVDI
 C CLVDI
 D CLVDI
 E CLVDI
 F CLVDI
 G NLVDI
 H EID. NP
 A F. F. EQVOR. PROB.
 B LVD. ROM. IN
 CIRC.
 C C IN. CIRC.
 D C IN. CIRC.
 E C IN. CIRC.
 F C IN. CIRC.
 G C MERK.
 H C MERK.
 A C MERK.
 B NP MER. H. D.
 AVGVSTI. NATA
 LIS. LVD. CIRC.
 C C
 D C
 E C
 F C
 G C
 H F
 A C
 XXX

B K. OCT. N
 C F
 D C
 E C
 F C
 G C
 H NON. F
 A F
 B C
 C C
 D MEDI^{Tr.}
 E AVGVST. NP
 F FONT. NP
 G EN
 H EID. NP
 A F
 B C
 C C
 D ARM. NP
 E C
 F C
 G C
 H C
 A C
 B C
 C C
 D C LVD VICT.
 E C LVDI
 F C LVDI
 G C LVDI
 H C LVDI
 XXXI

A. K. NOVEM. N T D

B

C

D

E NON. F

F FLVDI

G CLVDI

H CLVDI

A CLVDI

B CLVDI

C CLVDI

D CLVDI

E EID. NP EPVL.

INDICT.

F FEQVOR. PROB

G CLVD. PLEB. IN. CIRC.

H C IN. CIRC.

A C IN. CIRC.

B C MERK.

C C MERK.

D C MERK.

E C

F C

G C

H C

A C

B C

C C

D C

E F

F C

XXX

G. K. DEC. N

H

A

B

C NON. F

D

E C

F C

G C

H C

A AGON. NP

B EN

C EID. NP

D F

E CONS. NP

F C

G SAT.

FERIAE

SATVRN.

H C

A OPAL. NP

B C

C DIV. NP

D C

E LAR. NP

F C

G C

H C

A C

B C

C F

D F

E C

XXXI

DE . VETERVM
DIERVM . RATIONE

S I DVO dierum in genera distribui Annum oporteat, multifariam recte diuidetur, ut sic; Annus constat ex Diebus uel Fastis, uel Nefastis: aut sic; ex Diebus uel Fastis, uel Profestis: aut sic; ex Diebus uel Senatorijs, uel non Senatorijs: aut sic: ex Diebus uel Comitibus, uel non Comitibus. harum enim quattuor diuisionum, si separatim singulae considerentur, totum Annum quaelibet complectitur. Nos autem, cum de Diebus ea, quae scitu digna censuimus, quaeq. ad Romanae historiae notitiam ualde pertinent, breuiter ostendere instituerimus; ex his diuisionibus utemur ea in qua quae maior pars est, (duas enim partes habent singulae) ea, cum ea parte, quae in alijs diuisionibus item maior est, comparata, uberius aliquanto esse cognoscitur. incipiemus igitur a nominatis in prima diuisione, Fastis, & Nefastis: quandoquidem Fasti, quae duarum primae diuisionis partium plenior est, plures in Anno sunt, quam quae cumque pars in tribus reliquis diuisionibus latius patet, hoc est, quam uel Profesti, uel non Senatorij, uel non Comitiales, quod si quis opponat, in Calendario plures notatos esse dies littera C, quam littera F, unde plures significantur Dies Comitiales, quam Fasti; itaque non recte me a Fastis, ut a pleniore parte, exordiri: sciat, non a me Fastos modo uocari, quos notatos littera F uidemus, sed omnes plane, quibus fari tria verba, Do, Dico, Addico, Praetori licebat: quorum e numero Comitiales erant, & ij quos in Calendario hae litterae demonstrant, EN, NP, Q, REX, C, Q, S T, D F, P. quibus omnibus cum fari liceret; etiam si non id semper fieret; qua de causa notati sunt alijs litteris potius, quam F; ut indicetur, praeter Fari, aliquid etiam fieri licuisse: non absurde mihi facera uideor, si ad Fastos, littera F notatos, qui quidem uere Fasti dici possunt, quod ijs aliud prorsus nihil fiebat, quo Praetor a iure dicendo impediretur.

A. K. NOVEM. IN TRO. 17

B

C

D

E NON. F

F FLVDI

G CLVDI

H CLVDI

A CLVDI

B CLVDI

C CLVDI

D CLVDI

E EID. NP EPVL.

INDICT.

F FEQVOR. PROB

G CLVD. PLEB. IN. CIRC.

H C IN. CIRC.

A C IN. CIRC.

B C MERK.

C C MERK.

D C MERK.

E C

F C

G C

H C

A C

B C

C C

D C

E F

F C

XXX

G. K. DEC. N

H

A

B

C NON. F

D

E C

F C

G C

H C

A AGON. NP

B EN

C EID. NP

D F

E CONS. NP

F C

G SAT.

FERIAR

SATVRN.

H C

A OPAL. NP

B C

C DIV. NP

D C

E LAR. NP

F C

G C

H C

A C

B C

C F

D F

E C

XXXI

DE . VETERVM DIERVM . RATIONE

S I DVO dierum in genera distribui Annum oporteat, multifariam recte diuidetur, ut sic; Annus constat ex Diebus uel Fastis, uel Nefastis: aut sic; ex Diebus uel Fastis, uel Profestis: aut sic; ex Diebus uel Senatorijs, uel non Senatorijs: aut sic: ex Diebus uel Comitialibus, uel non Comitialibus. harum enim quattuor diuisionum, si separatim singulae considerentur, totum Annum quaelibet complectitur. Nos autem, cum de Diebus ea, quae scitu digna censuimus, quaeq. ad Romanae historiae notitiam ualde pertinent, breuiter ostendere instituerimus; ex his diuisionibus utemur ea in qua quae maior pars est, (duas enim partes habent singulae) ea, cum ea parte, quae in alijs diuisionibus item maior est, comparata, uberior aliquanto esse cognoscitur. incipiemus igitur a nominatis in prima diuisione, Fastis, & Nefastis: quandoquidem Fasti, quae duarum primae diuisionis partium plenior est, plures in Anno sunt, quam quae cumque pars in tribus reliquis diuisionibus latius patet, hoc est, quam uel Profesti, uel non Senatorij, uel non Comitiales, quod si quis opponat, in Calendario plures notatos esse dies littera c, quam littera f, unde plures significantur Dies Comitiales, quam Fasti; itaque non recte me a Fastis, ut a pleniore parte, exordiri: sciat, non a me Fastos modo uocari, quos notatos littera f uidemus, sed omnes plane, quibus fari tria verba, Do, Dico, Addico, Praetori licebat: quorum e numero Comitiales erant, & ij quos in Calendario hae litterae demonstrant, EN. NP. Q. REX. C. Q. S T. D F. P. quibus omnibus cum fari liceret; etiam si non id semper fieret; qua de causa notati sunt alijs litteris potius, quam f; ut indicetur, praeter Fari, aliquid etiam fieri licuisse: non absurde mihi facera uideor, si ad Fastos, littera f notatos, qui quidem uere Fasti dici possunt, quod ijs aliud prorsus nihil fiebat, quo Praetor a iure dicendo impediretur.

ri Senatus non poterat, neque diebus omnino ullis Feltis adhaeret. Profesti dies aut Fasti erant, aut Nefasti. & omnibus Profestis Nefastis haberi Senatum licebat; Profestis autem Fastis non plane omnibus, sed ijs tantum qui Comitiales non essent, quibus autem Profestis haberi Senatus poterat, ijs omnino Agi cum Populo non poterat. contra, quibus Profestis haberi Senatum non licebat, ijs Agi quidem cum Populo licebat, nec tamen semper agebatur: cum ea res ex eorum uoluntate penderet, penes quos Populi cogendi potestas esset. non enim, quod licet, id etiam necesse est. Quod autem dixi, Comitialibus haberi Senatum non licuisse; declarant illa uerba, in epistola Ciceronis ad fratrem, quae tertia est lib. 11. Consecuti sunt dies Comitiales, per quos Senatus haberi non poterat. & illa in S. C. quod Coelius ad Ciceronem misit, Ep. fam. lib. 11 x. Vtiq. eius rei causa per dies Comitiales Senatum haberent, S. Q. C. facerent. Quibus uerbis, quod extra ordinem a Senatu eo S. C. decretum est, id omnino fieri solitum non esse, dilucide constat. ita Senatus Fastis quibusdam haberi poterat, quibusdam non poterat: siquidem Comitiales inter Fastos iam retulimus. Nefastis autem haberi omnibus potuisse, iam diximus. Sane; qui me torqueat, nodus est, mihi quidem perdifficilis, in epistola ad Atticum lib. 1. in qua, cum dixisset iam, Nam, cum dies uenisset rogationi ex S. C. ferendae; paucis post uersibus subiunxit, Senatus uocatur: quod certe mos maiorum minus ferre uidebatur: nam, si Rogationi ferendae dies est, certe Comitialis est: quod si Comitialis; haberi Senatum non licet: cuius rei testimonio sunt ea, quae paullo ante recitauimus & ex epistola ad fratrem uerba Ciceronis, & e S. C. nisi si factum id extra ordinem dicamus; ut Pisonis Consulis iniquissimis corporibus obuiam iretur: qui cum esset lator rogationis, & eius Rogationis, quam ex S. C. & de religione ferebat; idem tamen erat dissuasor. Comitialium magnus erat numerus: eosq. fuisse dies Fastos, quod supra dixi, ita existimo, ut mihi uidear affirmare posse. non enim inani quadam coniectura sed certa in primis, ut puto, ratione commoueor. nam in Orationibus Ciceronis, in Pisonem, de Prouincijs consularibus, pro Sextio, mentionem uideo fieri ea de lege, qua P. Clodius Tribunus pl. sanxit, ut om-

nibus diebus Fastis Agi cum Populo liceret. quo fit apertum, Fastis quibusdam non id licuisse, quod, ut omnibus liceret, lege Clodia sancitum est. quam tamen legem non fuisse obseruatam, demonstratum est a nobis in libro de Legibus Romanis. Nec uero mirari satis possum; cum, Fastos aliquot fuisse Comitiales, pateat; qui uenerit in mentem Macrobio, Fastis, dicere, Lege agi licuisse; cum Populo non licuisse; Comitialibus autem utrumque licuisse. quorum alterum uere dictum constat, Comitialibus, in quâ & Lege agi, & cum Populo licuisse: quia scilicet Comitiales erant de numero Fastorum; itaque & illud, omnium Fastorum commune, habebant, ut lege agi posset; & hoc praeterea propriū, ut etiam cum Populo posset: Alterum autem de Fastis diebus, quibus ait lege agi licuisse, cum Populo non licuisse in prima parte uerum esse uideo; in secunda qui possit non esse falsum, haud facile réperio. qui enim Fastis agi cum Populo non licet, cum Comitiales omnes fasti sint; & Comitialibus agi licuisse cum Populo, iam ostenderim? dixisset hoc modo: Fastis omnibus lege agi licet; cum Populo non omnibus licet: nihil erat, quod reprehenderes: siquidem, quod docuimus, quibusdam Fastis agi cum Populo poterat, quibusdam non poterat: quibus poterat, eos si quis Fastos, aut Fastos Comitiales diceret, non erraret; cum dies fuerit nullus Comitialis, quin idem & Fastus: sed Comitiales potius, quam Fasti, ut a reliquis Fastis proprio nomine distinguerentur; & Comitiales item potius, quam Fasti Comitiales, breuitatis causa, uocabantur. Verum, quia libenter, quantum in me est, Antiquitatem soleo tueri; Macrobiū, a quo multa didici, quasi gratiae referendae loco, ita conor excusare: ut; cum Fastos nominauit, de ijs tantum intellexerit, qui Fasti uulgo dicebantur, non etiam de ijs, qui, etsi Fasti ipsi quoque erant, Comitiales tamen appellabantur. Spectauit igitur non uerbi uim; quae dies omnes, quibus Praetor tria uerba fari posset, siue Comitiales essent, siue non, complectitur; sed consuetudinem loquendi; quod Fastos nominabant eos, quibus tantum lege agi posset; cum eos, quibus cum Populo posset, Comitiales praecipuo uocabulo mallent appellare. Quaeritur hic fortasse: cum Comitiales omnes essent Fasti; ijsq. & cum Populo, & lege agi posset; cum populo, quia Comitiales; lege, quia Fasti; fieret ne simul

simul utrumque. Negatur. nam, etsi licebat utrumque eodem die, non tamen utrumque poterat eodem tempore; cum enim Populus in Forum conuenisset quid iudicibus, aut litigantibus loci relinqueretur? porro, si uacaret locus, qui tamen posset Praetor, aut Iudices, in tanto strepitu, quantus coactae in unum locum multitudinis solet esse, eorum, qui causas agerent, orationes attentis auribus, animisque, ut par est, excipere. sedata mente diligenter aliquid considerantibus opus est. itaque absurdum est; credere, potuisse eodem tempore & cum populo agi; & iudicijs operam dari: sicuti Fastis ijs, qui Comitiales non erant, eodem quidem die, non tamen eodem tempore, & Lege actum, & Senatum esse habitum inuenio; sic, ut Lege ageretur primum, deinde Senatus haberetur. quod cum ex alijs locis, tum ex *III. & XII. epistola libri I. ad Quinctum fratrem* intelligitur. Ergo, cum omnes Comitiales essent Fasti, non quia semper Lege ageretur; sed quia semper liceret, si modo cum populo non ageretur; (nec enim utrumque simul fieri; iam diximus) ita concludemus: Fastos, littera *F* in Kalendario notatos, iurisdictionem omnes habuisse; Fastis, littera *C* notatis, & ius dici, & agi cum populo eodem tamen tempore, potuisse: ideoque Fastos eos quoque fuisse dico, non ex eo, quod fieret, sed ex eo, quod liceret. Haec de Fastis: supersunt Nefasti. His omnino neque lege agi; neque cum populo licebat. cum enim opponantur Fastis, quorum e numero sunt Comitiales; eo iure; quod omnes Fasti, siue Comitiales, siue non Comitiales, habent; prorsus careant necesse est. Festus etiam sic: Die nefasto apud Praetorem lege agere, religiosum erat. Causas tamen agi, & Concionem haberi, & Legem promulgari, licebat. nam neque Causas agi, est Lege agi; neque Concionem haberi; aut, Legem promulgari, est cum Populo agi. quae probare singula, magni negotij non est. Agitur lege, cum Praetor tria uerba facit, Do, Dico, Addico: qui est ultimus iudicij dies; cum uero causis audiendis Praetor operam dat, Lege. tunc non agitur: quare Fastos esse necesse non est omnes dies, quibus aut pro reo, aut contra reum dicitur: sed, Fastum eum quidem esse, necesse est, quo Praetor, aut qui iudicio praest, cum consilio iudicum sententiam ferre debet. itaque in *epistola I. libri I. ad*

Quinctum

Quinctum fratrem, Ad 111. Idus, inquit, dixi pro Bestia, de Ambitu, apud Praetorem Cn. Domitium. Quem tamen diem (est autem 111. Idus Februarij) Fastum non fuisse, Kalendariū indicat: notatur iam, ut Nefastus, littera N. nec omnino de octo diebus, qui ab Idibus appellantur, mense Februariō Fastus ullus fuit, ultimo tantum die, hoc est Idibus ipsis, excepto; qui Nefastus priore, Fastus posteriore parte fuit: notatur enim sic, NP. Conciones licet ad Populum haberentur, non tamen Comitiali tantum die, sed & Fasto, qui Comitialis non esset, & Nefasto pariter haberi poterant. nolo enim quemquam in eo falli, quia fortasse, Agi ad Populum, & Agi cum Populo, idem esse uideatur: quae diuersa sunt. nam Agebatur ad Populum cum ad Populum concionem aliquis habebat, ut Gellius docet lib. x 111. cap. v. Agebatur autem cum Populo, ut ait Festus, cum magistratus ad Consilium, aut Comitiam, uocabat. quod fieri Comitiali dumtaxat die licebat: Concioni autem omnibus aequae diebus licuisse, exempla demonstrant: itaque, quoties aliquod s. c. erat factum, dimisso Senatu, & s. c. ad populum recitato, magistratus aliquis, aut etiam priuatus Senator, Concione ei a magistratu data, ad Populum uerba faciebat. nec tamen is erat dies Comitialis. nam Comitilibus fieri s. c. aut omnino Senatum haberi non potuisse, demonstratum est. & Festus haec aperte distinguit, cum ait: Forum est, in quo iudicia fieri, cum Populo agi, Conciones haberi, soleant: Quo die igitur, Agi cum Populo, eodem, Agi apud Populum, licebat: quo autem, Agi apud Populum, eodem, Agi cum Populo, non semper licebat. Exempla sibi quisque notet in legendo: quod facillimum est: sunt enim infinita. itaque puto me facere non inepte, quod ijs recitandis, quae possim exstant, conterendum mihi tempus esse non existimem. Illud addendum unum uidetur: Cum aduocabatur Concio, ut Populus aliquid suffragijs, rogante Magistratu, scisceret; tunc actum esse cum Populo, non ad Populum: cum uero Magistratus, aut etiam priuatus aliquis, magistratu ei Concionem dante, ad Populum uerba faciebat, non ut suffragia deinde ferrentur, sed ut aliquid exponeretur; tunc non cum Populo, sed ad Populum actum esse. Aliud est igitur, Habere Concionem: aliud, Aduocare

Concio-

Concionem. Habere Concionem, est Agere ad populum: Aduocare concionem, si aduocatur, ut suffragia ferantur, est, Agere cum populo. ideo scripta sunt haec apud Macrobiū lib. 1. Sat. Iulius Caesar Auspicioꝝ lib. x v 1. negat, Nundinis Concionem aduocari posse, id est, Cum populo agi: ideoq. Nundinis Romanorum haberi Comitia non posse. Addita enim sunt illa uerba, Id est, Cum populo agi; quia non semper, Concione aduocata, cum Populo agebatur, sed interdum ad Populum duntaxat. Nundinis autem, cum Populo quidem agere, non licuit; ex quo sequebatur, ut Comitia haberi non possent: ad Populum autem agere; hoc est concionem habere, certe licuit. non enim aduersatur illud; quod a Cicerone scriptum est, lib. 1 v. ad Atticum: Antedie x. Kal. Nundinae: Concio biduo nulla. Quibus uerbis, id quod factum non est; non id, quod non licuit, ostenditur. nam, cum haberi Nundinis Comitia non possent, quod non ex Macrobio tantum, uerum etiam ex Plinio lib. 11 X. cap. 111. cognoscitur: propterea ne concionandum quidem P. Clodius, Appius, Metellus putauerunt; qui proximis diebus, Comitiōꝝ causa, Conciones habuerant. Superest de Lege promulganda. id enim de tribus, quae proposuimus, erat tertium Ferendae Legis, & Promulgandae non eadem ratio fuit. Ferebatur die tantum Comitiali; Promulgabatur etiam non Comitiali, siue Fastus, siue Ne fastus esset: itaque C. Cato Tribunus pl. rogationem de abrogando Lentulo imperio, die non Comitiali, promulgauit. cum enim & post 1 v. Nonas Februarij, & ante 11 X. Idus eiusdem mensis promulgauerit: quod ex epistola 111. libri 11. ad fratrem colligitur: Comitiali die promulgare non potuit, ac ne Festo quidem. primi enim duodecim Februarij dies Ne fasti omnes fuerunt. Haberi autem Senatum per Ne fastos omnes, licebat: nec per omnes tamen, sed tantum, cum res postularer, habebatur; eorum Magistratuum, quibus id iuris erat, arbitratu: ita Senatus in hoc praestare Populo uidebatur: quod agi cum Populo per unum modo dierum genus, hoc est per Comitiales, quae Fastorum pars erat; haberi autem Senatum per duo genera, hoc est, & per Fastos eos, qui Comitiales non essent, & per Ne fastos omnes; licebat. Erant praeterea Dies aliquot promiscui;

miscui; quibus totis lege agi, neque omnino licebat, neque omnino non licebat; sed partim Fasti erant, partim Nefasti. horum tria erant genera: alij, prima & postrema diei parte, Nefasti, media Fasti; qui dicebantur Intercisi; & in Calendario his duabus litteris notantur, *EN*; quod est, Endotercisi; pro Intercisi: Veteres enim Endo, pro In, usurpabant, itaque dixit Cicero lib. 11. de Legibus; Quos endo caelum merita uocauerint. Et Festus notat, Endoitium pro, Initium. Varro autem, lib. 111. de re Rust. Endo suam domum. Alij priore parte Nefasti, posteriore Fasti: qui notantur ipsi quoque duabus litteris, *NP*, sed coniunctis, hoc modo *NP*: quod ualet, Nefastus primo. cuiusmodi fuisse dies fere omnes Festos, inspecto Calendario, cognoscitur. Nonnulli, priori parte Fasti, posteriore Nefasti: qui notantur sic, *F. P.* quod Fastus primo, significat. quo ex genere uidemus in Calendario Vinalia fuisse. Dies eos, qui priore parte aut Fasti erant, aut Nefasti, de ueteribus, quod meminim, nemo nominat. de Fastis autem media diei parte, hoc est de Intercisis, Varro sic lib. 5. de lingua Lat. Intercisi dies sunt; per quos mane & uesper est nefas; medio tempore, inter hostiam caesam, & exta porrecta fas: a quo, quod, fas tum intercedit, Intercisi dies; aut, quod Intercisum nefas. Patet iam, his litteris, quae sunt in Calendario, *F. N. C. F. P. NP. EN*, sex dierum genera significari, Fastos, Nefastos, Comitiales, Fastos primo, Nefastos primo, Intercisos. Quod si cui ueniat in mentem, hac duarum litterarum connexionem *NP*, non significari, quod nos diximus, Nefastus primo, sed potius, Nefas Praetori: huius opinionem argumentum primo, e coniectura, uel ex ipsa potius, ut ego sentio, ratione ductum, deinde etiam Historiae ueteris infirmat auctoritas. argumentum est hoc. Nemo, cui pauciora sufficiunt, pluribus utitur. quid opus erat, ut ij Dies, quibus adscriptum uidemus *NP*, Nefasti esse indicarentur, duas potius litteras, quam unam, apponere? cur *NP*, inquam, non *N*? praesertim cum Nefasti dies omnes hac una littera, *N*, notentur: sicuti & Fasti, eorum quasi aduersarij, una littera, *F*, demonstrantur. Age, dicat aliquis, leue hoc esse, planeq. nugatorium argumentum, quod sane mihi uidetur contra. quid Ciceroni respondebitur? mendacij ne, & falsitatis, quasi

quasi testem corruptum, aut inscientem, arguemus? non ita, ut opinor, quisquam desipiet. Sunt igitur haec in Epistola, Rishi, Ciceronis verba, libro 11. ad fratrem: Cognosce nunc Idus. Decimus erat Coelio dies. Domitius ad numerum iudices non habuit. Quibus uerbis, cum Idus Februarij, de quibus Cicero loquitur, Fastum ex parte diem fuisse, satis constet: quandoquidem eo die Praetor Domitius, ut de reo cognosceret, sententiamq. ferret, in Forum descendit: sequitur, ut ne, quod Idibus omnium mensium, exceptis Iunijs, in Calendario adscriptum uidemus, Nefastus dies omnino significari non possit. Eodem in libro altera est Epistola, quae sic incipit, Sextius noster absolutus est ad 11. Idus Mart. qui dies, si eo die Sextius absolutus est, certe Nefastus planè non fuit. fuit autem, cum ei sit adiunctum ne, priore quidem parte Nefastus, posteriore autem Fastus: sicuti & Idus Februarij, de quibus proxime diximus, & omnes dies, quibus in Calendario ne appositum animaduertimus. Aggrediamur nunc; quando & de Dierum ratione, & de litteris, eos significantibus, satis multa, atque etiam, ut arbitramur, satis uera dicta; alias, quae in Calendario sunt, litteras; aut concisas, eoq. obscuriores, dictiones interpretari: ut, quos Antiquitas capit, eorum commodo pro nostra uirili parte consulamus.

KALENDARII ROMANI

EXPLANATIO

F. Fastus dies.

C. Comitialis.

N. Nefastus. *NP.*

I A N.

NON. Nonae.

AGON. Agonalia. Ovidius.

EN. Endotercifus; pro, Intercifus. Varro, & Macrobius.

CAR. Carmentalia: quod sacra tum, & feriae Carmentis.
Varro.

EID. Idus.

F E B R.

LVPER. Lupercalia: quod in Lupercali Luperci sacra faciunt. Varro.

QVIR. Quirinalia: a Quirino; quod huic deo feriae. ad
Quinct. fr. 2. Ouid: fast. 111.

FERAL. Feralia. ab Inferis, & Ferendo, quod ferunt tum
Epulas ad sepulcrum, quibus ius ibi Parentare.

TER. Terminalia: quod is dies Anni extremus constitutus. duodecimus enim mensis fuit Februarius.

REGIF. Regifugium. Ovidius. quamquam est inter Ovidium, & Kalendarium, de Die Regifugij controuersia. ille enim assignat ei Februarij diem *xxiii*. in Kalendario autem uideo ad *xxv* esse appositum. nec sane, si modo Regifugij dies *n* fuit, uidetur esse potuisse die *xxiii*, hoc est Terminalibus; qui *NP* dies fuit. alioqui dies idem & *NP* & *n* fuisset.

EQ. Equiria. Varro, Festus, Ovidius.

M A R T.

LIB. Liberalia. Varro.

QVIN. Quinquatrus. Varro.

TVBIL. Tubilustrum: quod eo die in Atrio sutorio
Sacrorum

Sacrorum Tubae lustrantur. Varro l. v. Ouidius lib. 3. Fast. & 1. & Festus.

Q. REX. C. F. Quando Rex Comitauit, Fas. Varro, Festus.

Scaliger in Festi castigationibus.

In Fastis marmoreis, qui exstant Romae, inuenio bis notatum hunc diem, ix Kal. April. item ix Kal. Iunij. Nemo, quod sciam, explicauit, quis esset mos huius diei, qui ritus, quae antiquitas. Sciendum, Regi sacrorum neque magistratum gerere, neque uerba ad populum habere fas fuisse. propterea in Comitium ire illi non licebat, nisi hoc die, qui notatus est in Fastis. Ibat enim in Comitium sacrificij causa, quo properanter patre proptinus fuga se e Comitio eripiebat. Plutarchus: *Εσι γονὺ τῆς ἐν ἀγορᾷ θυσίας τῷ λεγομένῳ κομιτίῳ πατριός, ἢ θύσας ὁ βασιλεὺς κατὰ τάχος ἀπεισιφεύγων ἐξ ἀγορᾶς.* Varro: Dies, qui uocatur sic, Quando Rex comitauit, fas, dictus ab eo, quod eo die Rex sacrificus dicat ad Comitium. Si a docto uiro quaeram, quid sit Dicere ad Comitium, sane non agnosceret Latinum hoc genus loquendi. & profecto ineptum est. Legendum enim, Itat ad Comitium. Ita loquitur alibi: Milites appellant, quod itent, uti milites, cum ferro. Quare ob id alij aliter notas, quae legebantur in Fastis, interpretabantur: Q. R. C. F. Quando Rex Comitio fugit. Quod Ouidius manifesto nos docet:

Quattuor inde notis locus est: quibus ordine lectis,

Vel mos sacrorum, uel fuga Regis inest.

Verumque enim complexus est: Quando Rex comitauit. hic enim est mos sacri, quod faciebat in Comitio. & Quando Rex Comitio fugit. Tangit enim fugam Regis e Comitio. Plutarchus: *ἀπεισιφεύγων ἐξ ἀγορᾶς.* Quid certius hoc testimonio? At Paullus: Quando rex sacrificulus diuinis rebus perfectis in comitium uenit. Immo, quando rebus diuinis perfectis abit e comitio. quare eius commenticiae causae in ruderibus Festi ne uestigium quidem apparet. At, quid aiunt docti uiri? Ouidium ignorasse, quid sibi uellent illae litterae singulares. quasi fas sit doctissimum poetam ignorare, quod formularios, leguleios, litigantes, ac minimos quosque de faece Numae scire oportuit. Nam, de Regis fugio ipsum non intellexisse, testis erit ipsemet, qui de eo in mense Februario ante tractauerat.

A P R.

CIRC. Circenses.

FORD. Fordicidia : a Fordis bubus. Bos forda, quae fert in uentre, quod ea die publice immolantur boues praegnantes in Curijs. complures a Fordis caedendis Fordicidia dicta. Varro l. v. Ouid. l. 4.

CER. Cerialia. Varro.

PAR. Parilia : a Pariendo, ut ait Victorinus Afer. Alij, Palilia, a Pale; quod eo die Ferae ei deae fiunt. Varro l. v. Ouidius lib. xv. Fast. Festus in uerbo, Pales; & Parilibus. Tibullus, el. 6. lib. 11. Propertius in 1v.

VIN. Vinalia : a VINO. Varro.

ROB. Robigalia : dicta ab Robigo, secundum segetes. Varro.

FIOR. Floralia. Ouidius, Plinius.

M A I.

COMP. Compitalia.

LEM. Lemuria. Varro, Ouidius.

LYD. MART. IN CIRC. Ludi Marti in Circo. Ouidius.

I V N.

MART. CAR. MONET. Marti, Carnae Deae, Monetae Iuno ni. Macrobius, Ouidius.

IN. CAPIT. In Capitolio.

VEST. N F. PR. Vestae, Nefas Praetori

MA TR. Matri Matutae. Ouidius.

Q S T. D F. Quando Stercus defertur. Varro, Festus, Ouidius.

I V L.

POPLIF. Poplifugium; pro, Populifudium.

APOLLIN. Apollinares.

MERK. Merkatus.

VICT. CAESAR. Victoriae Caesaris.

NEPT. Neptunalia.

FVRR. Furinalia.

A V G.

A V G.

FER. Ferialia.

HISP. VIC. Hispaniam uicit.

PORT. Portunalia.

VIN. F. P. Vinalia, Fas Praetori. Varro, Plinius.

CONS. Consualia. Plutarchus.

VOLC. Volcanalia. Varro.

OPIC. Opiconsuia. Varro.

VOLT. Volturnalia. Varro.

H. D. ARA. VICTORIAE. IN. CVRIA. DEDIC. EST. Hoc die Ara Victoriac in Curia dedicata est.

S E P T.

FER. NEP. FERIAE Neptun'o

F. EQVOR. PROB. FERIAE Equorum probandorum. Valerius Max. lib. 11

LVD. CIR. Ludi Circenses, in Augusti die natali. Suetonius, Dio.

O C T.

MEDITR. Meditrinalia, a Meditrina Dea. Varro.

AVGVST. Augustalia.

FONT. Fontinalia. Varro.

ARM. Armilnstrum. Varro.

N O V.

EPVL. INDICT. Epulum indictum.

LVD. PLEB. IN. CIR. Ludi Plebeij, in Circo. Suetonius.

D E C.

AGON. Agonalia.

SAT. Saturnalia. Macrobius.

OPAL. Opalia. Varro, Macrobius.

DIV. Diualia, Diuac Angeronac dies festus. Is dies a Varone lib.

110 Kalendar.explan.

lib. v de ling. Lat. appellatur Angeronalia, ab Angerona, cui sacrificium fit in curia. Macroh. Saturn. l. i. x i i Kal. Ian. feriae sunt diuæ Angeroniae, cui Pontifices in facello Volupiae sacrum faciunt.

LAR. Larentinalia. Varro, Ouidius, Plutarchus.

INDEX

ABNEPOTIBVS non pro-	lege iturum. 61
nepotibus ciuium Romano-	App. Claud. Pulcher triumphi
rum senatorius ordo tribu-	postulationem abiecit. 61
ditus. 99	Aprilis mensis dies, quibus re-
Accusatores, reis condemna-	bis darentur. 91
tis, praetoriam sententiam,	Athletae infamia liberati. 85
praetextam togam, atque	Auctoritas senatus dicebatur,
etiam senatorium ordinem	cum intercederetur, non Se-
adepti. 22	natusconsultum. 50. 52
Accusatores senatorum ciuita-	Auctoritas senatus, ubi nulla
te Rom. donabantur. 29	intercessionis mentio fit, pro
Aedes sacrae non omnes tem-	ipso Senatusconsulto accipi-
pla. 38. 114	tur. 89
Aerarium ubi fuerit. 51	Auctoritas senatus quādo prae-
Agere lege, quid. 101. in Kal.	scriberetur. 87. 88. 97. 112
Agere cum populo quibus diebus	Auctoritates S. C. quae. 50. 97
posset. 99. in Kal.	Autorum nomina, qui de sena-
Agere ad populum, et Agere cū popu-	tu, deq. S. C. scripserunt. 48
lo, qua re differat. 102. in Kal.	Aufidius trib. pl. legem de pan-
Alia omnia sentire, quid. 48	theris aduehendis tulit. 64
Aliam in partem eundi mos a	Augustini locus in libris de Ci-
Spartanis. 48	uitate Dei. 1
Allegere, quid sit. 16	Augustus Imp. ueterem rogāda-
Anni diuisio. 97. in Kal.	rum in senatu sententiarum,
Antonia lex, de Iudicijs. 83	consuetudinem neglexit. 44
Antonij foedus discepsus. 95	Aurelia, & Aufidia leges quo
Apes imitandae, quae non ubi-	modo latae. 64
cūq. confederint, decerpūt,	Aurelij Cottae lex, de Iudicijs. 81
sed tantum flosculos suauiter	
redolentes colligunt. 44	BELLA dum geruntur, nihil se-
Apparitores ad auferendum a	ditionis exoritur; bellis subla-
senatore pignus missi. 39	tis, otium, & opes discordiā pa-
Appiani locus. 43. 56. 74. Al-	riunt. 58
ter emendatus. 79	Bellum indicere qui poterat. 113
App. Claudium Pulchrum in pro-	C. Bassi locus. 39. 49. 113
uinciam, lege perlata, inisse,	C. Gracchi leges. 115
probatum, licet dixerit se sine	P C. Grac-

Index.

- C. Gracchus* quas leges, senatu consulto, & invito, tulit. 63
C. Iulius Caesar cāpos lege, sine S. C. diuisit, & publicanos pecunia lenauit. 62. 63
Caesaris acta ut rata manerent, senatus decreuit suadente *Cicerone*. 98
Caesaris locus. 33. 56
Calabra curia. 113
Callistrati locus. 84
Caroli Sigonij laus. 16
Cassia lex. 73
Censores ubi in senatu sedent. 46
Censorum potestas quatenus pateret; et quam ob causam maxima fuit. 8
Censu deminuto, ciues R. omnes in inferiores ordines decidebant, licet id, fortunae, nō sua ipsorum culpa cōtingeret. 23
Censura quare in *Remp. Romanam* inducta. 8
Cēsurā quarto quoque anno creabatur. 46
Ciceronis loca. 16. 19. 20. 21. 22. 24. 28. 29. 30. 31. 33. 34. 40. 41. 43. 44. 46. 47. 49. 51. 56. 57. 59. 60. locus ex primo *Famil.* explicatus. 61. 68. alter ex *epist.* ad *Atticum*. ead. locus ex lib. in *Verr.* emendatus. 62. 63
Ciceronis locus ex oratione pro *Sextio*, de magistratibus, & de senatu. 5
Ciceronis memoriae errata. 26
Circensium ludorum gratia *pautherae Africanac* in *Italiam* aduectae. 64
Ciuium tria millia, praeter *Gracchum*, & *Flaccum* consularē, ab *Opimio* consule occisa. 58
Cliētelae a *Romulo* institutae. 7
Cn. Aufidius trib. pl. legem de pātheris aduehendis tulit. 64
Cn. Pompeio absoluta potestas proconsuli ad urbem a senatu tradita: simulq. alijs magistratibus. 56
Cn. Pompeius cōsul M. Coelii tribuno pl. arma minatus est. 57. armatos homines in foro, et in templis tenuit. ead. armatis. circūsus ad *Milonis* iudiciū pro aerario sedit. ead.
Coelij locus. 32. 49. 50
Coloniae iussu senatus ductae. 107
Comitia centuriata. 10
Comitiales dies, qui. 32. 98. in *Kal.* Comitiale biduū post *Kal. Ian.* quo senatum habere non licuit. 33. Comitiales *Ian. dies*. 34
Comitialibus diebus senatum haberi non licuit. 87. 92
Comitiales dies nonnulli fasti. 100. in *Kal.*
Concionari ad populum quibus diebus licuerit. 102. in *Kal.*
Concionem habere, & *Concio*. nem.

- nem aduocare quo modo differant. 103. in Kal.
- Consul in rogādis sentētijs plus interdum necessitudini, quā dignitati tribuebat. 44
- Cōsul poterat senatoris alicuius sententiam non pronunciare, ne in eam S. C. fieret. 45
- Consul prior creatus bellum indicebat. 113
- Consulis alterutrius menstrua potestas. 38
- Cōsules coactō senatu quibus de rebus referrent. 32
- Consules quādo conuocarent. 37
- Consules designati utrum sententias primum rogati. 43. hic mos usq. ad Tiberij tempora nignit. ead.
- Consules senatusconsultis intercedebant. 53
- Consules uno uersiculo, ne Resp. detrimentum caperet, satis armati. 57. contra quos ita decretū, omnes interfecti. ead.
- Opimio consuli haec potestas primum permīsa aduersus cīes. ead.
- Consules, licet patroni senatus, leges nonnullas, inuito senatu, tulerunt. 60
- ex Consulibus uter senatum uocaret. 38. 113
- Consulibus ferē solis potestatem absolutā iniussu populi senatus dabat. 55. sed, si maius instaret periculum, etiā alijs magistratibus. 56
- Cōtrarij, nomen, in rogandis sententijs, ut mali ominis, resnegiebatur. 48
- Coriolani caussa a plebe iudicata, senatu concedente. 64
- de Coriolano factū iudiciū trib. pl. rescindere, senatu repugnante, noluerunt. 64
- Cornelia lex, de numero senatorum ad facienda S. C. 55
- Cornelia lex, de iure a praetoribus dicundo. 63
- Cornelia lex contra S. C. lata. 64
- Cornelia lex a Sulla lata de Iudicijs. 80
- Cornelij Taciti loca. 10. 12. 43. 51
- Curia Calabra. 113
- Curiae singulae suum sacellū habuerunt, & ipsa sacella Curiae appellata. 4
- Curias denas unaquaeq. ex tribus tribubus habuit, quas Romulus constituit. 4
- Curjata lex stipendia de publico prouinciarum rectoribus dabat. 61
- Currus, quo senatores in senatū uecti, qualis, & in eo sella, supra quam considebant. 39
- Curules magistratis. 39
- DAMNATI iudicio infami & senatu, et honoris cunctis exclusi. 28. 29. quae ob crimina senatores senatu mouerētur. 30
- Damnatos de ui priuata quae

- poena sequeretur. 110
 Decemviri quomodo senatum no
 carent. 38
 D. Bruti querella. 61
 D. Brutus de suo stipendia militi
 bus erogavit. 61
 Decretum pro Senatusconsulto
 usurpatum. 66
 Decretum senatus, quid. 66
 Decretum senatus quomodo fie
 ret. 67
 Decretum & a senatu, & ab
 alio ordine fit. 67
 Decretum Imperatoris, Principis,
 Iudicis, apud Iuriscōsultos. 68
 Decuriones qui essent. 92
 Dictator quomodo crearetur. 59
 Dictator primus Q. Opimius. 58
 Dictator summum, & liberum
 imperium habuit. 59
 Dies, nefasti. 33. religiosi, atri. ea.
 Dies senatorij in omnibus mensi
 bus qui fuerint. 35
 Dies nonnulli promiscui partim
 fasti, partim nefasti. 104. in K.
 Dignitas naturā i ordine vincit. 2
 Dignitas senatoribus tributa.
 100
 Dignitatem Cicero pro ordine se
 natorio dixit. 28
 Dionis loca. 17. 23. 24. 28.
 52. 54. 55.
 Dionysius Halycarnassens citat
 ur de locorum senatu. 5. 12.
 13. 42. 47. Dionysij locus
 expositus. 54. 60
 Discedere in aliorum sententiam
 in senatu, quid sit, & a qui
 bus fieret. 19
 Discedere in alia omnia. 48. 115.
 Discessio in Senatusconsulto fa
 ciendo, quid esset. 38. 45. 48
 Discordiae civiles quando exor
 tae. 58. qua de caussa excita
 tae, et a Scipione Nasica prae
 dictae. ead.
 Dinalia dies. 109. in Kal.
 Diuide, dicebant, sedentes, qui
 de singulis rebus, ut referre
 tur, postulabant. 45
 Diuidere sententiam, quid. 45
 Dinisio sentētiaē i senatu, qualis
 fuerit, & quo modo fieret. 92
 Dinisione sententiae aliquando
 efficiebatur, ut altera senten
 tiaē pars tolleretur, cū ei tri
 bunus pl. intercederet. 46
 Do, dico, addico, uerba praetoris.
 97. in Kal.
 Drusi lex, de Iudicijs. 77
 ENDOTERCISI dies. 104. in
 Kal. et 106
 Equester ordo ex patricijs, &
 plebeijs. 15
 Equestris census. 23
 Equites pedarij. 19
 Equites quem spectandi locum
 habuerint. 73
 Equites soli rem iudiciariam ad
 ministrarunt. 74
 Equites numquam cum senatori
 bus indicauerūt ante bellum
 Italicum. 75
 Equitibus

Index.

<i>Equitibus Romanis negotiari licuit, non senatoribus.</i>	100	<i>terdū id sibi iuris arrogarunt, ut a veritate discederent.</i>	78
<i>Enenta cum caussis intelligere, longe utilissimum.</i>	59	<i>Homo loco natura posterior, sed dignitate prior.</i>	2
<i>Eximere diem dicendo.</i>	45	<i>Honestum, quid.</i>	54
<i>FASTI dies. 97. in Kal. & 98</i>		<i>Honor diuinum bonum.</i>	9
<i>Februarij dies. 35. Februarius postulatis provinciarū, & legationib. audiēdis dabať.</i>	35.	<i>Honorem Cicero pro magistratu dixit.</i>	28
<i>Feralia dies, cuius generis fuerit. 98. in Kal. et 106.</i>		<i>Hora, qua in senatum senatores ingrediebantur.</i>	36
<i>Festi dies. 98. in Kal.</i>		<i>Horatij locus.</i>	23
<i>Festi locus de suffectis senatoribus. 8. 14. 31. 33. 54. de comitijs. 10. de sententijs in senatu dicendis.</i>	17	<i>Hostes ex S.C. indicabantur. 59 ad nullum magistratum promotionem habebant. ead.</i>	
<i>Flamini Diali in senatum uenire licuit.</i>	21	<i>IANVARIJ dies, per quos senatus haberi liceret. 32. 33. 34. Ianuario mense uter ex consulibus senatum haberet.</i>	40
<i>Fordicidia dies qui Forda bos 108. in Kal.</i>		<i>Idus Februarij, dies Fastus ex parte. 105. in Kal.</i>	
<i>GABINIA lex. 35</i>		<i>Imperatores ciuitatem nulla certa lege, sed pro libidine administrarunt.</i>	44
<i>Galliae C. Iulio Caesari contra legem Semproniam in duo quinquennia mandatae.</i>	62	<i>Imperatores legem, uigente rep. ad populum lata obseruari.</i>	63
<i>Gellij locus. 26. 36. 37. 49. Gellius falso putauit Varronem, & Tiberonem de S.C. faciendo dissentire.</i>	49. 53	<i>cū Imperio esse, quis dicereť. 32. quomodo Imperiū mādatū. 60</i>	
<i>Gracchi lex, de trecentis equitibus, qui cum trecentis senatoribus iudicaret, quomodo intelligenda.</i>	73	<i>Imperium quibus abrogatum, ij senatu moti.</i>	30
<i>Gracchorum interitus. 56</i>		<i>Indicium profiteri senatori leges uetabant.</i>	86
<i>HISTORICI, ne dū oratores, in</i>		<i>Iniurias principum acriter ulciscēdas Tiberius Imp. dixit.</i>	51
		<i>Intercedendi S.C. ius qui habuerint. 37. 52. habuerunt trib. pl. a legibus sacratis.</i>	52

- Intercessio propria trib. pl.* 53
Intercedēdi ius, qui haberēt. 90
Intercedere S.C. non tantum tribuni pl. poterant, sed omnes, qui eadē potestate, maiorene essent, qua ij, qui S.C. facere uellent. 53
Intercedere, quid significet. 89
Intercessio tribunorū pl. plerūq. effecit, ne altera snia pars in senatu statueretur, licet Reip. conducere. 46
Interregnum, quid, & quando esse coeperit. 13
Interrex. 56
Ire in alia omnia. 48. 115
Iudicandi iure exclusi qui a cēso ribus ignominia notabant. 85
Iudicādi iure exclusi moribus, et natura, ex Paulo iuriscōsul- to. 86. itē ex Cassio Lōgino. ea.
Iudices senatorij quot, & quo tempore fuerint. 93
Iudicio publico damnati ius accusandi non habuerunt. 85
Iudicia turpia, & famosa quae fuerint. 85
Iudicio exclusi de ui priuata dā- nati. 86
de Iudicijs sine populo senatus non decernebat. 63
Iudicium aetas qualis fuerit, ex legibus. 84
Iudicium numerus, ex legibus quis fuerit. 83
Iulia lex, de Iudicijs. 83
Iulia lex, de numero patronorū,
et de licētia dicēdi repressa. 84
Iura & leges Romanorum unde ortae, et quo modo immuta- ta. 108. 109
de Iure dicundo populus sine senatu, & contra senatum sta- tuere potuit. 64
Ius uarie a praetoribus primo di- ctum, postea lege Cornelia ex- perpetuis suis edictis. 63
KALENDIS haberi senatum mos fuit. 97
LAETORIA lex, de aetate iudi- cum. 84
Latus clauus, et Latum clauum dare, quid. 55
Latus claus, tunica senatoris. 99. 100.
Legatio libera, quae esset, & cu- ius rei causa daretur. 96. 97. *senatores cum binis lieto- ribus liberar legationes ob- ibant.* 99
Legationes senatus consulto da- bantur. 101
Lege agi quibus diebus licuerit. 100. *in Kal.*
Lege proditiōis qui tenerētur. 7
Legem promulgare, & ferre qui- bus diebus licuerit. 103. *in Kal.*
Legere senatores, quid. 8
Leges cum senatusconsultis ad- aerarium delatae. 52
Leges latae inuito senatu. 60
Leges de agris diuidendis, de re- gnis

Index.

- gnis donandis, de colonijs, de
nestibus, de frumento distri-
buendo, senatu non consulto,
latae. 63
- Leges omnes ex S. C. latae usq.
ad annum post Urbem condi-
tam CCLXIII. 64
- Leges contra senatusconsultū la-
tae quā uim habuerint. 64. eā
dem habuerūt, quā si ex S. C.
perlatae essent. ead. quando
ferri coeptae sine S. C. & se-
natu aegre ferente. ead.
- Leges de diebus iudiciarijs. 84
- Leges senatusconsultis subla-
tae. 59
- Legibus solui nemo potuit, nisi
c c. senatores ad S. C. ea de
re faciendum adessent. 55. ali-
tertamen, optimatibus inui-
tis, factum est. ead.
- Legibus solutus aliquis ex sena-
tusconsulto. 59
- Lex alia lege abrogabatur. 54
- Lex Cottae, de iudicijs inter tres
ordines cōmunicatis, etsi inui-
to senatu lata, firma māsit. 63
- Lex Cornelia, de iure a praetori-
bus dicundo. 63
- Lex curiata prouinciarum recto-
ribus stipendia dabat. 61
- Lex de tribunorum numero au-
gendo non prius lata, quam
id senatus decreuisset. 64
- Lex etiam contra senatus uolun-
tatem, rata. 63
- Libertas ubi abest, uirtus adesset
se non potest. 44
- Libertinam uxorem habere qui-
bus licuerit. 109. 110
- Libertini filius Cn. Flavius solus
senatum ingressus. 22
- Libertini e senatu moti. 107
- Libertinorū filij quādo in senatū
lecti. 22. quando eiekti. 23
- Linia lex, de iudicijs. 80
- Linij locus citatus 5. 8. 17. 20.
27. 33. 40. 41. 51. 53. 57. 60
- Linus iproprie locutus. 18. Linij
erratū me. et eius loca. 25. 31
- ad Loci definitionem nihil tem-
pus affert. 2
- Locus natura prior tempore. 2
- Locus ut cum tempore sit, neces-
se non est. 2
- L. Bruti tria facinora pro statuē
da libertate. 10
- L. Brutus CLXIV. homines
senatores creauit. 11
- L. Flori locus. 56
- Lupercalia. 106. in Kal.
- ex MACHABAEORVM libro
locus. 16
- Macrobius excusatus, & expo-
situs. 100. in Kal.
- Magistratus minores qui. 18
- Magistratus omnes in senatū in-
troibant, & post magistratū
omnes, qui curuli honore usi
erant. 19
- Magistratus curules. 39
- Magistratus maiores, et minores,
quo loco in senatu sederēt. 46
- Magistra-

Index.

- Magistratum curulem qui ceperat, a censore in senatu legēdo praeteriri nō poterat. 20
- Magistratus reſecti a tribunis, spreto S. C. 60
- Magistratum designatum qui nō cētem probaſſet, magistratū illum, aſſequebatur. 46
- Magistratum inſignia, quae fuerint. 100
- Manilia lex. 81
- Minucij conſulis ſermo. 64
- M. Varro, quē ordinē in explicanda rerū humanarum, diuinarumq. notitia ſecutus ſit: & quibus de cauſis. 2
- M. Varro, acutus, & in Ariſtotele uerſatus. 2
- M. Varronē ſecutus Mānuccius, quod ad ordinē attinet, in Romanarū Antiquitatū libris. 3
- M. Varronis locus. 19. 37. 53
- Meditrinalia dies. 109. in Kal.
- Meffallae in libro de Auſpicijſ locus. 46
- Motus omnis eſt in loco 2
- NEFASTI dies. 33. religioſi, atri. ead.
- Nefaſti dies. 98. in Kal.
- Nefaſtis diebus omnibus ſenatus haberi potuit. 99. i. Kal. et 103
- Nefaſtis diebus neque lege agi, neque cum populo licuit. 101. in Kal.
- Nicoſtrati locus. 32
- Numerabantur in ſenatu ſenatores, qui in hanc, & in illam partem tranſiſſent, & ex numero uoluntas ſenatus apparebat. 48
- Numerata ſenatū, uox ſenatoris, qui impediēbat, ne ſenatus cōſultum fieret ob ſenatorū pauцитatem. 52. 90. 92
- Numeri integri apud ſcriptores antiquos magis uſitati, quam cum exigui numeri additione. 78. 93
- Nundinis comitia haberi non poterunt. 103. in Kal.
- OCTAVIA gens quo tēpore Romanae fuerit. 16
- Onuphrij Panuinij laus. 16
- Ordines tres fuerunt, ſenatores, equites, tribuni aerarij, non duo. 82.
- Ordinis originem Philoſophia patefecit. 1
- Ordinis ratio, ubi pluribus de rebus tractamus, tum a natura, tum a dignitate pctitur. 2
- Ordo quantum uenustatis, quantumq. adiumenti uel ad agendum, uel ad eloquendum aſſeratur. 1
- Ordo, quem in explicanda re ſequi conueniat, poſt rem ipſam inuentam, conſiderandus. 1
- Ouidij locus. 107. in Kal.
- PANTHERAE Africanae, ut in Italiā aduehi poſſent, quando decre-

Index.

decretum.	64	le insolescit, et interitus Reip.	
Papirius Praetextatus. 22. 113		causam praebet.	6
Paria quae sunt, dignitatis habi-		Plebs de nulla re iudicauit, neq.	
ta ratione disponuntur.	2	suffragia tulit, nisi ex aucto-	
Parilia dies qui.	108. in Kal.	ritate senatus usq. ad annum	
Paterculi locus.	74	CCLXIIII.	64
Paterculi error.	81	Plinij locus.	64
Patres cur appellati senatores.		Plotia lex, de Iudicijs. 7. 6. 7. 80	
5. 12.		Plutarchi locus. 12. 13. 28.	
Patres conscripti cur dicti sena-		56. 57. 60. 63. 107. in Kal.	
tores.	12	Pompeia lex, de Iudicijs.	82
Patres, qui dicti.	95	Pompeia lex, de horis ad dicen-	
Patriciae familiae, quae a patri-		dum datis.	84
bis, idest, senatoribus, nomen		Pōpeius cōsul ante legitimā acti-	
acceperunt.	5	tē uirtutis ergo creatus. 106	
Patricij, qui appellati, & unde		Pontificum collegium nō totum	
nomen sumpserint.	95	ordinis senatorij.	97
Patriciorum munera	6	Populus interitus Reip. causam	
Patrocinia a Romulo instituta. 7		praebuit, senatus cōseruatio	
Patronorum, siue patriciorum,		nis	3
siue plebeiorum discrimen un-		Populus tria statuebat, magi-	
de ortum.	7	stratus creabat, leges scisce-	
Paulli Mannuccij liber de Magi-		bat, bella iubebat.	6
stratibus. 59. de Legibus. 59.		Populus sine senatu largiri de	
de tribus Rebus publicis. 61		publico poterat.	62
Pecunia ex senatus consulto da-		Populus sine senatu, & contra	
batur.	101	senatum de iure dicendo sta-	
Pedarij senatores. 39. 97. 113.		tuere potuit.	64
Pediani locus. 35. 45. 53. 54. 56.		Populus legitimum ius arri-	
74. emendatus.	62	puit.	65
Pedibus ferre sententiam, quid.		Populi plebiscita primum sena-	
48. 49		tus approbabat, postea uero,	
Philosophia ordinis originem		quae senatus decreuerat, po-	
patefecit.	1	puli arbitrio subiecta fue-	
Pignus quando senatori auferre		runt.	6
tur.	38. 39	Populo magistratus praeerāt. 15	
Plebeiorum munera.	6	Populo permittēte multa per se	
Plebs, ubi, quod libet, potest, faci-		natum transigebantur, & sin	

Index.

- gula recensentur. 65
- Praemia quantopere animos ad recte agendū inflammant. 9
- Praescriptionis ratio duplex, necessitatis una, altera honoris. 91
- Praetexta pro magistratu Cic. dixit. 47
- Praetextati cognomen Papirio tributum. 22. 113
- Praetores quando senatum uocarent. 37
- Praetores edictis suis perpetuis ius dicere coacti lege Cornelia. 63
- Praetoribus sententiae in senatu dicendae ius Augustus tribuit, quod eis postea tempus abstulit. 112
- Princeps senatus. 24. Cic. hominem consularem, non a consulari dignitate, sed a nomine principis senatus appellauit. 24. uter censor eū legebat. 25
- Profesti dies qui. 99. in Kal.
- Prouinciae exteriq. populi Romanorū patrocinio utebant. 7
- Prouinciae lege, sine S. C. mandatae. 60
- Prouinciae regendae tempus senatusconsulto definitum. 62. erat annuum. 62
- Prouinciae consulares, et praetoriae, quae, & qui ad eas ad ministrandas mitterentur. 94
- Prouinciae primū senatus cōsul to, deinde l. curiata datae. 101
- Prouinciam eandem eodem tempore D. Brutus ex S. C. & M. Antonius lege habuerūt. 61
- Prouinciam lege nemo inuitus habuit. 61
- Prouinciārum rectores occasionem pugnādi, ut triumphi materiam, quaerebant. 62
- P. Clodius Regna Regibus diuisit. 63
- Puluinaria senatoribus sedentibus quādo subdita fuerint. 112
- Pupia lex. 34
- QVAESTORES. sine senatus auctoritate, praeter ea, quae cōsules iubēt, nullum sumptum faciunt. 107
- Q. Fabius Maximus a consulibus obiturgatus, quod cum P. Crasso de rebus in senatu decretis locutus esset. 20
- Quirinalia. 34. & 106. in Kal.
- REFEREBANT ad senatū diuersi magistratus diuersis de rebus eodem die. 41
- Referendi ad senatū modus, et quibus de reb. referretur. 40
- Referentibus ad senatū de eadem re consule, et tribuno pl. uter discessionem faceret, & sententiam rogaret. 40
- Referentibus pluribus, usus referendi partes sustinuit, reliqui relationem collegarum comprobauerunt. 41
- Referre ad senatū. 113
- Regem populi R. natura parturiebat

- riebat paullo ante Augustū 2
 natum 51
 Reges instituerunt, ne plebs in-
 dicaret, aut suffragia ferret, 2
 nisi ex auctoritate senatus.
 idq. usq. ad annū CCLXIII. 2
 conseruatum. 64
 Reges a senatu, non a populo, ap-
 pellabantur 101 2
 Regifugium dies. 106. in Kal.
 Relatio ad senatū. 113 2
 Res primum ipsa, de qua scriptu-
 ri sumus, deinde ordo, quē se-
 qui cōueniat, considerādus. 1
 Res sine tēpore esse non potest. 3 2
 Resp. ne quid detrimenti capiat,
 forma potestatis absolutae, 2
 quā S.C. dabat. 55. uel ambo-
 bus, uel alterutri consilia. 56. 2
 ciuilis discordiae causa in-
 stituta. 57 2
 Robigalia dies qui. 108. in Kal.
 Rogādārū sententiārū modus, et
 ordo. 41. uide in uoce Sētētia.
 Romae euerſa Cartbagine, & ho-
 stili metu sublato, seditiones
 exortae, quae ad sanguinem
 eruperunt. 58 2
 Romana Resp. tantum ceteris Re-
 bus publ. antecelluit, quātum
 homo ceteris animantibus. 3 2
 Romana Resp. tamdiu uiguit, quā
 diu ueteres leges, & instituta
 maiorū uiguerunt. 3 2
 Romana Resp. nutare coepit, ubi
 extraordin. imperia, et cupi-
 ditas pecuniae inuaserunt. 3
 Romana Resp. tota corruit, cū ad
 eam cōfirmandam alijs ani-
 mus, alijs consiliū defuit. 3
 Romanae Reip. cōseruatio a sena-
 tu. manauit, interitus a po-
 pulo. 3
 Rom. Resp. e senatu, et populo. 3 2
 Romanis uibil magis fuit timen-
 dum, quam ne hostes non ha-
 berent. 3 2
 Romulus in colle Palatino urbis
 Romae sedem constituit. 4
 Romulus quā. moderationem in
 legendis centum senatoribus
 seruaui. 4 2
 Romulus cū ad arbitrium suum
 omnia renocaret, a senatori-
 bus discriptus. 5
 Romulus clientelas, et patrocini-
 a instituit, et quo consilio. 7 2
 Romulus, et alij Reges quē sena-
 torū numerum delegerint. 11 2
 Roscia lex. 73
 SACERDOTES in senatū nō ue-
 niebāt, nisi lecti a censore, aut
 curuli gesto magistratu. 21
 Sacratae leges Intercedēdi pote-
 statē tribunis pl. tribuerūt. 52
 Sacrosancta corpora Tribuno-
 rum pl. 52
 Sallustij locus. 27. 43. 55 2
 Scenam, et arenam exercētes se
 natu moti. 29
 Scipio Nasica futa Romanis con-
 cinnuit, uir prudētissimus, nec
 ei fides habita. 58 2
 Scipio Nasica auctor, ne Cartha-
 go tolleretur, quod domesti-

- eis seditionibus urbs labora-
 tura iudebatur. 58
 Scribēdo adesse, in S. C. quid. 49
 50. non omnes, qui per S. C.
 senserāt, scribēdo aderāt. 50
 Scribendo qui adessent, ubi sena-
 tus consultum fiebat. 91
 Sedendi ordo in senatu. 46
 Sedit inter praetorios in senatu
 qui praetorium hominē in iu-
 dicio conuicisset. 46
 Sellam curulem Cic. curules ma-
 gistratus uocauit. 47
 Sempronia lex de tēpore proxim-
 iarum regendarū annuo. 61.
 lege spreta, Galliae Caesari, in
 duo quinquēnia cōmissae. 62
 Sempronia lex, de Iudicijs. 79
 Senacula quot. 32
 Senaculus locus, qui. 107
 Senator antequam sentētiā di-
 ceret, qua de re, & quamdiu
 uellet, dicere poterat. 45
 Senator qui non erat, cum adef-
 set, S. C. impediēbatur. 52
 Senator esse non poterat, qui
 Abauum ciuem Romanum no-
 minare non posset. 99
 Senator quam diu uellet, in sena-
 tu dicere potuit. 99
 Senator nauē hēre nō licuit. 110
 Senatorem creari, & in Sena-
 tum legi, non idem fuerūt. 18
 Senatorem iniussu suo extra Ita-
 liā abire Augustus uenit. 121
 Senatores centum Romulus deli-
 gēdos statuit, & quo modo. 4
 Senatores cur patres appellati. 5
 Senatores uoluit Romulus om-
 nia cognoscere, quae ad Re-
 gnū spectarent. 5
 Senatores Regum tempore quo
 modo suffecti. 8
 Senatores populus aliquando
 creauit. 8. ostenditur quara-
 tione. 10
 Senatores delecti modo patricij,
 modo plebeij. 9
 Senatores a populo quibus Co-
 mitijs creati. 9
 Senatores ad explēdū trecetorū
 numerū quomodo creati. 11
 Senatores ducenti Romae, cum
 Romulus interiit. 13
 Senatores trecēti quo tempore
 Romae fuerint. 14
 Senatores a P. Valerio consule
 lecti. 14
 Senatores ex plebe allectos fuisse,
 quo modo intelligendū. 15
 Senatores trecēti Romae a Pri-
 sci tempore usq. ad L. Sullae
 dictaturam. 16
 Senatores mille post Caesaris in-
 teritum. 17
 Senatores quo modo creati qui
 curulem magistratum absecu-
 ti non essent. 21
 Senatores ut ex omni ordine le-
 gerentur, per tribuniciam po-
 testatem sancitum. 21
 Senatores quibus de causis sena-
 tu mouerentur, & qui mone-
 bantur, ignominia affecti. 26
 quomodo senatu mosi ius
 suum recuperarent. ea. 28
 Senatores

- Senatores pedarij.* 39
Senatores qua ratione in Curia citarentur. 39. *postea edicto accersiti; ea, nec solum senatores, sed etiam qui sententiam in senatu dicebant.* 39
Senatores quo loco sententias dicerent. 46
Senatores, numerando senatu, S. C. impediabant. 52
Senatores quem spectandi locum haberent. 73
Senatores omnes Regum aetate patricij. 95
Senatores qui in curiam curru, quiq. pedibus irent. 97
Senatores qui erant in urbe iuebantur adesse in senatu; non uenientibus pignora auferebantur. 97. 102
Senatores Roma interdum discebant cum senatus haberi non poterat, idest extremo fere Ianuario mense, atq. etiam Februario. 98
Senatores quo aetatis anno legi potuerint. 99. *a quo legerentur.* 101
Senatores multi ex municipijs fuerunt. 101
Senatores quando, & quibus de causis inter equites censerentur. 105
Senatores non omnes patricij, sed alij equites, alij de plebe, ex Dionysio Halicarnasseo. 106
Senatores senatu moti Romae morari permissi. 109
Senatores quibus de rebus sententiam ferrent. 110
Senatores multos nullo discrimine Caesar legit. 110
Senatori indicium profiteri, legibus ueritum. 86
Senatoris accusator, senatorium ordinem consequebatur. 21
Senatorij indices quot, & quo tempore fuerint. 93
Senatoribus negotiari non licuit. 100.
Senatoribus sedentibus puluina riaz subdita. 112
Senatorium ordinem Cic. appellat altiore gradum dignitatis. 20
Senatoriam dignitatem qui cosequeretur populi beneficio. 21
Senatoria uestis. 113
Senatorius ordo, quando iudicaret ex lege uictoris Sullae. 77
Senatorium ius et auctoritatem a Laconum exemplo Romulus transtulit. 5
senatorum quod munus esset. 5
Senatorum liberis praetextatis in Curiam ingrediendi ius fuit. 22.
quando sublatum. ead. eosdem Augustus post uirilem togam in Curiam admisit. ead.
Senatorum nomina cur in S. C. in epistolis Coelij reperita. 50
Senatorum certus numerus ad S. C. faciendum lege praefinitus. 54
Senatorum numerus, in senatu qualis. 90
Senatorum numerus certus nisi affuisset,

Index.

- affuisset, senatus consultum fieri non poterat. 90
 Senatorum census. 23. 96. & 99
 Senatorum actas. 99
 Senatorum filij senatores nō erāt, nisi a censoribus legerētur in senatum. 99
 Senatorum insignia quae. 100
 Senatorum delectum Augustus habuit. 111. 112
 Senatum Augustus ad pristinum splendorem redegit. 17
 Senatum qui ingrederētur, praeter senatores. 17
 Senatū M. Fabius Buteo ex quo hominū genere legerit. 18
 Senatum magistratus omnes ingrediebantur, & post depositum magistratum qui curuli honore usi erant. 19
 Senatū ingredi quibus nō licuit, licet prudentia, & fortitudine praeditis. 22
 Senatum qua hora senatores ingrederentur. 36
 in Senatum qui pedibus irent; qui curru uelēt. 39
 Senatū ingredi cū telo nemo potuit. 97. quibus liceret. 101
 Senatum habituri de more sacra prius faciebant. 107
 Senatus cōseruationis Reip. causā p̄buit, populus interitus. 3
 Senatus eximia dignitas, qui omnibus ordinibus, publicisq. cōsiliis semper antecelluit. 5
 Senatus magistratib. praesuit. 5
 Senatus primis temporibus plebis citā approbanit; sed postea decreta senatus populi arbitrio subiecta fuerunt. 6
 Senatus legēdi potestas penes cēsores quo tempore fuerit. 8
 Senatus qua ratione auctus. 8
 Senatus plebi datus ex Dionysij testimonio. 15
 Senatus princeps, quis. 24. eius dignitas. ead. uter censor eum legeret. 25
 Senatus ubi haberet. 31. 92. 100
 extra urbem dabatur legatis exterorū, et ijs, qui cum imperio erant. 32. quibus diebus habitus, & non habitus. 32
 Senatus uocādi qui ius haberet. 37. 97. 114.
 Senatus neque de pecunia, neque de agris, aut urbibus legitimū ius sine lege habuit. 62. sine populo largiri de publico nō poterat. 62. uictis sine populo uel igitur nō imponebat. 62. pecuniam pro sumptu Ti. Graccho decreuit. 63. munera legatis dedit. ead. de Iudicijs sine populo non decernebat. 63
 Senatus auctoritas quādo immutata. 64. quo modo a senatus consulto differat. 68. 87. 101
 Senatus stipēdiū, numerū legatorū, & supplicationes decernebat sine populi suffragio. 90
 Senatus quibus diebus sollempni, ac stato more haberetur. 98. in Kal. 102. 105
 Senatus a Cicerone multis nominibus

- nibus appellatus. 101
 Senatus quando habebatur, ualuae templi patebant. 101
 Senatus potestas quibus de rebus fuerit, ex Polybio copiose ostenditur. 107. 108
 Senatus aerarij dominus. 107
 Senatus consulendi ratio, ex Varro. 38
 in Senatu quis praestaret. 24
 Senatusconsulta ante solis ortum, aut post occasum facta, omnia irrita. 36. quibus in locis fierent. 38. usq. ad L. Valerium, & M. Horatium consules arbitrio cōsulū suppressa, & postea promulgata. 51. ubi asseruarentur. ead. ad aerariū nō delata, pro infectis habita. 51. quō impediretur, ne fierent. 52. de reficiēdis magistratibus inania. 59. quae legibus aliqūe soluebāt. 59. quibus aliquis hostis iudicabatur. 59. definitae potestatis, si cū lege iuncta, firmissima; si sine lege, infirmiora, quā lex. 60. quatuor, quibus absoluta potestas cōtinebatur. 60. quando ualuerint, etiā si lege nō cōfirmarētur. 64. de re priuata. 66
 Senatusconsulti formulae. 51
 Senatuscōsultis multae leges pūcto temporis sublatae. 59
 Senatusconsulto prouinciarum rectoribus Imperium, sed sine stipendio dabatur. 61
 Senatusconsulto prouinciae regēdae tempus definitum. 62
 Senatusconsultū factū semel notū, urgente necessitate. 36
 Senatusconsultū Romuli tēpore factū. 47. alia facta post obitū Romuli. ead. quo modo fieret. 47. quod proprie S. C. uocaretur. 48. quādo scriberetur. 49. S. C. auctoritates quae. 50. iter dū per discessionem, nō dictis, nec rogatis sententijs fiebat. 48. alio senatusconsulto tolleretur. 54. nisi tolleretur, perpetuo ualuit. ead. potestatem absolutā, et definitā quo modo daret. 55. ne Resp. detrimentū caperet, ciuilis discordia, & intestini dissidij causā factū. 57. cur prae lege sperneretur. 60. a Cicerone repudiāt, quia lex ex eo non lata. 63. differt a senatus decreto. 66. 67. ex Varrone duobus modis fieri solitum. 91. ne Resp. detrimentum caperet, extremis tēporibus fieri solitum. 101. 102. 103. 107. antelucanum, aut uespertinum irritū. 102
 Sententiae in senatu quo modo rogarentur. 105
 Sententiam dicere in senatu quibus liceret. 17. 19. qui primus rogaretur. 19. 38. 114
 Sententiam a consule rogatus interdum nō de consularibus unus, sed gener consulis. 44
 Sententiam diuidere, quid. 45
 Sententiarum rogandarum modus.

Index.

- du*s. 41. 42. 43. *senatores soli*
rogabatur. ea. qui primus ro-
*gare*t. ea. nemo non cōsularis,
sententiam primum rogatus, 42.
quam ob causam modo
dictator primū sententiā roga-
tus, modo etiā cōsulares. 42
Sententijs dictis, cōsule eas pronū-
ciabat, & discessio fiebat. 45
Seruilia lex, de Iudicijs. 79
Splendor equitibus Romanis tri-
butus. 100
Sublegere, quid. 8
Suetonij locus. 17. 23. 29. 42.
 43. 49. 51. error. 15
L. Sulla quos magistratus aux-
rit, quæq. i rep. nouaue-
rit. 16
Sūptus cū Imperio quō dare. 60
Supplicatio cum decernebatur,
sniae rogabant a cōsule. 49.

T. litteram quib. senatuscōsultis
subscribi solitam tradiderit
Valerius. 53
Tēpus est mensura motus. 2. esse
non pōt, nisi locus sit. 2. nihil
affert ad definitionē loci. 2. an
te rē cōstituedum fuit. 3. sine
re esse potest. 3
Terminalia dies. 106. in Kal.
Thucydidis locus. 48
Ti. Gracchus legem de diuidēdis
agris, senatu non consulto,
tulit. 63
Transire in alia omnia. 48. 115.
Tribunicia potestas non ad infe-
rendam, sed ad prohibendam
iniuriam inducēta. 53

Tribuni pl. quādo ad senatū refer-
rēt, et sentētiās rogarent. 40.
magistratus refici iusserunt,
spreto S. C. 60. *Leges*, inuito
senatu, tulerunt. 60
Tribuni ut augerentur, lex non
prius lata, quā id senatus
decreuisset. 64
Tribunorum pl. corpora sacro
sancta. 62. ijs in senatum in-
gredi licuit. 52
Tribuno pl. Cn. Pompeius cōsul
arma minatus. 57
Tribus, tres fuerunt partes, in
quas fuit uniuersa multisudo
distributa. 4
Tubilustrū dies, et qui eius ritus,
quæq. antiquitas fuerit. 107
in Kal.

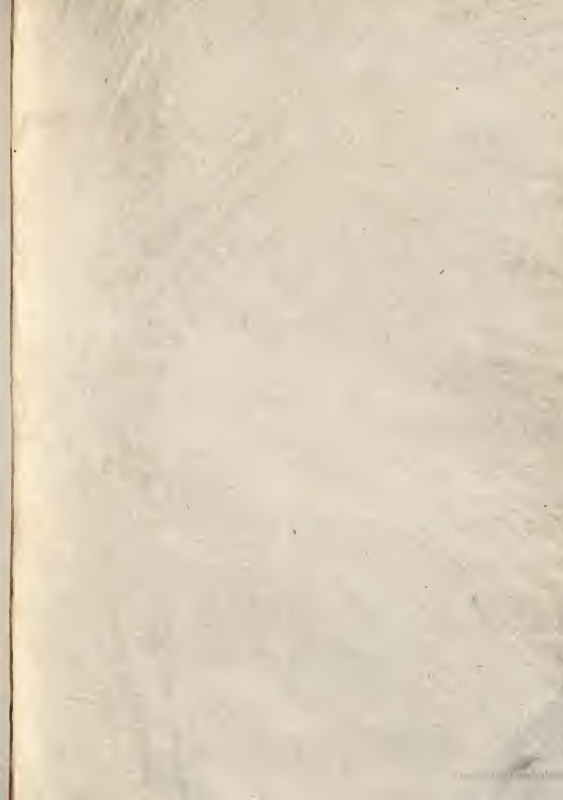
VALERII Max. locus examina-
tus. 20. 19. explicatus, & de
sensus. 53
Vatinia lex, de Iudicijs. 82
Vestigal uicēis sine populo sena-
tus non imponebat. 62
Velleij locus. 28
Venetæ Reip. magistratus. 36
Vestis senatoria. 113. triūphal. 115
Verrinus Flaccus. 33
Viginti uiri ab Augusto ex equi-
ribus cōstituti, et multis ma-
gni momēti rebus pfecti. 111
Virtus adesse nō potest, ubi liber-
tas abest. 44. ea neglecta, ni-
hil geritur, quod exemplo pro-
desse possit. 54
Utile, quid. 44

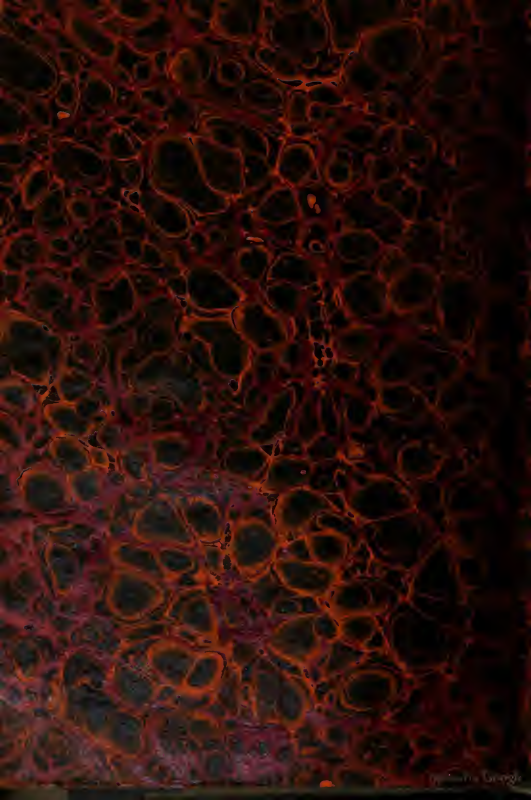
F I N I S.

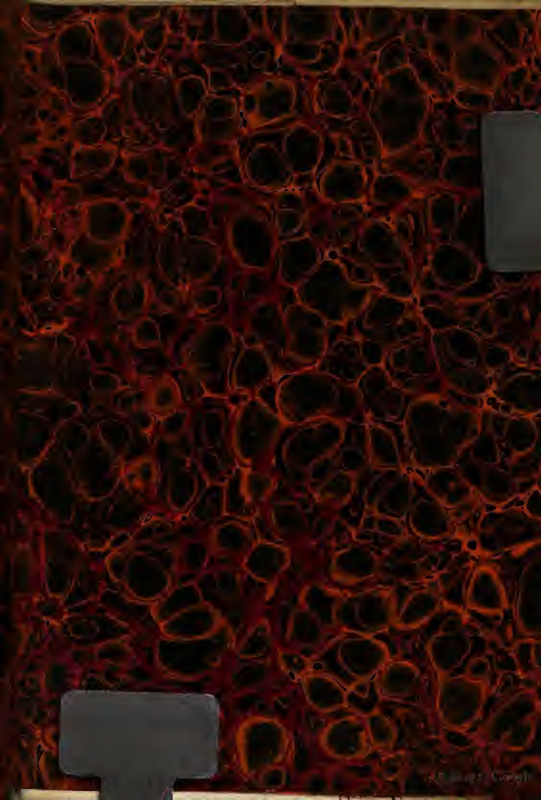

[The text on this page is extremely faint and illegible. It appears to be a handwritten document, possibly a letter or a journal entry, written in cursive. The ink is very light, and the paper shows signs of aging and discoloration. The text is organized into several paragraphs, with some lines indented. There are also some small, dark marks or stains on the page.]

Index.

- Magistratum curulem qui ceperat, a censore in senatu legendo praeteriri nō poterat. 20
- Magistratus reſecti a tribunis, ſp̄reto S. C. 60
- Magistratum designatum qui nō cētem probaſſet, magistratū illum aſſequebatur. 46
- Magistratuum inſignia, quae fuerint. 100
- Manilia lex. 81
- Minucij conſulis ſermo. 64
- M. Varro, quē ordinē in explicanda rerū humanarum, diuinarumq. notitia ſecutus ſit: & quibus de cauſſis. 2
- M. Varro, acutus, & in Ariſtotele uerſatus. 2
- M. Varronē ſecutus Mānuccius, quod ad ordinē attinet, in Romanarū Antiquitatū libris. 3
- M. Varronis locus. 19. 37. 53
- Meditrinalia dies. 109. in Kal.
- Mellallae in libro de Auſpicijs locus. 46
- Motus omnis eſt in loco 2
- NEFASTI dies. 33. religioſi, atri. ead.
- Nefaſti dies. 98. in Kal.
- Nefaſtis diebus omnibus ſenatus haberi potuit. 99. i. Kal. et 103
- Nefaſtis diebus neque lege agi, neque cum populo licuit. 101. in Kal.
- Nicoſtrati locus. 32
- Numerabantur in ſenatu ſenatores, qui in hanc, & in illam partem tranſiſſent, & ex numero uoluntas ſenatus apparebat. 48
- Numerata ſenatū, uox ſenatoris, qui impediēbat, ne ſenatus cōſultum fieret ob ſenatorū paucitatem. 52. 90. 92
- Numeri integri apud ſcriptores antiquos magis uſitati, quam cum exigui numeri additione. 78. 93
- Nundinis comitia haberi non potuerunt. 103. in Kal.
- OCTAVIA gens quo tēpore Romae fuerit. 16
- Onuphrij Panninij laus. 16
- Ordines tres fuerunt, ſenatores, equites, tribuni aerarij, non duo. 82.
- Ordinis originem Philoſophia patefecit. 1
- Ordinis ratio, ubi pluribus de rebus tractamus, tum a natura, tum a dignitate petitur. 2
- Ordo quantum uenustatis, quantumq. adiuuenti uel ad agendum, uel ad eloquendum aſſerat. 1
- Ordo, quem in explicanda re ſequi conueniat, poſt rem ipſam inuentam, conſiderandus. 1
- Ouidij locus. 107. in Kal.
- PANTHERAE Africanæ, ut in Italiā aduehi poſſent, quando decre-

Index.

decretum.	64	le insolefcit, et interitus Reip.	
Papirius Praetextatus. 22. 113		cauffam praebet.	6
Paria quae sunt, dignitatis habi-		Plebs de nulla re iudicauit, neq.	
ta ratione difponuntur.	2	fuffragia tulit, nifi ex aucto-	
Parilia dies qui.	108. in Kal.	ritate fenatus ufq. ad annum	
Paterculi locus.	74	CCLXIIII.	64
Paterculi error.	81	Plinij locus.	64
Patres cur appellati fenatores.		Plotia lex, de Iudicijs. 76. 77. 80.	
5. 12.		Plutarchi locus. 12. 13. 28.	
Patres confcripti cur dicti fena-		56. 57. 60. 63. 107. in Kal.	
toreſ.	12	Pompeia lex, de Iudicijs.	82
Patres, qui dicti.	95	Pompeia lex, de horis ad dicen-	
Patriciae familiae, quae a patri-		dum datis.	84
bus, ideſt, fenatoribus, nomen		Pōpeius cōſul ante legitimā acta	
acceperunt.	5	tē uirtutis ergo creatus. 106	
Patricij, qui appellati, & unde		Pontificum collegium nō totum	
nomen ſumpferint.	95	ordinis fenatorii.	97
Patriciorum munera	6	Populus interitus Reip. cauffam	
Patrocinia a Romulo inſtituta.	7	praebuit, fenatus cōſeruatio-	
Patronorum, ſiue patriciorum,		nis	3
ſiue plebeiorum diſcrimen un-		Populus tria ſtatuebat, magi-	
de ortum.	7	ſtratus creabat, leges ſciſce-	
Paulli Mannuccij liber de Magi-		bat, bella iubebat.	6
ſtratibus. 59. de Legibus. 59.		Populus ſine ſenatu largiri de	
de tribus. Rebus publicis. 61		publico poterat.	62
Pecunia ex ſenatus conſulto da-		Populus ſine ſenatu, & contra	
batur.	101	ſenatum de iure dicendo ſta-	
Pedarij fenatores. 39. 97. 113.		tuere potuit.	64
Pediani locus. 35. 45. 53. 54. 56.		Populus legitimum ius arri-	
74. emendatus.	62	puit.	65
Pedibus ferre ſententiam, quid.		Populi plebiſcita primum ſena-	
48. 49		tus approbat, poſtea uero,	
Philofophia ordinis originem		quae ſenatus decreuerat, po-	
parefecit.	1	puli arbitrio ſubieſta fue-	
Pignus quando ſenatori auferre		runt.	6
tur.	38. 39	Populo magiſtratus praeerāt. 15	
Plebeiorum munera.	6	Populo permittēte multa per ſe-	
Plebs, ubi, quod libet, poteſt, faci-		natum tranſigebantur, & ſin-	

Index.

- gula recensentur. 65
 Praemia quantopere animos ad
 recte agendū inflammant. 9
 Praescriptionis ratio duplex, ne
 cessitatis una, altera hono-
 ris. 91
Praetextā pro magistratu Cic.
dixit. 47
 Praetextati cognomen Papirio
 tributum. 22. 113
 Praetores quando senatum no-
 carent. 37
 Praetores edictis suis perpetuis
 ius dicere coacti lege Corne-
 lia. 63
 Praetoribus sententiae in sena-
 tu dicendae ius Augustus tri-
 buit, quod eis postea tempus
 abstulit. 112
 Princeps senatus. 24. Cic. homi-
 nem consularem, non a consu-
 lari dignitate, sed a nomine
 principis senatus appellauit.
 24. uter censor eū legebat. 25
 Profecti dies qui. 99. in Kal.
 Prouinciae exteriq. populi Ro-
manorū patrociniū utebant. 7
 Prouinciae lege, sine S. C. man-
 datae. 60
 Prouinciae regendae tempus se-
 natu consulto definitum. 62.
 erat annuum. 62
 Prouinciae consulares, et praec-
 toriae, quae, & qui ad eas ad-
 ministrandas mitterentur. 94
 Prouinciae primū senatus cōsul-
 to, deinde l. curiata datae. 101
 Prouinciam eandem eodem tem-
 pore D. Brutus ex S. C. & M.
 Antonius lege habuerūt. 61
 Prouinciam lege nemo inuitus
 habuit. 61
 Prouinciarum rectores occasio-
 nem pugnādi, ut triumphī ma-
 teriam, quaerebant. 62
 P. Clodius Regna Regibus diui-
 sit. 63
 Puluinaria senatoribus sedenti-
 bus quādo subdita fuerint. 112
 Pupia lex. 34
QVAESTORES sine senatus au-
thoritate, praeter ea, quae cō-
sules iubēt, nullum sumptum.
faciunt. 107
 Q. Fabius Maximus a consuli-
 bus obiurgatus, quod cum P.
 Crasso de rebus in senatu de-
 cretis locutus esset. 20
 Quirinalia. 34. & 106. in Kal.
 REFEREBANT ad senatum di-
 uersi magistratus diuersis de
 rebus eodem die. 41
 Referendi ad senatum modus, et
 quibus de reb. referretur. 40
 Referentibus ad senatum de ea-
 dem re consule, et tribuno pl.
 uter discessionem faceret, &
 sententiam rogaret. 40
 Referentibus pluribus, usus refe-
 rendi partes sustinuit, reliqui
 relationem collegarum com-
 probarunt. 41
 Referre ad senatum. 113
 Regem populi R. naturā partu-
 riebat

- riebatur paullo ante Augustum. 51
 Reges instituerunt, ne plebs iudicaret, aut suffragia ferret, nisi ex auctoritate senatus. idq. usq. ad annum CCLXIII. conservatum. 64
 Reges a senatu, non a populo, appellabantur. 101
 Regisugium dies. 106. in Kal.
 Relatio ad senatum. 113
 Res primum ipsa, de qua scriptum sumus, deinde ordo, quæ se qui conveniat, considerandus. 1
 Res sine tempore esse non potest. 3
 Resp. ne quid detrimenti capiat, forma potestatis absolutæ, quæ S.C. dabatur. 55. vel ambo bus, vel alterutri consuli. 56.
 civilis discordiæ causa instituta. 57
 Robigalia dies qui. 108. in Kal.
 Rogandarum sententiarum modus, et ordo. 41. vide in voce Sæcra.
 Romæ eversa Carthagine, & hostili metu sublato, seditiones exortæ, quæ ad sanguinem eruperunt. 58
 Romana Resp. tantum ceteris Rebus publ. antecellit, quantum homo ceteris animantibus. 3
 Romana Resp. tam diu uiguit, quam diu veteres leges, & instituta maiorum uiguerunt. 3
 Romana Resp. nutare coepit, ubi extraordin. imperia, et cupiditas pecuniæ inuasit. 3
 Romana Resp. tota corruit, cum ad eam confirmandam alijs animus, alijs consilium defuit. 3
 Romanæ Reip. cōservatio a senatu. manavit, interitus a populo. 3
 Rom. Resp. e senatu, et populo. 3
 Romanis nihil magis fuit timendum, quam ne hostes non haberent. 58
 Romulus in colle Palatino urbis Romæ sedem constituit. 4
 Romulus quā moderationem in legendis centum senatoribus servavit. 4
 Romulus cum ad arbitrium suum omnia revocaret, a senatoribus disceptus. 5
 Romulus clientelas, et patrocina instituit, et quo consilio. 7
 Romulus, et alij Reges quæ senatorum numerum delegerint. 11
 Roscia lex. 73
 SACERDOTES in senatum non veniebant, nisi lecti a censore, aut curuli gesto magistratu. 21
 Sacratæ leges Intercedendi potestate tribunis pl. tribuerunt. 52
 Sacrosancta corpora Tribunorum pl. 52
 Sallustij locus. 27. 43. 55
 Scenam, et arenam exercites senatu moti. 29
 Scipio Nasica fata Romanis concinuit, uir prudētissimus, nec ei fides habita. 58
 Scipio Nasica auctor, ne Carthago tolleretur, quod domesti-

- eis seditionibus urbs labora-
 tura iudebatur. 58
 Scribēdo adesse, in S. C. quid. 49
 50. non omnes, qui per S. C.
 senserāt, scribēdo aderāt. 50
 Scribendo qui adessent, ubi sena-
 tus consultum fiebat. 91
 Sedendi ordo in senatu. 46
 Sedit inter praetorios in senatu
 qui praetorium hominē in in-
 dicio conuicisset. 46
 Sellam curulem Cic. curules ma-
 gistratus uocauit. 47
 Sempronia lex de tēpore prouin-
 ciarum regendarū annuo. 62.
 lege spreta, Galliae Caesari, in
 duo quinquēnia cōmissae. 62
 Sempronia lex, de Iudicijs. 79
 Senacula quot. 32
 Senaculus locus, qui. 107
 Senator antequam sententiā di-
 ceret, qua de re, & quamdiu
 uellet, dicere poterat. 45
 Senator qui non erat, cum adesset,
 S. C. impediēbatur. 52
 Senator esse non poterat, qui
 Abauum ciuem Romanum no-
 minare non posset. 99
 Senator quam diu uellet, in sena-
 tu dicere potuit. 99
 Senator nauē hēre nō licuit. 110
 Senatorem creari, & in Sena-
 tum legi, non idem fuerūt. 18
 Senatorem iniussu suo extra Ita-
 liā abire Augustus uetuit. 121
 Senatores centum Romulus deli-
 gēdos statuit, & quo modo. 4
 Senatores cur patres appellati. 5
 Senatores uoluit Romulus om-
 nia cognoscere, quae ad Re-
 gnum spectarent. 5
 Senatores Regum tempore quo
 modo suffecti. 8
 Senatores populus aliquando
 creauit. 8. ostenditur qua ra-
 tione. 10
 Senatores delecti modo patricij,
 modo plebeij. 9
 Senatores a populo quibus Co-
 mitijs creati. 9
 Senatores ad explēdū trecetorū
 numerū quomodo creati. 11
 Senatores ducenti Romae, cum
 Romulus interijt. 13
 Senatores trecenti quo tempore
 Romae fuerint. 14
 Senatores a P. Valerio consule
 lecti. 14
 Senatores ex plebe allectos fuis-
 se, quo modo intelligendū. 15
 Senatores trecenti Romae a Pri-
 sci tempore usq. ad L. Sullae
 dictaturam. 16
 Senatores mille post Caesaris in-
 teritum. 17
 Senatores quo modo creati qui
 curulem magistratum abecu-
 ti non essent. 21
 Senatores ut ex omni ordine le-
 gerentur, per tribuniciam po-
 testatem sancitum. 21
 Senatores quibus de causis sena-
 tu mouerentur, & qui mone-
 bantur, ignominia affecti. 26
 quomodo senatu moti ius
 suum recuperarent. ea. et 28

Index.

- Senatores pedarii . 39
 Senatores qua ratione in Curia
 citarentur . 39. postea editio
 accersiti . ea . nec solum sena-
 tores , sed etiam qui sententiā
 in senatu dicebant . 39
 Senatores quo loco sententias
 dicerent . 46
 Senatores , numerando senatu ,
 S. C. impediabant . 51
 Senatores quem spectandi locum
 haberent . 73
 Senatores omnes Regum aetate
 patricij . 95
 Senatores qui in curiam currū ,
 quique pedibus irent . 97
 Senatores qui erant in urbe iube-
 bantur adesse in senatu ; non
 uenientibus pignora aufere-
 bantur . 97. 102
 Senatores Roma interdum disce-
 debant cum senatus haberi
 non poterat , id est extremo fe-
 re Ianuario mense , atque etiā
 Februario . 98
 Senatores quo aetatis anno legi
 potuerint . 99. a quo legeren-
 tur . 101
 Senatores multi ex municipijs
 fuerunt . 101
 Senatores quando , & quibus de
 causis inter equites censerentur . 105
 Senatores non omnes patricij , sed
 alij equites , alij de plebe , ex
 Dionysio Halicarnasseo . 106
 Senatores senata mori Romae
 morari permisi . 109
 Senatores quibus de rebus sen-
 tentiam ferrent . 110
 Senatores multos nullo discrimi-
 ne Caesar legit . 110
 Senatori indicium profiteri , legi-
 bus uetitum . 86
 Senatoris accusator , senatorium
 ordinem consequbatur . 21
 Senatorij indices quot , & quo
 tempore fuerint . 93
 Senatoribus negotiari non licuit .
 100.
 Senatoribus sedentibus puluina
 ria subdita . 112
 Senatorij ordinē Cic. appellat al-
 tiore gradum dignitatis . 20
 Senatoriam dignitatem qui cōse-
 queretur populi beneficio . 21
 Senatoria uestis . 113
 Senatorius ordo , quādo indicane-
 rit ex lege uictoris Sullae . 77
 Senatorium ius et auctoritatē a
 Laconum exemplo Romulus
 transtulit . 5
 senatorum quod munus esset . 5
 Senatorij liberis praetextatis in
 Curia ingrediendi ius fuit . 12.
 quando sublatum . ead. eosdē
 Augustus post uirilem togam
 in Curiam admisit . ead.
 Senatorum nomina cur in S. C.
 in epistolis Coelij repetita . 50
 Senatorum certus numerus ad
 S. C. faciendum lege praefini-
 tus . 54
 Senatorum numerus , in senatu
 qualis . 90
 Senatorum numerus certus nisi
 affuisset ,

Index.

- affuisset, senatus consultum fieri non poterat. 90
- Senatorum census. 23. 96. & 99
- Senatorum actas. 99
- Senatorum filii senatores non erant, nisi a censoribus legerentur in senatum. 99
- Senatorum insignia quae. 100
- Senatorum delectum Augustus habuit. 111. 112.
- Senatum Augustus ad pristinum splendorem redegit. 17
- Senatum qui ingrederentur, praeter senatores. 17
- Senatum M. Fabius Buteo ex quo hominum genere legerit. 18
- Senatum magistratus omnes ingrediebantur, & post depositum magistratum qui curuli honore usi erant. 19
- Senatum ingredi quibus non licuit, licet prudentia, & fortitudine praeditis. 22
- Senatum qua hora senatores ingrederentur. 36
- in Senatum qui pedibus irent; qui curru vecti. 39
- Senatum ingredi cum telo nemo potuit. 97. quibus licuerit. 101
- Senatum habituri de more sacra prius faciebant. 107
- Senatus conservacionis Reip. causa praebuit, populus interitus. 3
- Senatus eximia dignitas, quoniam omnibus ordinibus, publicisque consiliis semper antecelluit. 5
- Senatus magistratibus praefuit. 5
- Senatus primis temporibus plebis cuncta approbavit; sed postea decreta senatus populi arbitrio subiecta fuerunt. Augustus. 6
- Senatus legendi potestas penes censes quo tempore fuerit. 8
- Senatus qua ratione auctus. 8
- Senatus plebi datus ex Dionysii testimonio. 10. 15
- Senatus princeps, quis. 24. eius dignitas eadem, uter censor eum legeret. 25
- Senatus ubi haberetur. 31. 92. 100
- extra urbem dabatur legatis exterorum, et iis, qui cum imperio erant. 32. quibus diebus habitus, & non habitus. 32
- Senatus vocandi qui ius haberet. 37. 97. 114.
- Senatus neque de pecunia, neque de agris, aut urbibus legitimum ius sine lege habuit. 62. sine populo largiri de publico non poterat. 62. iustis sine populo ne etiam non imponebat. 62. pecuniam pro sumptu Ti. Graccho decrevit. 63. munera legatis dedit. eadem de Iudiciis sine populo non decernebat. 63
- Senatus auctoritas quando immutata. 64. quo modo a senatus consulto differat. 68. 87. 101
- Senatus stipendium, numerum legatorum, & supplicationes decernebat sine populi suffragio. 90
- Senatus quibus diebus sollemni, ac statim more haberetur. 98. in Kal. 101. 105
- Senatus a Cicerone multis nominibus

- nibus appellatus. 101
 Senatus quando habebatur, ual-
 uae templi patebant. 102
 Senatus potestas quibus de re-
 bus fuerit, ex Polybio copiose
 ostenditur. 107. 108
 Senatus aerarij dominus. 107
 Senatus consulendi ratio, ex Var-
 rone. 107. 38
 in Senatu quis praestaret. 24
 Senatusconsulta ante solis or-
 tum, aut post occasum facta,
 omnia irrita. 36. quibus in lo-
 cis fierent. 38. usq. ad L. Vale-
 rium, & M. Horatium consu-
 les arbitrio cōsulū suppressa,
 & postea promulgata. 51. ubi
 assertarentur. ead. ad aerariū
 nō delata, pro infectis habita.
 51. quō impediretur, ne fie-
 rent. 52. de reficiēdis magistra-
 tibus inania. 59. quae legibus
 aliquē soluebāt. 59. quibus ali-
 quis hostis indicabatur. 59.
 definitae potestatis, si cū lege
 iuncta, firmissima; si sine lege,
 infirmiora, quā lex. 60. quat-
 tuor; quibus absoluta pote-
 stas continebatur. 60. quando
 ualuerint, etiā si lege nō cōfir-
 marētur. 64. de re priuata. 66
 Senatusconsulti formulae. 54
 Senatuscōsultis multae leges pū-
 cto temporis sublatae. 59
 Senatusconsulto provinciarum
 rectoribus Imperium, sed sine
 stipendio dabatur. 61
 Senatusconsulto provinciae regē
 dae tempus definitum. 62
 Senatusconsultū factū. semel no-
 ctu, urgente necessitate. 36
 Senatusconsultū Romuli tēpore
 factū. 47. alia facta post obitū
 Romuli. ead. quo modo fieret.
 47. quod proprie S. C. nocare
 tur. 48. quādo scriberetur. 49.
 S. C. auctoritates quae. 50. iter-
 dū per discessionem, nō dictis,
 nec rogatis sententijs fiebat.
 48. alio senatusconsulto tolle-
 batur. 54. nisi tolleretur, per-
 petuo ualuit. ead. potestatem
 absolutā, et definitā quo modo
 daret. 55. ne Resp. detrimentū
 caperet, ciuilis discordia, &
 intestini dissidij causā factū.
 57. cur prae lege sperneretur.
 60. a Cicerone repudiāt, quia
 lex ex eo non lata. 63. differt
 a senatus decreto. 66. 67. ex
 Varrone duobus modis fieri
 solitum. 91. ne Resp. detri-
 mentum caperet, extremis
 tēporibus fieri solitum. 101.
 102. 103. 107. antelucanum,
 aut uespertinum irritū. 102
 Sententiae in senatu quo modo
 rogarentur. 105
 Sententiam dicere in senatu qui-
 bus liceret. 17. 19. qui primus
 rogaretur. 19. 38. 114
 Sententiam a consule rogatus in-
 terdū nō de consularibus
 unus, sed gener consulis. 44
 Sententiam diuidere, quid. 45
 Sententiarum rogandarum mo-
 dus.

Index.

- du.* 41. 42. 43. *senatores soli rogabatur. ea. qui primus rogaret. ea. nemo non cōsularis, sententiam primum rogatus, 42. quam ob causam modo dictator primū sententiā rogatus, modo etiā cōsulares. 42*
Sententijs dictis, cōsule eas pronūciabat, & discessio fiebat. 43
Servilia lex, de Iudicijs. 79
Splendor equitibus Romanis tributus. 100
Sublegere, quid. 8
Suetonij locus. 17. 23. 29. 42. 43. 49. 51. error. 15
L. Sulla quos magistratus auxerit, quēq. i rep. noua uicit. 16
Sūptus cū Imperio qūo daret. 60
Supplicatio cū decernebatur, sniae rogabant a cōsule. 49.
T. litteram quib. senatus cōsultis subscribi solitam tradiderit Valerius. 53
Tēpus est mensura motus. 2. esse non pōt, nisi locus sit. 2. nihil affert ad definitionē loci. 2. ante rē cōstituedum fuit. 3. sine re esse potest. 3
Terminalia dies. 106. in Kal. 48
Thucydidis locus. 48
Ti. Gracchus legem de diuidēdis agris, senatu non consulto, tulit. 63
Transire in alia omnia. 48. 115.
Tribunicia potestas non ad inferendam, sed ad prohibendam iniuriam inducēta. 53
Tribuni pl. quādo ad senatū referēt, et sentētiās rogarent. 40.
magistratus resciri iusserunt, spreto S. C. 60. Leges, inuito senatu, tulerunt. 60
Tribuni ut augerentur, lex non prius lata, quam id senatus decreuisset. 64
Tribunorum pl. corpora sacro sancta. 62. ijs in senatu ingredi licuit. 52
Tribuno pl. Cn. Pompeius cōsul arma minatus. 57
Tribus, tres fuerunt partes, in quas fuit uniuersa multitudo distributa. 4
Tubilustrū dies, et qui eius ritus, quaeq. antiquitas fuerit. 107 in Kal.
VALERII Max. locus examinatus. 20. 19. explicatus, & de sensus. 53
Vatinia lex, de Iudicijs. 82
Vestigal uictis sine populo senatus non imponebat. 62
Velleij locus. 28
Venetae Reip. magistratus. 36
Vestis senatoria. 113. triūphal. 115
Verrinus Flaccus. 33
Viginti uiri ab Augusto ex equitibus cōstituti, et multis magni momēti rebus pfecti. 111
Virtus adesse nō potest, ubi libertas abest. 44. ea neglecta, nihil geritur, quod exemplo prodesse possit. 54
Utile, quid. 44

F I N I S.

The first of these is the
 fact that the system is
 not self-sufficient. It
 requires a constant
 supply of raw materials
 and labor. This is a
 major weakness of the
 system. It is also a
 major source of conflict
 between nations. The
 second is the fact that
 the system is not
 democratic. It is a
 system of control by
 a few nations over
 many. This is a
 major source of
 conflict. The third is
 the fact that the
 system is not
 just. It is a system
 of exploitation. It is
 a system in which the
 rich nations exploit the
 poor. This is a
 major source of
 conflict. The fourth is
 the fact that the
 system is not
 peaceful. It is a
 system of war. It is
 a system in which
 nations are constantly
 at war. This is a
 major source of
 conflict. The fifth is
 the fact that the
 system is not
 just. It is a system
 of exploitation. It is
 a system in which the
 rich nations exploit the
 poor. This is a
 major source of
 conflict.

The first of these is the
 fact that the system is
 not self-sufficient. It
 requires a constant
 supply of raw materials
 and labor. This is a
 major weakness of the
 system. It is also a
 major source of conflict
 between nations. The
 second is the fact that
 the system is not
 democratic. It is a
 system of control by
 a few nations over
 many. This is a
 major source of
 conflict. The third is
 the fact that the
 system is not
 just. It is a system
 of exploitation. It is
 a system in which the
 rich nations exploit the
 poor. This is a
 major source of
 conflict. The fourth is
 the fact that the
 system is not
 peaceful. It is a
 system of war. It is
 a system in which
 nations are constantly
 at war. This is a
 major source of
 conflict. The fifth is
 the fact that the
 system is not
 just. It is a system
 of exploitation. It is
 a system in which the
 rich nations exploit the
 poor. This is a
 major source of
 conflict.

